בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית-יעקב שולן און ארגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילן

רעדאַקטירט דורך א"ג פרידנזאָן

ב"ה, לאָדזש-וואַרשע-קראָקע | אייר תרצ"ד | נומער 115 | עלפטער יאָרגאַנג

נאָך די קאָנפערענצן

מאַכנדיק דעם סך-הכל פון די שוין פאַרגיקומינע קרייז-קאָנפערענצן, מוזן מיר אונטערשטרייכן דעם פאַקט, וואָס אויף די קאָנפערענצן האט מען זיך נישט באַנוצט מיט פראַזן, נאר אויפריכטיק אַדורך גישמועסט, זיך, אראָפּגירעדט אַלץ וואָס ווייטיקט אונדזערע חברות.

ס-איז איבריק צו דערמאָנען, אַז דעם אויוון-אָן האט פאַרנומען, דאָס פראָבלעם פון פּראָבלעמען אין אונדזער צייט — די שרעקלעכע מאַטעריעלע נויט אויף דער יידישער גאַס, דאָס גישריי פון יידישן רואין האט זיך אַרויסגיפילט ביי יעדער פראַגע און דערויף אַרויפגילייגט זיין טרויעריקן חותם.

מיר ווייסן דערפון, מיר פילן עס שטאַרק און מיר וועלן אוודאי אַלץ טון, כּדי לייכטער צו מאַכן, צו פאַרגרינגערן די מאַטעריעלע נויט פון אונדזערע שוועסטער. מע דאַרף נאר צו האָבן סבלנות, אויסדויער און — ווי אַ יידישע טאָכטער — בטחון און אמונה.

די בנות-ארגאַניזאַציע קען דאָך נישט פאַרענטפערן מיט אַמאָל אַ פראָבלעם, איבער וועלכע אַפילו גרויסע און שטאַרקע מלוכות שטייען מאַכט-לאָז. מיר וועלן אַוודאי, מיט די גאַנצע גיטריישאַפט און איבערגיגעבנקייט, טון אַלץ וואָס ליגט אין אונדזער באַגרעניצטער מעגלעכקייט. מיר אַגיטירן ביי אונדזערע אידעאישן באַנטע צו באַשעפטיקן אין זייערע אונטערנעמונגען, צו איבערגעבן די אַרביט פון זייערע הצטרכותן דווקא צו אונדזערע חברות און אחיות-לדעה. מיר גרינדן פאַך-קורסן צו פּראָדוקטיוויזירן אונדזערע חברות. פאַרשטייט זיך, אַז מיר דערשעפן נישט דערמיט אונדזער טעטיקייט אין דעם פּרט, מיר וועלן ווייטער טון און — מיט אויבערשטנס הילף — מיט אַ גיזיכערטן דערפאָלג.

מיט נאָך אַ פראַגע, האָבן מיר זיך באַגעגנט און וועלכע האט נישט קיין קלענערן אָרט פאַרנומען, אויף די באַראַטונגען, און דאָס איז די קולטורעלע נויט.

מיר האָבן ליידער באַמערקט, ווי אַ גאַנץ אַנזעעוודיקער טייל נייגן אָפּ פון אונדזער ריכט-ליניע, ווערן — אפשר נישט באַוואוסטזיניק — מיטגיכאַפּט מיט פּסיכאָז-שטימונגען. די ארץ-ישראל-מאָמענטן אויף די קאָנפערענצן האָבן אַ סך מאָל באַוויזן אַז ארץ-ישראל ווערט נישט דערמאָנט מיט יענעם הייליקן רגש וואָס אַ ייד דאַרף צו פילן צו אונדזער לאַנד אַלס ארץ-אָבות. טייל וויכּוחים זענען גיווען אַ פּועל-יוצא פון די נישט-גיזונטע פּסיכאָז-בהלה אויף די יידישע גאַס וואָס האט טיילווייז אַריינגידרונגען אין אונדזערע רייען.

מיר טאָרן זיך אויך נישט פאַרבלענדן דערמיט, וואָס אַ טייל מיינען, אַז מיט די עמיגראַציע קיין ארץ-ישראל איז שוין פאַרענטפערט די גאַנצע יידישע נויט. מיר ווייסן דאָך ווי באַשרענקט ס-זענען פאַר אונדז די עליי-מעגלעכקייטן, מיר ווייסן אַז דער קריזיס אויף דער יידישער גאַס גיפינט, אין אַ זייער מינימאַלן פּרים, זיין פאַרענטפערונג אינעם ארץ-ישראל פּראָבלעם.

חוץ-לזה זענען דאָך דאָ ביי אונדז עפּיס גרעסערע און אַנגיווייטיקסטע פּראָבלעמען צווישן אונדזער יוגנט, פּראָבלעמען וועלכע זענען און פאַרנעמען אַ חשובן אָרט אין אונדזער אַרביט פאַר יידישקייט, וואָס איז דאָך דער עיקר-העיקרים, דער אלף און דער תיו פון אונדזער רעיון.

מיר מוזן שטיין אויף דער וואַך, און נישט לאָזן אונדזערע שוועסטער אַריינפאַלן אין [illegible] שטימונגען, וואָס שאַפן ביי אונדז אַ צוגליטע פּסיכאָז - אַטמאָספערע, וואָס זיינע קאָנסעקווענצן זענען קיינמאָל נישט קיין גוטע.

אַזעלכע שטימונגען קומען פון מאַנגל אין יידישן באַוואוסטזיין און דאָ וועלן מיר שטרעבן אַריינצוגעבן דעם פולן יידישן באַוואוסטזיין אומדערשיטערלעכע אמונה, לערנען דעת, אויפקלערונגען איבער ספקות, אַדורכדרינגען די נשמות פון אונדזערע חברות מיט אונדזערע אייביקע צילן, אַריינפלאַנצן אַ קאָנסעקווענט און אויסגיהאַלטן יידישקייט, וואָס זאָל צעמענטירן און פונדאַמענטירן אונזער ריינעם יידישן קוק אויף אַלע פּראָבלעמען אין לעבן: אַן-אויסקריסטאַליזירטע יידישע אָריענטאַציע אין די פאַרוויקלטסטע און פאַרפּלאָנטערסטע אפּינע און אונטער-וועגן, מיט וועלכן ס-לאָווירט אונדזער היינטיקייט.

מיר גיבן זיך אָפּ אַ חשבון פון אונדזערע אויפגאַבן, מיר ווייסן און פילן שטאַרק און טיף די פאַראַנטוואָרטלעכקייט, וואָס מיר נעמען זיך אונטער: אָבער מיר טאָרן נישט וואַרטן, אַלץ איז ברענענד-אַקטועל און פאָדערט באַלדיקע פאַרענטפערונג און פּאַראַלעל מיט די באַגייסטע טעטיקייט וועלן מיר זיך אויפּסניי — און זאָל עס שוין זיין דאָס לעצטע מאָל — צו אונדזערע שוועסטער.

ווילט איר אַז אונדזער אַרביט זאָל האָבן דעם גיוואוטשטן ערפאָלג, דאַן גיט אונדז די מעגלעכקייט דורך דיסציפּלין און אַבסאָלוטע דיסציפּלין, דורך גיטריישאַפט און מיטהילף, באַנייט אייער אַרביט, אייערע כּוחות, און נאָר צוזאַמען געגנזייטיק וועלן מיר דערפירן אונדזער באַוועגונג צו דער מדרגה וואָס זי דאַרף אַרויפשטייגן.

■■■■■■■■■■■■■■■■■■■■■■■

מיר ציילן

מיר ציילן טעג, וואָס פאַרגאַנין
נישט פאַרגעס, מענטש! דיין פונ-וואַנין
ס-איז וועג צום וואו-אַ-הין — דער צוריק
דורך אייגע און די זעלבע בריק...

מיר ציילן טעג, ציילן וואכן
וויפל מויערן, אַ דורכגיבראַכן

ביים גיין צו טאָג, דורך נאַכט — די וועגן
וויפל וועלדער, אַ דורכגיזויגן.

מיר ציילן טעג, ווען אַרום שוואַרצט
וואָרט וואָס גיזאָגט, פילן קאָן האַרץ
וויַיל:—זון פון נעכטן, פון מאָרגן,
אין טיפן שוואַרץ, ליגט פאַרבאָרגן.

אַלטער שנור.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דער קאַמף פון מזרחי מיטן ציוניזם

פון יהודה לייב ארלעאַן

זינט דער ציוניזם האט זיך דערקלערט נייטראַל צום יידישן דת, האט דער מזרחי באַקומען אַ באַרעכטיקונג צו זיין אַנטשטייאונג. זייט דעמלט האט ער זיך גישטעלט דעם ציל צו קעמפן אין דער ציוניסטישער באַוועגונג פאַרן רעליגיעזן כאַראַקטער פונים נייעם ישוב אין א״י. פאַרמעל האט עס גיהייסן קעמפן. פאַקטיש האט מין אבער קיינמאָל נישט גיזעען קיין שום קאָנקרעטן סימן דערפון. יעדע ציוניסטישע שאַפונג איז פאַרן מזרחי גיווען אַ פרייד האט נאר שטענדיק צוגילייגט אַן „אבער", אַ קנייטש גיגעבן מיטן פינגער: ס-דאַרף „אבער" אויך זיין רעליגעז. קיין שום אַטאַקירטער צד וואלט זיך קיין מילדער קעגנערשאַפט נישט גיוואונטשן.

נאָך קנאַפע פיר צענדליק יאָר האט דער מזרחי זיין קאַמפס-פּאַרים גיביטן. דער מזרחי האט זיך עפנטלעך מתוודה גיווען אויף זיין חטא: „מיר האבן נישט גינוג גיקעמפט קעגן דער רעליגיאַנס-לאַזיקייט אין דער ציוניסטישער באַוועגונג. מיר האבן אַ טעות גיהאַט אינים מעטאָד פונים קאַמף.

צו מייסט איז אבער אינטעריסאַנט דער ווידוי פוגים עלטסטן אידעאלאג אינים מזרחי, פון זיין שעפער און גרינדער, ה׳ יצחק ניסנבוים.

ה׳ נ. שרייבט צווישן אַנדערן:

„נישט, אייגמאָל האט דער רעליגיעזער מצב אינים נייעם ישוב פאַרוואונדערט מיין הארץ און אָנגיפולט עס מיט גרויס פאַרביטערונג. פונדעסט-וועגן בין איך נישט אָפּגיטרעטן פון מיין וועג. כ׳האב ווייטער גיטון מיין אַרביט מיט דער האפינונג, אַז דאָס לאַנד אַליין וועט שוין די חלוצים מכפר זיין און מטהר זיין. אבער אין די לעצטע יאָרן ווערט דער מצב מיט יעדן טאָג ערגער, ביז כ׳האב לגמרי פאַרלוירן די דאָזיקע האפינונג. כ׳בין גיקומין צו דער איבערצייגונג, אַז דאָס לאַנד אַליין קאָן נישט מכפר און מטהר זיין.

(„בדרך" גליון מ״ב תרצ״ד)

וואָס באַטייט דאָס? פריער האט מין גיהאַלטן אינים מזרחי, אַז דער עיקר איז צו בויען דאָס לאַנד. ס-איז אבער נישט קיין נפקא-מינה ווער ס-בויט עס. דער מזרחי האט גיגלייבט אין דעם כוח פון דער ערד, אינים כוח פון דער לופט. זיי אַליין וועלן שוין מחזיר בתשובה זיין די חלוצים. צי וואָס דאַרף מין בכן שאַפן ספּעציעל רעליגיעזעס אין א״י? אַלץ וועט דאָך סיי ווי מיט דער צייט יידיש ווערן. איצט איז דער מזרחי גיקומין צו דער איבערצייגונג, אַז דאָס איז אַן־אומזיסטע האפינונג, אַז די ערד און די לופט אַליין וועלן די חלוצים נישט מחזיר בתשובה זיין, אַז אָן אייגינער טעטיקייט וועט מין א״י נישט פאַריידישן.

דאַכט זיך, גינוג קלאָר. פערציק יאָר גיגרייזט. פערציק יאָר גיזאָגט: גוט, וואָס א״ז באמת שלעכט. וואָס וואלט גידאַרפט זיין דער פועל-יוצא דערפון? לייגן דעם פירער-מאַנדאַט. מ׳האט זיך דאָך אַרויסגיוויזן פאַר אומפעאיק צו פירן. פון דעסטוועגן האט מין ווייטער דעם מוט צו קומין צו יידן מיט פירערישע פרעטענציעס.

אויב שוין יאָ פירן, טאָ וואָסער וועג וואלט ער גידאַרפט אויסקלויבן? אויב דער קערן-גידאַנק פונים מזרחי האט פאַרלוירן זיין ווערט, אויב די אידעע פון פאַריידישונג דעם ציוניזם האט קיין ממשות נישט, בלייבט דאָך נאר איבער איין וועג — צוריק צו דער אגו״י, אָפּטיילן זיך לגמרי פונים ציוניזם, סטעמפּלין זיין שעדלעכקייט פאַרן יידנטום, דערקלערן זיין בנין אינים לאַנד פאַר אַ פשוטע הריסה.

אַזוי האט גידאַרפט זיין די לאָגישע מסקנא. ווייזט אבער אַרויס, אַז דעם מזרחי איז אוממעגלעך נאָך אַלע גלגולים צו באַפרייען זיך פון זיין נאַטירלעכער קאָנסעקווענטלאַזיקייט, דאָס ווייזט זיך אַרויס פונים פראַקטישן אויספיר, וואָס ה׳ נ. מאַכט אין זיין דערמאַנטן אַרטיקל:

„כאָטש די ציוניסטישע פאַנדן זענין איצט גיוואָרן דאָס אייגנטום פון די לינקע פאַרטייען, האבן מיר פון דעסטוועגן נישט בדעה צו שעדיקן. מיר וועלן גאָר נישט די דאָזיקע פאַנדן אויסטוישן אויף אַנדערע. מיר באַפרייען נישט קיינים פון אונדזערע חברים פון ווייטערדיקער אָפּפערוויליקייט פאַר די דאָזיקע פאַנדן".

און צום סוף:

„כ-בין זיכער, אַז דאָס לאַנד וועט גיבויט ווערן דורכן גאַנצן כלל ישראל. אויב ווידער דורכן גאַנצן כלל ישראל, וועט עס אויך זיין ברוח ישראל".

איצט הערט מין שוין גאָר אַנדערע ווערטער. די לינקע וועלן טאַקע דורכן לאַנד אַליין נישט תשובה טון. אבער שלעכט זענין זיי ווייטער נישט. די תשובה וועט קומין דורכן כלל־ישראל. מע דאַרף בכן ווייטער גלייבן דעם מזרחי אויפן וואָרט. אויב דער כלל-ישראל וועט זיך נאָר באַטייליקן אינים בנין, וועט שוין אפילו די לינקע אַרביטן אויך גוט זיין, וועט שוין דאָס גאַנצע לאַנד זיין אינגם יידישן גייסט. אויב די השפעה פוגים לאַנד איז צו ווייניק, וועט דער כלל-ישראל משלים זיין די השפעה. אויב אַזוי, האט מין נישט קיין שום רעכט אָפּצוזאָגן זיך פון געבן געלט אויף די קרנות פון די ציוניסטן. אַ׳, זיי זענין דאָך לינקע? דאַרף מין דעריבער געבן טאָפּלט, דאַרף מין דעריבער אויך געבן פאַר די מזרחיסטישע קרנות, כדי דאָס זאָל גורם זיין גוט צו מאַכן אויך די לינקע.

מילא, טעארעטיש איז עס אפילו שיין. גלייבן מיר דען נישט אַליין אויך אינים נצחיות פון ישראל? גלייבן מיר דען אַליין אויך נישט, אַז קיין שום יידישער פונק גייט נישט פאַרלוירן? ווייסן מיר דען אויך נישט, אַז דאָרט וואו כלל-ישראל, איז אויך רוח ישראל?

דערצו דאַרף מין דאָך אבער וויסן די פראַקטישע אָנווענדונג. אַזאַ באַציאונג האט דאָך נאר אַן-ארט, ווען מע דאַרף מלמד זכות זיין אויף יידן, ווען מע דאַרף זיך אויסשמועסן מיטן רבונו של עולם. אין דער פראַקטיק איז דאָך דאָס קעגן דער הלכה. אין דער פראַקטיק איז דאָך דאָס קעגן דער פשיטסטער לאָגיק. ווי קאָן מין זיין אַזוי בלינד און זאָגן אויף אָרגאַניזירטער כפירה באַלקי ישׂראל, אויף איינפאַכע מסיתים ומדיחים, אַז זיי בויען דאָס יידישע לאַנד? ווי וואָגט מין עס צו פאַרפליכטן רעליגיעזע חברים צו געבן געלט פאַר מוסדות, וואָס פאַרשפרייטן ראַטן-רוסלענדישע קינדער־ליטעראַטור? (לויט דער דערקלערונג פון ה׳ ווייצמאַן אויף לעצטער זיצונג פונים ציוניסטישן אַקציאָנס-קאָמיטעט).

דאָס איז נישט בלויז קעגן דער הלכה, נאר אויך קעגן יעדער מינצטער לאָגיק. אויב דער מזרחי גיט נאר די אַקצעפּטאַציע פאַר דער ציוניסטישער אַרביט ווייל לעתיד, ווען משיח וועט קומין, וועלן אַלע יידן תשובה טון, איז אים שוין אוממעגלעך צו דערהאַלטן ביי זיך די יוגנט. פאַרוואָס זאָל טאַקע אויך נישט די מזרחיסטישע יוגנט דערווייל טון די ציוניסטישע אַרביט און מיט יידישקייט וואַרטן אויף משיחס צייטן? אויב אָן שמירת שבת קאָן מין אויך אָנגירופן ווערן בנים-בונים, אויב מיט אכילת טריפות קאָן מין אויך זיין גיטרייע זין פונים יידישן פאָלק, אויב מיט רויטער קינדער-ליטעראַטור קאָן מין אויך מקיים זיין די מצוה פון קינדער-דערציאונג, צי וואָס ווידער דאָס מסירת הנפש פאַר אַ בלויזן „אבער", פאַר א בלויזן פינגער-קנייטש. די יוגנט קאָן דערווייל, ביז משיח וועט קומין, ביז דעם זמן תשובה פאַר אַלע, באַגיין מיט דער הוספה־פאָדערונג פון יידישקייט.

דאָס איז די טראַגעדיע פונים מזרחי. נאָך אַלע דורכפאַלן איז אים שווער צו באַפרייען זיך פונים נאַאיוון גלייבן אינים גוטס פונים ציוניזם. אים איז נאָך אַלץ שווער איינצולעבן זיך מיט דער יידישער טעזע, אַז דער ציוניזם איז פון אַלע שטאַנדפונקטן אַן-הריסה פאַרן לאַנד. דער קאַמפס־מעטאָד קעגן ציוניזם האט זיך בכן מיט גאָר נישט גיענדערט. ס׳איז דער זעלביקער טאַקט, פריער האט מין גיהאַלטן די ציוניסטישע ארביט פאַר בנין הארץ און איצט אויך דאָס אייגינע. פריער האט מין זיך נאר באַגנוגנט מיט דער אַרביט פון די לינקע אַליין, איצט האַלט מין פאַר נייטיק אַליין אויך עפּיס צו טון. אבער אין דער אַרביט פון די לינקע איז מין חלילה נישט כופר.

ס׳איז נאָך אַוואונדער אויפן ה׳ ווייצמאַן, וואָס ער וואַרפט פאַר דעם מזרחי שלעכטן טאַקט. וואָס דאַרף מין נאָך בעסער, ווי אָנערקענין די ציוניסטישע אַרביט פאַר בנין הארץ? דאָס איז דאָך גינוג טאַקטפול.

די טראַגעדיע פונים מזרחי לאָזט זיך צום בעסטן מערקן אין א״י, וואו זיין שול־יוגנט זעט צו מיט אייגינע אויגן צום בוי־טעמפּא און צו דער לעבידיקער קראַפט פון דעם לינקין לאַגער. פאַר דער דאָזיקער יוגנט פון די מזרחי-שולן וועט די בעסטע דערציאונג נישט העלפן, ווי לאַנג מ׳האט פאַר דעם ציוניזם אַ פּאָזיטיוו וואָרט, ווי לאַנג מע וועט נישט באַטראַכטן זייער אַרביט פאַר אַן-אומגליק אינים יידנטום, פאַר א חורבן אינים הייליקן לאַנד. וועט דער מזרחי דאָס נישט זאָגן קלאָר, קאָן די יוגנט ביי אים נישט בלייבן. אומזיסט זיין מי. יוגנט מוז הערן אַן-אַנטשלאָסן וואָרט, יוגנט מוז זעען קאָנסעקווענץ, יוגנט מוז האבן אַ פּראַקטישן צוגאַנג צום לעבן.

פאַרן מזרחי איז נאָך אַלץ ווייניק. ער האט נאָך גאָר נישט גילערנט. אבער דאָס, וואָס דער אָפיציעלער מזרחיסט קאָן נאָך נישט פאַרשטיין, פאַרשטייט שוין אבער יעדער פשוטער ייד. מע זעט, אַז דער אויסגיהאַלטנסטער חצג פאַר ישוב א״י, פאַר דער פאַריידישונג פונים לאַנד, פאַר דער דער דערציאונג פון דער יוגנט, איז דער וועג פון דער אגו״י, וואָס זעט אינים ציוניזם זיין ריכטיקע גישטאַלט, וואָס זעט אינים ציוניזם אַ צושטערערישע קראַפט פאַרן יידנטום.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

א מאמר פון ליובאוויטשער רבין פאר ארטאדאקסישע פרויען.

יער ליובאוויטשער רבי איז דער ווירדיקער יורש פון דער גרויסער בעש"ט גזע, און איז באקאנט מיט זיינע, פולע ספרים און „שיחות" וואס אלע זענין זיי פול מיט דער טיפער חסידישער שיטה. מיר גיבן דא איבער די דרשה וואס דער ליובאוויטשער רבי האט גיהאלטן אין ריגע ספעציעל פאר פרויען, וואס גיהערן צו „בית יעקב" און „בגות".

כאראקטעריסטיש איז עס, וואס אזא גדול הדור און מנהיג החסידות, ווייזט ארויס אזוי פיל איבערגיגעבנקייט צו רעיון פון אונדזער רעליגיעזן פרויען-חינוך און מיר זענין זיכער, אז ווען אלע גדולי ישראל, וועלן צוהילף קומין אונדזער זאך בדבור ובמעשה וועט אונדזער ארבייט פיל שטארקער מצליח זיין.

אין צוויי ערטער אין דער הייליקער תורה — הייבט אן דער ליובאוויטשער רבי — ביי זאכן וואס גיהערן צום כלל ישראל, מתן תורה און נדבות אויף מאכן דעם משכן, ווערט איר פרויען דערמאנט פריער פאר די מענער. (שמות י"ט, ג').

ביי מתן תורה שטייט כה תאמר לבית יעקב — אלו הנשים, מכילתא — ותגיד לבני ישראל, און ביי די נדבות אויף דעם משכן שטייט (שמות לה, כב) ויבאו האנשים אל הנשים, — די פרויען זענין פריער גיקומין און גיבראכט זייערע נדבות און נאך דעם די מענער, (רמב"ן).

אויף דער הייליקער תורה מאכט מין א ברכה, — אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו — גילויבט איז דער בורא וואס האט אונדז גיגעבן א ריכטיקע תורה און דאס וועלט-לעבן האט ג—ט ברוך הוא ביי אונדז יידן גיפלאנצט.

דער אינהאלט פון די ברכה איז, אז די ריכטיקייט פון אונדזער הייליקער תורה איז מיט דעם, וואס זי ווייזט די ריכטיקע שיינע פירונג אין דעם וועלט-לעבן, ווי דער מענטש דארף זיך פירן אין אלע זאכן בין אדם למקום, בין אדם לחבירו, און אין פאמיליע לעבן.

יעדיס ווארט אין דער הייליקער תורה זאגאר אויך אפילו דער סדר פון א סיפור, וואס ווערט דערציילט אין דער תורה גיט אונדז א פארשטאנד ווי א יידישע הויז דארף זיך פירן אין לעבן.

דער באפעל פון השם יתברך צו משה רבינו מיט דער אויססראך, כה תאמר — אזוי זאלסטו זאגן — שטייט צוויי מאל, איין מאל (שמות יט, ג') פאר מתן תורה, און דאס צווייטע מאל — (שמות כ' יט) — נאך מתן תורה, אין דעם ערשטן מאל ווערן דערמאנט מענער און פרויען, אין דעם צווייטן מאל זענין דערמאנט נאר מענער אליין.

מתן תורה איז נישט נאר אן-איינמאליקע זאך, דאס איז א שטענדיקע אז דער נוסח הברכה איז נותן התורה, עס איז אלע מאל.

אין יידישן פאמיליע לעבן איז מתן תורה אט דאס וואס מע גיט די קינדער א תורה-חינוך, די זון אין א יידישן פרומין חדר וואס ווערט אנגיפירט דורך מלמדים ערלעכע יידן מיט א שטרענגער הדרכה והשגחה, און די טעכטער דערציען אונטער דער הדרכה והשגחה פון ערלעכע יידישעד ערציאונג דורך פרומע גוט הארציקע דערציערינס.

פאר מתן תורה האט ג—ט ב"ה גיזאגט צו משה רבינו, כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל דא ווערן פריער דערמאנט די פרויען נאך דעם די מענער. פאר מתן תורה, דאס הייסט איידער מע דארף די קינדער א תורה-חינוך, געבן דעם זון אין חדר, און די טאכטער א גוטע דערציאונג דארף מין רערן מיט די מאמיס פון די קינדער.

ביי אייך פרויען אין האנט ליגט דער גורל פון אייערע קינדער. די גאנצע צוקונפט פון אייערע קינדער צום גוטן אדער—חס וחלילה—צום שלעכטן, ווענדיט זיך אין דער דערציאונג. אויף אייך ליגט די גאנצע פאראנטווארטלעכקייט פון דער גרויסער הארבער חינוך אויפגאבע.

איר פרומע מוזט גידענקין אז דאס גליק אדער—חס וחלילה — דאס אומגליק פון אייער קינד איז ביי אייך אין האנט, אין וואס פאר א חדר איר וועט אייער זון געבן און וואס פאר א דערציאונג איר וועט אייער טאכטער געבן אין דעם איז אפהענגיק דער גאנצער גורל פון אייערע קינדער און פון אייך אליין.

פרויען, מאמיס פון קינדער, גידענקט די ווענדונג פון ג—ט ברוך הוא צו אייך אין די הייליקער ווערטער כה תאמר לבית יעקב, און דערפילט אייער אויפגאבע אין חינוך מיט דער גרעסטער אויפמערקזאמקייט און דער גרעסטער ערנצטקייט.

נאך מתן תורה שטייט כה תאמר לבני ישראל, אז דער זון קומט פון חדר און די טאכטער קומט פון דער דערציערין, דארף מין זיי פארהערן, זעען וואס האבן זיי גילערנט, דער חוב ליגט אויף די מענער אויף די טאטיס פון די קינדער. דאס איז די לערונג וואס די דערציילונג פון מתן תורה גיט אין יידישן פאמיליען לעבן.

דעם צווייטן מאל וואו פרויען ווערן דערמאנט פריער פאר די מענער איז ביי די נדבות זאמלונג אויף מאכן דעם משכן—בית המקדש—מיט די אלע כלים.

דער בית המקדש איז נישט א צייטווייליקער בנין, דאס הייסט אן-איינמאליקע גיביידע, נאר יעדיס יידישע הויז בויט א בית המקדש ווי עס שטייט—שמות כה, ח' — זיי זאלן מיר מאכן א הייליקטום וועל איך זיין צווישן זיי.

דער גרויסער ג — ט ב"ה אז ער האט גיוואלט מזכה אונדז יידן מיט דער גרעסטער מתנה מאכן א בית המקדש פאר זיין הייליקן נאמין ברוך הוא, איז הנה לי הכסף ולי הזהב, האט גיבעטן ביי יידן נדבות אויף צו מאכן דעם משכן— בית המקדש — מיט די הייליקע כלים, און די ערשטע וואס האבן גיבראכט די נדבות זענין גיוועז די פרויען.

די הייליקע תורה זאגט — עס זענין גיקומין די מענער נאך די פרויען—וואס די פרויען האבן גיבראכט זייערע גאלד-צירונג אלס גישאנק צו פארברויכן אויף די אויסבויאונג פון דעם משכן — בית המקדש.

פיר-ערליי צירונגין האבן די פרויען גיבראכט אלס נדבה, וואס פון דעם ווערט אויסגיבויט דאס הייליקטום פון ג—טס הויז ביי יידן.

די פיר צירונגין זענין, חח, אן-אויער-רינג, נזם, א נאז-באנד, טבעת, א פינגער רינג, וכומז, אן-ארים-רינג, אזוי פארטייטשט דער אבן עזרא די אלע דערמאנטע נעמין פון די צירונגין.

בויען דעם בית המקדש אין דעם פאמיליע לעבן דארפן די מצנער און פרויען צוזאמין. אבער די ערשטע נדבות אויף דער הייליקער גיביידע פון פאמיליע לעבן איז די גישענקין פון דער פרוי, ווען זי גיט איר צירונג אויף דער הייליקער גיביידע פון חינוך דעמלט וועט זייער הויז זיין א משכן פאר תורה און מצוות, און ביי זיי אין שטוב וועט רוען דער הייליקער נאמין פון ג—ט ברוך הוא מיט פיל גליק.

די ערשטע נדבה איז די צירונג פון די אויערן, דאס מיינט מ*ן גוט צוהערן זיך צו די ווערטער וואס די תורה הקדושה און גדולי ישראל זאגן, ווי מע דארף קינדער דערציען און ווי מע דארף פירן א יידיש הויז, אויך שטארק צוהערן זיך וואס די קינדער רעדן צווישן זיך, און מיט זייערע חברים און חברטיס. געווייניליך, רעדן קינדער צווישן זיך און מיט זייערע חברים און חברטיס נאך דער שטימונג וואס זיי הערן ביי זייערע עלטערן אין שטוב, דארפן די עלטערן אויפפירן זיך צווישן זיך אין דעם שענסטן איידלען דורך ארדיקן באציאונג—ווי די תורה הקדושה לערנט אונדז — אום די קינדער זאלן האבן פאר זיך דעם ריכטיקן פיינים ביישפיל.

דער צווייטער צירונג איז דער נאז-באנד דאס מיינט מין דעם חוש תריח, גוט אכטונג געבן מיט וואס פאר א חברים חברטיס זייערע קינדער קומין אין באריר ונג, ווער און וואס פאר א קינדער עס קומין צו זיי און צו וועמין און וואוהין עס קומין זייערע קינדער, און שטרענג פארשטן צי דאס איז די פאסנדע חברים און חברטיס פאר זייערע קינדער.

דער דריטער צירונג איז דער פינגער-רינג, דאס מיינט אז די „ערשטע צוויי צירונגין זענין נאך נישט גינוג אויף דעם אויסבויען פון דעם הייליקן בנין, מע דארף א קינד ווייזן די ריכטיקע וועגן ווי א קינד דארף זיך אויפפירן, געבנדיק די קינדער גוטער ערקלערונגין. די גוטסקייט ווען זיי וועלן פאלגן און גיין אין א גוטער וועג, און די שלעכטסקייט ווען זיי וועלן — חס וחלילה — נישט פאלגן און גיין אין א שלעכטן וועג.

די פירטע צירונג איז די ארם-באנד, עס מוז זיין אויך א שטרענגע פירונג מיט קינדער, נישט נאר אז זיי פאלגן נישט, נאר אויך דאן ווען זיי פאלגן מוז מין קינדער האלטן שטרענג און דורך דעם דערוועקן ביי זיי א ליבהאפטיקייט אין זייער לערנין אז זיי זאלן לערנין בשקידה ובהתמדה.

איך בין זיכער, אז די אלע וואס זענין דא, מערערע פון זיי אדער אלע ווילן אז זייערע קינדער זון און טעכטער זאלן זיין גיזונטע קינדער אין גשמיות און גיזונטע אין רוחניות, שומרי תורה ומצוה.

אבער יעדע מוטער און פאטער מוזן ויסן אז וועלן אליין איז נאך ווייניק, צו דעם וועלן דארף מין טון אזעלכע זאכן וואס דער גוטער ווילן זאל פארווירקלעכט ווערן אין לעבן.

גיט אייערע קינדער די ריכטיקע גוטע דערציאונג לויט דעם אלטן גיזונטן פיינים חינוך, די זין שיקט אין גוטע פרומע חדרים, אין די ישיבות וואו מע לערנט תורה ויראת שמים, די טעכטער גיט צו גוטע פרומע דערציערנס, דעמלט וועלן די קינדער אייערע זיין שומרי תורה ומצוה. גיט אייערע צירונגין און בויט דעם בית המקדש וועט איר זען פיל נחת בדור ישרים יבורך בגשמיות וברוחניות.

רש"י טייטשט צירונגין פון כומז, אז דאס איז די מצווה וואס גיהערט צו פרויען, טהרות המשפחה. איך בין זיכער, אז די אלע וואס זענין דא, איז מיר איבעריק איבער דעם צו רעדן, נאר איך וויל זאגן, אז די פרויען וואס היטן אפ אליס ריכטיק כדין התורה דארפן זיך נישט באגנוגינין מיט זייער אייגינע גוטע פירונג, נאר געבן זיך די גרעסטע מי מיט די שענצטע איידעלע באנעמונג געבן צו ערקלערן די באקאנטע די וויכטיקייט פון אפהיטן די ריינקייט פון פאמיליע לעבן און מיט די גרעסטע, טיפסטע גוט-הארציקע יידישע פריינטשאפט, חירקן אויף זייערע באקאנטע, וואס מיט דעם וועלן זיי ברענגין גליק אין זייערע הייזער.

שרה שענירער

אין דערוואַרטונג...

פאַרגאַנגען איז דער וואונדערבאַרער חודש פון אונדזער קערפערליכער אויסלייזונג און מיר דערוואַרטן דעם חודש פון קבלת התורה, פון אונדזער גייסטיקע דערלייזונגען.

אט זעען מיר, ווי אַלע יידן ציילן די טעג אין דער מדבר, רייניקן זיך פון די מצרישע טומאות. יעדן טאָג גימאַכט אַ חשבון הנפש, מיט וועלכע גוטע מידות ווערן מיר דאָ דערגענטערט צום טאָג פון קבלת התורה, וואָס איז דאך גיוועזן דער ציל פון גאולת מצרים.

באַלד אין צווייטן יאָר, נאך מתן תורה, ווי אַ טייל פאלק קען נישט מקריב זיין דעם קרבן פסח צוליב טומאת המת. פרעגן זיי מיט אַזוי פיל צער: למה נגרע? פאַרוואָס זאלן מיר גימינערט ווערן פון הקרבת קרבן פסח?.. זעען מיר ווי משה רבינו פאַרלאזט זיך דאַן נישט אויף זיין אייגינע דעציזיע, ווי אַן-אַנדער ער פירער, נאר — פרעגט דעם באַשעפער אויף וועלכן ר-באַקומט ענטפער: דער מאַן, וואָס איז טמא גיוואָרן אדער גיבליבן שטיין אין אַ ווייטן וועג, זאל מקריב זיין דעם קרבן פסח פירצן טאָג אין צווייטן חודש—אייר, וועלכער איז מסוגל, מער ווי אַן־אַנדערער חודש מתקן צו זיין דאָס פעלערהאַפטע ווי זיינע איניציאַלן זאָגן אַזוי בולט אַרויס: אייר. די אָנפאַנגס-אותיות זענין די ווערטער „אני ד׳ רופאיך" איך בין דיין גייסטיקער און קערפערליכער הײלער.

יא, הקב״ה איז אונדזער רופא, אבער ווען? ווען מיר גידענקין דעם וועקסל וואָס מיר האבן אַלע... אַלע... מיט די ווערטער „נעשה ונשמע" אויף אייביק גישריבן.

אבער ליידער שטעלן זיך אַנדערע בילדער פאַר אונדזערע אויגן, מיר זעען ביי די זעלבע יידן מעשה קורח, מעשה עגל, מעשה מרגלים און מיט שטויבין פרעגן מיר ווי אַזאַ גרויס דור וואָס האט אַזוי פיל ניסים גיזעען האט זיך גיקענט אַזוי שרעקלעך פאַרזינדיקן.

און כמעט ביי אַלע עבירות זעען מיר, אַז גאר צוליב לאזן זיך באַאיינפלוסן פון אַ צווייטן, קומט מען צו אַלע צרות.

אט גייען מיר שוין אריבער דעם ירדן. מיר זעען דאָס איינעמין די מלכים. דאָס צוטיילן דאָס לאַנד און יעדן ייד אונטער זיין ווייגאַרטן און אונטער זיין פייגנבוים אינים אייגינים לאַנד — און דאָ הייבט זיך אָן די יידישע טראַגעדיע ביי די שופטים־עפאכע, ווען דער שלום און וואוילשטאַנד פונים פאלק ווענדיט זיך אין זיין אָפּהיטן ג—טס תורה. די צייטן פון פאַרנאַכלעסיקן די יידישע מצוות זענין די בלוטיקסטע אין די שופטים-עפאכע, יידישע פאַרלוסטן אויף אַלע גיביטן און ערשט דוד המלך, וועלכער האט מיט זיינע תהילים מאטיוון באַגייסטערט דאָס פאלק צו עבודת השם האט גיזעען אַז מיר זאלן זיך ווידער גיפונין אינים חודש אייר, אינים חודש פון „זיו" פאַרזאַמלט אין ביהמ״ק און ביים גיזאַנג פון די לווים הערט זיך די תפילה פון שלמה המלך אַז יעדער וואָס וועט אין די דאזיקע מויערן זיין ביטער-האַרץ אויסגיסן, זאל דערהערט ווערן".

יא, אבער ליידער האבן מיר פאַרגעסן אינים גרויסן „שויתי ה׳ לנגדי תמיד", אַז אַלס דאַרף צו זיין פאַר זיין ליבן נאָמין וועגן, גידענקין מיר דערפאַר דעם גלות-וואַנדער, דעם על נהרות בבל, וואָס ווערט ביי [illegible] מיט אַזוי פיל צער, דאָרט דערמאַנין זיי זיך די סיבה, די ברענגערן פון דעם חורבן „על אשר עזבם את תורתי" און ווען זיי טון תשובה, קומין זיי צוריק אינים לאַנד אַריין ביז מע פאַרגעסט ווידער אונדזער אויפגאַבע און ווידער וואַנדערן מיר — אויפן גלות־וועג. דאָס יידישע פאלק ווערט גיהרגיט, פאַרברענט אויף שייטערהויפנס, אבער... די דאזיקע שרעקליכע תקופות גיבן אַרויס די גרעס־טע יידישע תנאים ואַמוראים, גאונים אַ רבי עקיבא, אַ רמב״ם, רמב״ן, רש״י ר׳ יהודא הלוי, ווייל ישראל האט גימוזט צושפרייט ווערן אויף די גאַנצע וועלט, דאָרט ענדיקן זי״ן דערציאונג און ווערן דער דערציער פון פעלקער.

די תקופה פון תתנ״ו (1096) ביי די גוסעי־הצלב די קרייץ־פאַרער, וועלכע האבן טאַקע הײנט אין די ספירה־טעג, אויסגיפירט זייערע שחיטות אויף איבער טויזנטער יידן, אבער דאָס אַלס שוואַכט נישט אָפּ אונדזער אומדערשיטערליכע אמונה; און יעדיס יאָר ווען ס-קומין די ספירה-טעג זאָגן מיר מיט פרישע באַ־גייסטערונג די ברכה „על ספירת העומר" אין וועלכע מיר ציילן מיט בענק־שאַפט די טעג צום יו״ט פון קבלת התורה. דען נאר צוליב די תורה האט מען אונדז אויסגיליזט פון גלות-מצרים מיר זאלן זיין איר גיטריי און איבערגיגעבן.

אונדזער איבערגעבנקייט האט זיך אויסגידרוקט אין די פאַרים פון עבודת המקדש מיט קרבנות מיט וועלכן מיר האבן אויסגידריקט אַז מיר זענין גיטריי און איבערגיגעבן מיט יעדן טראָפּן בלוט; דעריבער בעטן מיר נאך ספירה „הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה". דאָס איז אונדזער ערש־טע בקשה נאך ספירה.

„מיר זאלן זוכה זיין ווייטער די עבודה אין ביהמ״ק צו ערפילן — ותן חלקנו בתורתך, אונדזער טייל און אונדזער תורה צו באַקומין. ביי די גילעגנהייט וועלן מיר פרואוון זיך צו פאַרטיפן אינים מזמור ס״ט למנצח בנגינות וואָס מיר זאָגן יעדע נאַכט נאָך ספירה. מיר באַמערקן אין דעם קיפיטל דריי מאָל דעם אויסדרוק „יברכנו" דאָס זענין אַקייגן די דריי טיילן פון ברכת כהנים און דער שלוס פונים קיפיטל ווייזט אונדז אויף אַ וועלט, וועלכע „כל אַפסי אָרץ" וועלכע וועט ביז אַלע ע[?]קן זיין אַנגיפילט מיט יראַת שמים.

אבער דאַ זעען מיר דעם אונטערשיד פון די ברכה צו ברכת כהנים. ביי ברכת כהנים וועלכע איז גיווענדיט אין לשון יחיד, יעדן איינצלנים מענטש איז צו-ערשט יברכך. די מאַטעריעלע ברכה, דאַגעגן אין דעם קיפיטל, זעען מיר צו ערשט „יחננו" דאָס איז די בקשה וועגן גייסטיקע באַגאַבונג; די גייס־טיקע כשרונות זענין אומיטום. דער ערשטער וואונטש ביים יידישן מענטש. די ערשטע תפילה ביי שמונה עשרה איז אויך „חונן הדעת" ערשט שפעטער די מאַטעריעלע בקשות.

יאר פניו — הייסט, ס-זאל באַלייכטן זיין ציל, זיין שטרעבונג צו וועלכן זיין פנים איז גיווענדיט, אַזוי באַלויכטן אַז מיר זאלן זיי קענין דערקענין, ד. ה. צו קענין ריכטיק דאָס גיזעץ דערפילן איצט בעט מען „ברכה" צו די גייסטיקע באַגאַבונג דאַרפן מיר מאַטעריעלע מעגליכקייטן, ווי דער רבי ר׳ בונם האט גיזאָגט: דער ייד וואָס בעט בלויז וועגן יראת שמים, מיינט עס נישט אין גאַנצן ערנצט.

ל ד ע ת ב א ר ץ ד ר כ ך, דער וועג, פון די אויף די גאַנצע וועלט צושפרייטע יידן איז צוריק קיין ציון וירושלים. דאָרט איז דיין וועג כי מלאה הארץ דעה, לא ירעו ולא ישחיתו (ישעי׳ י״א ט׳) ביז ס-וועט זיין די אל-דערקענטיניש יו ד ו ך ע מ י ם כ ל ם — די גאַנצע מענטשהייט וועלן אים אַלס מלך אנערקענין. כאטש מע קען די איידעלע מידות פון מענטשן ליבע, זיטליכקייט און רעכט אויך צווישן אַנדערע פעלקער טרעפן, ווייל השי״ת האט דאך די מידות אין אַלע מענטשליכע הערצער אַריינגילייגט, אבער ריכטיק קענין מיר די גיפיל נישט אַנטוויקלען אויף די יסודות פון די תורה. דען דאָס איז גיגליכן צו אַ גאָרטן, וועמין השי״ת האט איבערגיגעבן זיין פאלק ישראל צו פאַרפלאַנצן און דווקא די שענצטע און העכסטע בלומין — השם וויל לאזן וואַקסן—צדקה, די צדקה וואָס דרינגט אַדורך — אונדזער גאַנץ לעבן און [?]איידלט אונדז אויס אויף די העכסטע מדרגה, כדי די אנערקענונג פון אַלע פעלקער באַקומין. אלקים יצמיח צדקה — ותהלה נגד כל הגוים.

א ר ץ נ ת נ ה י ב ו ל ה אויך די ערד שטעלט זיך אין דינסט פון אידעאַל, זי גיט אַרויס איר פרוכט צו מענטשן וועלכע פאַרדינין זיך עס; די גייסטיקע און מאַטעריעלע ברכה פון דוד המלך ע״ה איז פאלקאם דערפילט. מיר דערגרייכן אונדזער ציל פון הכרה אלקית – צווישן די פעלקער, אבער נישט בלויז דורך גלויבן נאר דורך גיהארכזאַמקייט, און נישט בלויז מיר, נאר ביז אין אַלע עקן פון דער וועלט דערגרייכט יראה השם און — גיווינין מיט די ריינע יראת ד׳ דעם איינציקן קוואַל פון דער ג—טלעכער ברכה אויף דער וועלט.

אַלזא צו דער אַרביט מיינע ליבע שוועסטערן! צו דער אַרביט, דעם שיינים מאמענט פון קבלת התורה ווי אַמשנעלסטן צו דערגרייכן! צו דער אַרביט איבער זיך וספרתם לכם! מיט דעם ציילן ספירה קאן מען ווערן ליכטיק ווי סנפירינון, דער שטיין פון וועלכן משה רבינו ע״ה האט אויסגיהאַקט די לוחות הברית.

לכם — מיינט מין דעם גוף, מע זאל דערלייכטן, אויסאיידלין דעם גוף, דאָס גשמיות. אַלזא קודם כל לערנין מידות טובות, העלפן די רעדאַקציע זאל קע־נין אַרויסגעבן די מוסר-ספרים צו צוגעגנליכע קאסטן, לערנין גינוי די דינים כשרות דאָס אין די אל־טעגליכקייט צו דערפילן ביז י ב ר כ נ ו א ל ק י ם ו י ר א ו א ו ת ו כ ל א פ ס י אָ ר ץ, מיר זאלן שוין קענין פעסט די מאַטעריעלע ברכה מיט די גייסטיקע פאַרבונדן.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ד״ר יצחק ברויער

(מעין אַן־אָפּשאַצונג)

פון ק. נעמיראָווער

אונדזערע פרייַנט אין מערב־אייראָפּע, באַזונדערס אין פאַרחושכטן היטלער־דייטשלאַנד, פייַערן הייַנט אַן־אייגנאַרטיקן יום־טוב: אַ יום־טוב צוליבן דערשייַנען פון אַ ניי וואָגיק אָרטאָדאָקסיש בוך, אָדער בעסער געזאָגט: פון אַ נייַעם ספר, מאָדערן, פייַן, אויסגעשריבן, אין דער דייטשער שפּראַך, דערפאַר אָבער מיט אַן־אמתן אַלט־יידישן תּוכן:

„דער נייַער כּוזרי" פון דר. יצחק ברויער.

* * *

דר. יצחק ברויער איז אפילו דעם יידישן לייען־עולם נישט פרעמד. אַט זעט מען אַמאָל זייַנעם אַן־אינטערעסאַנטן מאמר אויף די שפּאַלטן פון דער אָרטאָדאָקסישער פּרעסע אין פּוילן, וואָס מאָנט. פּשוט מע זאָל זיך פאַרטראַכטן, וואו מ־האַלט עפּיס אין דער וועלט אַלס מענטש און בעיקר אַלס ייד; אַט דערמאָנט מען זיך, מיט אַ שייַנע פאָר יאָרן צוריק איז דערשינען אין יידיש אַ גרעסערע אַרבעט פון אים וועגן „יידן־פּראָבלעמען"; אַ מאָל, אויף אַ נאָווינע, ווערט מען געוואויר, אַז דר. ברויער איז אין ארץ־ישראל אַרויסגעטרעטן מיט אַ רעפעראַט וועגן „אגודת ישראל" און — שלוס. שאַ, שטיל. דערמיט ענדיקט זיך די קענטשאַפט פון יידישן לייענער מיט דר. יצחק ברויער.

צי ווייסן דען אָבער זיי אַלע, אַז אַט־אָ־די איינצלנע פּרטים, וואָס דערגרייכן צו זיי, זענען נישט מער, ווי אַ בלויזער אָפּשייַן פון גרויסן שריפט־שטעלערס אייגנאַרטיקן שאַפן, צי גאָר אַ בלויזער שאָטן פון אַן־איינצלנער צווייַג אינעם פּראָדוקטיוון, פּרוכט־טראָגנדיקן בוים, וואָס הייסט: יצחק ברויער? —

יאָ, ליידער איז עס אַזוי. און דאָס מוזן אַלע אויפריכטיק באַדויערן, וואָרן — — דר. יצחק ברויער איז אין זייַנע שריפטן קודם־כּל דער וועג־ווייַזער פאַר דער בלאָנדזשענדיקער יידישער יוגנט. פאַר דער יוגנט, וואָס איז אָנגעשטעקט מיט אייראָפּעאישקייט, מאָדערנער ציוויליזאַציע און נייַ־צייַטלעכע וויסנשאַפט, ווייסט ער אָנצואווייַזן דעם וועג פון ריינעם יהדות, פון נישט געפעלשטן יידישקייט — און אַלץ דווקא באַגרינדעט אין פולע הונדערט פּראָצענט, אַזש אַ בלינ־דער קען אין טיפסטער פינצטערניש דעם אמונהדיקן אמת באַטרעפן, ווי אויף דער וואָר, בהקיץ; — אַ זעעוודיקער ביי די ליכטיקע זון־שטראַלן —

— ווער בלאָנדזשעט נאָך אַזוי, ווי אונדזער יידישע יוגנט אין פּוילן ביים הייַנטיקן טאָג?

און, אפשר, וואָלטן טאַקי די כּתבים פון דר. ברויער געוויזן אונדזער* „מאָדערנער" יוגנט דעם וועג צוריק?!

יאָ, „דער וועג צוריק" — דאָס איז דער ווייס־זייַדינער פאָדים, מיט וועלכן אַלע ביז־איצט דערשינענע ווערק פון יצחק ברויער זענען פעסט אַדורכגעשנירט און אַדורכגעבינדן.

„דער וועג צוריק" — צו יידישקייט, צום אומגעפעלשטן, רעליגיעז־הימל־דיקן, ערדיש־הימלדיקן יידישקייט, אָדער ווי ברויער אַליין דריקט זיך אויס אין איינעם פון זייַנע לעצטע אַרבעטן:

„צום מלכות שמים און מלכות ש־י אויף דער ערד פירט אונדזער וועג —

אַט האָט איר אַ מערב־אייראָפּעאישן אמת־יידישן דענקער, לויט ווי זייַנער אַ טיף דריקט זיך אויס אין מאָמענט פון התרוממות הנפש און דאָס איז — זייַן אייגן בילד, זייַן באַהאַלטענע כּוונה, וואָס ער וויל זען דערפילט ביים כּלל־ישראל

* * *

דר. יצחק ברויער האָט שוין געשריבן זייער פיל: חיבורים וועגן וויסנשאַפט, וועגן פילאָזאָפיע, וועגן יוריספּרודענץ, וועגן עקאָנאָמיע, וועגן פּאָליטיק און — אפילו דערציילונגען. און דאָס — דווקא גוטע, מייסטערהאַפט־אויפגעשריבענע ווערק. איבער אַלעם אָדער, איבער די אַלע וויסנשאַפטלעכע שטודיעס און אָפּהאַנדלונגען — ציט זיך אַ דורך דער גייסט פון יידישלעכער אויפפאַסונג: וואָס זאָגט דאָס יהדות צו אַט־אָ־דער שיטה און פילאָזאָפיע אָדער נאַטור־וויסנשאַפט און — וואָס דאַרפן מיר לערנען פון אַט־די־אַלע דערשייַנונגען אין דער נייַער צייַט.

און צו זאָגן און צו לערנען האָבן מיר דאָן פון אַלעמען און ביי אַלעמען אַזוי פיל, אַזוי פיל! —

„יעדער געשעעניש, יעדע דערשייַנונג אין דער וועלט איז אַ לימוד פאַר אונדז. צו יעדער געשעעניש, צו יעדער דערשייַנונג אין דער וועלט האָבן מיר, האָט אונדזער תורה הקדושה עפּיס צו זאָגן. ס־ווערט גאָר נישט פאַרעלטערט. די כּתבים פון רבי שמשון רפאל הירש האָבן הייַנט פּונקט אַזאַ גרויס חשיבות, ווי פאַר 50 — 70 יאָר צוריק און ווען איך זאָל אים וועלן ציטירן — אויף יעדער זייַט וואָלט איך געמוזט ברענגען" (אין דער הקדמה צו זייַן חבור: „אליהו" — ווי שטודיע וועגן יידנטום און יידישקייט).

מיר זענען נישט איצט אויסן צו שרייַבן אַן־אויסשעפּלעכע אָפּהאַנדלונג וועגן ברויערן. דערצו פאָדערט זיך אַ גרויסע, גרינטלעכע אַרבעט, וואָס מיר לאָזן איבער אויף אַן־אַנדער מאָל. מיר האָבן, אייגנטלעך, איצט געוואָלט שרייַבן בלויז וועגן זייַן נייַעם חיבור, וועגן „כּוזרי" פון צוואַנציקסטן יאָר־הונדערט — נאָך דער היטלער־איבערקעריניש אין דייטשלאַנד. ברויער זאָגט אָבער אַזוי [illegible] אַזוי פיל וועגן אים צו זאָגן — אַז מע פאַרגעסט זיך...

יאָ, מע פאַרגעסט זיך: מע דערמאָנט זיך אין די העלדן פון „קאַמף אום גאָט" — אַ דערציילונגס־בוך פון סטודענטישע בלאָנדזשענישן, וואָס דערפירט צו הכּרת השם און עבודת הבורא; אינעם העלד פון „היימקער" — אַ בוך וועגן מאָראַלישער געפאַלנקייט בעת דער גרויסער אייראָפּעאישער מלחמה און דער יידישלעכער אויסוועג — תשובה, צוריק אין דער ישיבה אַרייַן, כּדי צו לערנען און צו פירן אַ זיטלעך־ריין לעבן פון לערנען — — און...

און — — און — —

אַהאַ, יאָ. „דער נייַער כּוזרי".

* * *

מיט אַן־ערך אַכט הונדערט יאָר צוריק האָט דער גרויסער יידישע משורר רבי יהודה הלוי, וועלכער איז אויך געווען אַן־אָנגעזעענער רעליגיעזער פילאָזאָף, אַרויסגעגעבן דאָס באַקאַנטע ספר „כּוזרי" — אַ וויכּוח פון יידישן געלערנטן מיט דער קולטור פון זייַן צייַט.

און דאָס זעלבע טוט ברויער אין זייַן „נייַעם כּוזרי" מיט דער קולטור פון דער נייַער צייַט, מיט דער מערב־אייראָפּעאישער קולטור פון צוואַנציקסטן יאָר־הונדערט. אין דער צייַט אָבער, וואָס ביי רבי יהודה הלוי איז דער אמת־זוכר, איז עס ביי ברויערן אַ ייד אַליין, וועלכער איז פון יידישקייט, פון זייַן פאָלק פאַר־פרעמדט געוואָרן און ער זוכט דעם וועג צוריק: זייַן בלוט, דאָס יידישע בלוט, טרייַבט אים צוריק צו זייַן יידישקייט, צו זייַן פאָלק.

„דער נייַער כּוזרי" איז געטיילט אין פיר ביכער: אַ פילאָזאָפישער דערציילונג־שמועס אין פיר טיילן.

אין ערשטן בוך באַווייַזט ברויער אַזוי צו זאָגן, דעם אונטערבאַוואוסטזיניקן צוגאַנג און דראַנג פון אַ יידישער נשמה צום יידנטום — אפילו ווען דער נייַער „זוכער" האָט נאָך די מינדסטע אָנונג נישט פון יידישן געדאַנקען־גאַנג — ס־איז דער זון פון אַ פולשטענדיק־אַסימילירטער פאַמיליע.

אין צווייטן בוך טוען זיך דער זון מיט זייַן פאָטער פונאַנדערגיין. דער פאָטער בלייַבט ביי זייַנע אַסימילאַטאָרישע אָנשויאונגען און דער זון הייבט זיך דערנענטערן צום יידנטום. דאָ האָט איר אַ וויסנשאַפטלעכן אַנאַליז וועגן מהות פון תלמוד. און דורכן לערנען ווערט דער אַסימילאַטאָרישער זון אַ שלימות־ייד. אַזוי ווייַט, אַז ער טרעט אַרייַן אין די רייען פון דער זעלבשטענדיק־אָרגאַניזירטער יידישער אָרטאָדאָקסיע.

אין דריטן בוך ווערט שוין דער אַסימילירטער זון אַ טוער אין דער אָרטאָדאָקסישער יוגנט־באַוועגונג: ער באַקערט אַנדערע צו דער אָרטאָדאָקסיע און שטעלט פאַר זיי פאַר דעם מהות פון יידנטום — ווי־אַזוי ער. אַ פולער, הונדערט פּראָצענטיק מאָדערנער מענטש האָט געקוקט אויף יידישקייט און ווי־אַזוי ער איז צום ריינעם אמת דערגאַנגען. און דאָ קומט די גרויסע חקירה: צי קען מען יידישקייט „באַווייַזן" אַלס אמת? דער מחבר בויט־אויס אַ נייַע סיסטעם פון אַ יידישער דערקענטניש־טעאָריע, וואָס צעקלאַפּט די ביבל־קריטיק און אַרגומענטירט דעם יסוד פון דער יידישער עטיק דעם באַגרייפלעכן „זין" פון יידנטום בכלל.

ה

שבת אויף הכשרה, אדער הכשרה אויף שבת

(פון אַ באַזוך אין דער לאָדזשער בנות־מחנה)

לאָדזש, די שטאָט פון פאַבריקן און פאַבריקלעך, האָט אָפּגיטיילט אַ שטיל ערנצט ווינקעלע אויף נאַרוטאָוויטשאַ 41 וואו ס-ווערט גיטון שטילע, באַשיידינע — אָבער אחריותפולע אַרבּיט דורך יידישע מיידלעך.

40 יידישע טעכטער זענען זיך מכשיר טאַקע מיט אַ יידישלעכן הכשר למהדרין מן המהדרין — פאַר ארץ־ישראל...

„קבוץ הכשרי של בנות אגודת־ישראל" ו„קרן הישוב" בלודז"...

אַזוי שרייט אַראָפּ פון די וואַנט... קבוץ הכשרי, הכשר מיט אַ ייד, אַ יידישער הכשר...

* * *

מיר האָבן אויסגיקליבן אונדזער באַזוך אין שבת דערפאַר, ווייל אַזאַ הכשרה האָט אין זיך אַ טייל פון נאָמען: שבת זענען דאָך אַנדערע הכשרות וואָכידיק, אריינגיטון אין די מ"ט שערי גשמיות און דאָ, פילט מען דאָך אינים חלל די נשמה-יתירהדיקייט, דאָס איבערוואָגיקייט איבער אַנדערע.

די שבת־מלכה פילט זיך באמת דאָ זייער היימיש צווישן אירע גיטרייע טעכטער. שפּאַצירט זי דאָ אַרום אין אַלע ווינקעלעך. צדלייגט איר צניעות דאַן אויף די אויסגיאיידלטע פּנימער, וואָס דרוקן אויס דאָס נישט דערזאָגטע.

אָבער אַזוי בולט אַרויסגיפילט:

מיר פאַרשטייען אונדזער אויפגאַבע. מיר ווילן און ווערן בע"ה זיין ראוי, זיין מוכשר דערצו...

הכשרי...

הכשר וואָס זיין ענד-ציל איז: ייד.

* * *

מיר גייען אַריין אינים עס־צימער, וואו ס־זיצן אַרום אַ שבתדיקן טיש אַלע חברות מיט זייער גייסטיקע פירערן אַ לערערן פון „בית יעקב" בראש.

אַ גוט שבת!...

רעדאַקטאָר פרידענזאָן, דער אייגנטלעכער איניציאַטאָר. טוט טאַקי ווי אַ בעל־בית, וואָס קומט אַ היים שבת פון שול און נאָכן גוט-שבת. גייט ער באַלד צו שלום-עליכם...

אין זיין באַגריסונג באַרירט ער דעם מאמר חז"ל: „שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה". „עירוב דאָס איז דער תחום. יעדער שבת מוז האָבן זיינע תחומים. די גרעניצן טאָר מען גישט אַריבערגיין".

*

איז עס דאָך יסורים...

„איז טאַקי א"י גיגעבן גיוואָרן דורך יסורים, דאַרף מען ליידן, מוז מען ליידן... מע זאָל ווערט זיין די מתנה".

יסורים של אהבה...

יסורים אַדורכגידרונגען מיט הייסע חיבת הארץ איז דאָך אַ טייל פון עיקר, וואָס פאַרשענערט, פאַרזיסט דעם שטרעבן.. שטרעבן מיר דאָך צו שבת... און שבת הייסט שלמות, גאַנצקייט אַבסאָלוטע קאָנסעקווענקייט, אויסגיהאַלטנקייט ביז קוצו של ייד „מי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת".

ווענלכער?...

ושבתה הארץ שבת לה' — אויך אין אונדזער אַרבּיט פאַר ארץ־ישראל מוז באַהויכן יענע שבתדיקייט, יענע נשמה־יתירהדיקייט...

ששש... שבת לה'...

* * *

ר' דוד הערש זילבערשטיין שמועסט זיך אַ דורך אַ ביסל דרייסט און אויפריכטיק וועגן דעם אחריות פון די הכשרהסטינס און דער עיקר וועגן דעם צוזאַמען-לעבן, וועגן די טיפע האַרציקע האַרמאָניע, וואָס דאַרף צו הערשן צווישן אַזעלכע שוועסטער בדעה.

נקי כפים ובר לבב — איז דער אַטעסטאַט פון אונדזערס אַנ־עולה.

ריינע הענט און גילייטערטע הערצער... און די ריינע הענט מוזן זיין גיפלאַכטן, גיקלאַמערט איינער אין צווייטן. די ריינע הענט מוזן באַהויכט זיין מיט זייער ריינקייט די מלאכה אינים חול, און נאָר זיי — די ריינע הענט דאַרפן צינדן פאַר אונדז שבת-ליכט דאָס שבתדיקע ליכט.

דעם ליכטיקן שבת...

דיר, בערלינער דערמאָנט דעם מאמר חז-ל „כל הלן שבע ימים בלא חלום נקרא רע".

די טרוקינע רעאַליטעט, די שווערע ווירקלעכקייט מוז נאָך די זעקס-וואָכיקע טעג האָבן די פרייד פון חלום, פון דערהויבן זיך צו שבת פון נשמה, צו אצילות, צו אינטיאוטיווע ג—טלעכקייט, צום שטרעבן פון עלי'־דערהייבונג. אינים שבת זעען מיר די אמונה, די גלייביקע דערוואַרטונג צו אַ גרעסערן שבת. שבת קומט און טויכט אויף דאָס, וואָס מיהאָט פאַרכליניט אינים ים פון וואָכידיקן שווייס, דאָס וואָס מ-האָט פאַרשריגן מיט אויסגיפיפינע סירענים. ס-איז שבת די אידיליע פון רו, פון צוהערן זיך צו די שטילע ווערטער פון אייגינים האַרץ, פון אייגינים „איך-ייד" וואָס אַנטפּלעקט זיך אין שבתדיקן לבוש. אָבער זאָל ער מיר אַנטשולדיקן, ה' בערלינער, ווען גראָד דעם שבת דערזע איך פון אַ חלום — ווירקלעכקייט. אדער אפשר איז עס גיוואָרן אַ פאַקטאָר די הכשרה פון „בנות" נאָך איידער מיר האָבן אָנגיהויבן צו חלומען דערפון.

אתשר...

אָבער ס-איז שוין רעאַל...

בנות מיט הכשר...

ס-רעט אויך אַ חברה: חלום איז אָפּחייכונג פון רעאַליטעט. דער ראַציאָנעלער מוח-מענטש וואָז איז נישט פעאיק אַכאַ' צו פילן אינטואיטיוו. דער מענט איז בטבע אַנ-עאיסט און אַ שלעכטער. דען גיפיל איז האַרץ און האַרץ איז איראַציאָנעל. איבער-רעאַל און שוועבט אין יענע אצילות פון אינטואיציע...

* * *

מיר גייען אַריין אין די קיך.

אַ שבתדיקע קיך.

אַ קיך וואָס רוט.

ס־קאָכט נישט ס־זיט נישט נאָר ס-איז ליכטיק, וואַרים היימיש ווי מע דאַרף צו פילן אין אַ יידישע קיך.

כ-דערמאָן מיך... לא תבערו אש בכל מושבותיכם, ביום השבת...

בכל מושבותיכם — אין אַלע אייערע קיבוצים.

בכל מושבותיכם — אין אַלע אייערע שבתים, אין וואָס פאַר א פאָרים זיי וועלן אָננעמען.

איז דער פאַרבאָט חל.

לא תבערו אש! נישט ברענען מיט פייער. פייער האָט אין זיך יענע עלאַסטישקייט, וואָס קאָן ברענען און לייכטן מיר טאָרן נישט ברענען. אונדזער פייער איז צו לייכטן, איז צו לינדערן, איז צו וואַרימען, איז צו ברענגען שבת. גרייטן צו שבת, צו אַ מיט ליכט גיצונדינים. אַ באַהויכטן מיט ברכה אַ מיט דריי מאָל אַרומגינומינים נר-שבת...

* * *

אין די נאַכט פון הייליקן שבת.

אין די שטוב פון אידיליע-שבת.

און —

ס־איז היינט די נאַכט פון שבת

אדער שבת אין אַ נאַכט

אין גלות...

איז מען זיך מכשיר, גרייט מען זיך

אויף אַ שבת-טאָג

אויף אַ טאָגיקן שבת

אויף אַ זוניקן שבת

וועל־ך טאַקי פאַרצייכנען מיינע איינדרוקן מיטן נאָמען נישט שבת אויף הכשרה — נאָר — ווי מיר פאַרשנייגן, ווי אונדזער נשמה רופט עס אָן מיטן ריכטיקן נאָמען...

הכשרה אויף שבת...

י. דלית־בית.

אויב איר טוט נישט פאַר שפרייטן דעם בית־יעקב זשורנאַל — זענט איר נישט קיין אָרגאַניזאַציע!

אין פערטן בוך רעכנט זיך דער העלד אָפּ מיט דער נאַטור-וויסנשאַפט. ער מאַכט קלאָר דאָס פאַרהעלטניס פון יידנטום צו די פּאָליטישע שיטות פון דער היינטיקער צייט, די יידישע קעגנערשאַפט צום מאַרקסיזם און קאָמוניזם און איבער אַלימען שטייט דאָס ארץ־ישראל של מעלה, פון וואַנען עס ציען זיך און ווערן גישפּינען די פעדים צו ארץ־ישראל של מטה — צום אויסגיבענקטן לאַנד פון וואַנען ס-זאָל קומען די גאולה פאַרן יידישן פאָלק או צוגלייך דערמיט אויך פאַר דער גאַנצער מענטשהייט.

דאָס איז בקיצור נמרץ, די שיטה, דער סיסטעם פון ד"ר יצחק ברייער וועגן יידנטום אין איצטיקן מאָמענט און — לדורות, עד ביאת הגואל.

און יעדן יידישן מענטש, וואָס דענקט אַמאָל וועגן זיך אַליין, וועגן זיין יידישקייט, וועגן דעם פאַר וואָס ער ליידט אַזוי פיל, פאַר וואָס ער ווערט אַזוי פיל גיפייניקט, אַלע די, וואָס האָבן דעם ערנסטן וואונטש אין דער יעצטיקער שווערער צייט צו באַשטימען ערלעך און גיוויסנהאַפט זייער שייכות און פאַרהעלטניס צום יידנטום, — אט ווי אַלימען עמפּפעלן מיר וואַרים צו לייענען דאָס ראַזיקע זייער-וויכטיקע און העכסט-באַדייטנד בוך, וואָס ווערט זיך דרוקן אין המשכים אין „בית-יעקב"-זשורנאַל=

הארכיון היהודי

שמואל פליסקין

ווען דער „חפץ חיים" האט גיהאלטן שבת אין פעלד

(אַ בלעטל גישיכטע, פון לעבן פון „חפץ חיים" זצוק"ל)

גיוועןּ איז עס, פאַר ראש-השנה אין יאָר תרע"ה, אין אָנפאַנג פון דער וועלט-מלחמה.

און דער „פראנט" האט זיך שנעל דערנעענטערט צו די ברעגן פון די גרעניצן פון דער רוסישער מלוכה. און מיט יעדן טאָג, האבן די פיינטלעכע אַרמייען אַלץ טיפער אַריינגידרונגען אין לאַנד, אויף דעם רוסישן טעריטאָריום.

דאַן האט דער חפץ חיים גיזאָגט:

אויב די מלחמה וועט זיך רוקן, וועל איך פאָרן ווייטער; איך וויל נישט בלייבן אונטער די „אַשכנזים"...

און טאַקע זונטאג, איז אַרויסגיפאָרן דער חפץ חיים אין זיין וועג, טיפער אין דעם גרויסן רוסלאַנד אַריין.

מיט דעם חפץ חיים, זענין מיטגיפאָרן זיין פאַמיליע (די פרוי מיט זייערע צוויי קליינע קינדער) ר' אלחנן וואַסערמאַן (ראש-הישיבה אין באַראַנאָוויץ) מיט זיין פאַמיליע. ר' אייזיק קאַמעניעצקי (יעצט רב אין נאָווי-דוואָור, ביי בראָדנע) ר' מרדכי דב רייטבלאַט, אדער „דער באַרדיטשאוּוער". ווי מע פלעגט אים דאַן רופן. (יעצט ר"מ אין ראַדין) און אברהם בוטנער. (יעצט אין אַמעריקע).

אט די אַלע האבן באַגלייט דעם חפץ חיים אין זיין וועג.

דער חפץ חיים, האט אויך מיטגיפירט מיט זיך זיינע ספרים און נייטיקסטע חפצים.

און זיי זענין גיפאָרן, אדער בעסער גיזאָגט: גישלעפט זיך מיט די לאַנגע צוגן, וועלכע זענין גיוועזן איבערפולט מיט זעלנער, און אַנטלויפנדע בירגער, פון די אַלע „גובערניעס", צו וועלכע דער פראנט האט זיך דערנענטערט.

די צוגן פלעגן גיין זייער לאַנגזאַם. יעדער ווילע פלעגן זיי אָפּשטעלן זיך. הײנט ווער רעט נאָך אויף „אַ סטאַנציע" (סטאַציע) פלעגן זיי שטיין שעהן און טייל מאָל גאַנצע טעג, וויל דער צוג פלעג מוזן איבערוואַרטן פיל אָנקומינדע מיליטער-צוגן, וועלכע האבן אָנגיפולט די גאַנצע ליניע.

מע פלעג שוין קוים דערלעבן, אַז דער צוג זאָל ווידער אַוועק, און אַרוק-טון זיך עטוואָס פאָרויס.

הארכיון היהודי

אט אַזוי האט מען זיך גישלעפט. אַ משך פון כמעט אַ וואָך צייט, און פרייטיק האט מען קוים דערגרייכט עטלעכע קילאָמעטער, פאַר די גרויסע צענטראַלע-סטאַציע מאַלאָדעטשנאַ, וואָס הינטער ווילנאַ.

אבער דאָ, האט שוין דער שלעפ-צוג, פאַרשאַפט אונדזערע נוסעים, פיל מערער זאָרג, ווי די גאַנצע נודנע וואָך פון שלעפּעניש...

ארכיון אסופות

אט לאָזט זיך שוין די זון צו בּיסלעך אַראָפּ... אט באַלד און ס'ווערט שבת, און דווקא וואו: אויף צו להכעיס; און דער צוג שלעפט זיך נאָך לאַנגזאַמער ווי ביז יעצט. אבער: וואו איז מען דאָ אין דער וועלט? וויפל איז נאָך ביז דער סטאַציע? וועט מען זיך לכל-הפחות דערשלעפן ביז די נאָנטסטע סטאַציע ביז שבת? !

אט דאָס איז די איינציקע זאָרג, וואָס פייניקט אונדזערע פּאַסאַזשירן.

און ענדלעך, נאָך דעם שוויגן און טיפער פאַרטראַכקייט אין זיך אַליין, רעט דער „חפץ חיים" אַרויס זיין באַשלוס: „איצטער ווען די באַן וועט זיך נאָר אָפּשטעלן, וועל איך אַראָפּ-גיין, און האַלטן שבת אין פעלד.

איר קענט פאָרן ווייטער... מ'מעג פאָרן, אבער איך וויל זיך מוסר-נפש זיין פאַר שבת!"

עפּיס צו גרינג קומט אַלע מאָל אָן, דאָס היטן שבת...

אט די עטלעכע ווערטער פון חפץ חיים, האבן ביי אַלע מיטרייזנדע, אַרויסגירופן אַן-אומבאַשרייבלעכע גידרוקטע שטימונג זיי האבן גוט גיוואוסט מיט וואָס דאָס אָפּשטעלן זיך שמעקט...

אַ קלייניקייט, אין אַזעלכע סכנותדיקע מאָמענטן, ווען ס'שווימלט און גריבלט מיט סאָלדאַטן מכל-המינים, און דאָס לעבן פון אַ מענטשן האט די זעלבע ווערטער ווי דאָס לעבן פון אַ פליג, און ביי עפּיס נאָר אַ קליינים חשד, נאָך ווייניקער ווי פון אַ פליג...

און זיי האבן אויך גוט גיוואוסט, אַז דעם „חפץ חייםס" אַ באַשלוס איז אומ-באַשרייטבאַר; געגן זיינס אַ וואָרט, קען שוין קיין שום אַפּעלאַציע נישט העלפן...

איז דאָך דער פונדאַמענט, אויף וועלכן ס'שטיצט זיך דער גאַנצער אָן-צאָל שטאַקיקער גראַנדיעזער בנין, וואָס הייסט חפץ חיים, נאָר דאָס איינציקע עלי-מענט וואָס הייסט: גבורה!..

און ווער קען דען באַזיגן דעם טשעמפּיאָן פון גייסט, דעם וועלט-גבור!..

און ווי נאָר ר' אלחנן האט דאָס דערהערט פון חפץ חייםס מויל, האט ער גלייך צוגיגעבן:

איך וועל אויך אַראָפּגיין... נו. פאַרשטייט זיך אַז אַלע איבריקע מיטרייזנדע, האבן זיך אָנגישלאָסן אָן דעם חפץ חיים פּלאַן:

וועט מען דען אים לאָזן אַליין? !

מיט האפינונג און אומגידולד, און מיט טרערן אין די אויגן האבן די פרויען גיוואָרט אויף דעם נס, אַז די באַן וועט דאָך זיך נאָך דערשלעפן ביז דער נאָנטער סטאַציע.

אבער פלוצלינג: סטאָפּ!.. און דער באַן האט זיך אָפּגישטעלט אויף אַ הויכן צווישטאָקיקן נאַסיפּ, אונטער וועלכן ס'קרייצט דורך אין דער ברייט פון אונטן אַ בריק.

האַסטיק שנעל, האבן די דריי מיטפאָרנדע בחורים, גינומען אויסלאָדן די באַ-גאַזש פון וואַגאָן. די ספרים מיט די איבריקע זאַכן. און היות ווי איין זייט פון די וואַגאָן-טרעפלעך זענין גיוועזן פאַרנומען דורך די וואָס האבן אַראָפּגי-נומען די זאַכן, זענין די פרויען (ד. ה. די פרוי פון חפץ חיים און ר' אלחנן) צוזאַמען מיט זייערע קינדער אַראָפּ דורך די טרעפּ פון צווייטן זייט. און דער נאָך זענין זיי פאַמעלעך אַראָפּ, איבער דעם הויכן נאַסיפּ. און גיוואָרט דאָרט צוזאַמען מיט די קינדער, ביז מע וועט זיי קומען רופן.

און זיי האבן קוים באַוויזן אַראָפּ צונעמען פון וואַגאָן אַלע גיפּעק און דער צוג איז אַוועק.

דערווייל האבן די בחורים פּאַמעלעך אַראָפּגיקייקלט אַלע זאַכן אַראָפּ. און האבן אַלע באַזונדערע פּעק צונויפגינומען אין איין אָרט.

ווען זיי האבן גינומען באַטראַכטן אַרום זיך. וואו זיי גיפונין זיך דאָ, אפשר מערקט מען אַ ישוב ערגיץ וואו נישט ווייט, ערשט זיי האבן דערזעען פאַר זיך, נישט ווייט פון דאַניט אַ דאָרף.

מאָמענטאַל זענין אין יענים דאָרף אַוועקגילאָפן די צוויי בחורים ר' אייזיק און ר' אברהם („דער בוטנער"). זיי האבן נאָך גיוואָלט קריגן פורן און אַוועק פירן די זאַכן ביז ס'וועט אָנקומען דער שבת.

ווען זיי קומין אבער אין דאָרף זעען זיי, אַז מ'האט גאָר פשוט אַפילו מורא צו רעדן מיט זיי.

און וועגן פאָרן נעמין זייערע זאַכן, וועגן דעם קען גאָר קיין רייד נישט זיין.

ווייל די מענטשן פון דאָרף ציטערן אַפילו אַרויסצוגיין מפתח ביתם.

און אויך וועגן אַריין נעמין זיי ערגיץ וואו אין אַ שטוב, אויך וועגן דעם איז גאָר נישטאָ וואָס צו קלערן, — היינטיקע צייטן לאָזט מען קיין פרעמדע מענטשן נישט אַריין אין קיין שטוב. היינטיקע צייטן קען מען אַפילו צו אַ ברודער אויך נישט האָבן קיין צוטרוי!.. אט אַזעלכע און ענלעכע פּזמונות, האט מען דאַן נאָר גיקאָנט הערן.

ווען זיי האבן דערזעען, אַז וועגן גיפונין אַ מקום-מקלט אונטער אַ דאַך פון אַ שטוב איז נישטאָ וואָס צו טראַכטן, האבן זיי שוין גיאיילט לפּחות צו קומין נאָך פאַר דער שקיעה אַהין, דאָרט וואו דער חפץ חיים גיפונט זיך.

ווי דערשמוינט זענין זיי אבער גיוואָרן, גיפונינדיק זיי אַלימין אין אַזאַ צרה וואָס מ'האט וועגן אַזעלכס זיך קיין מאָל נישט גיקאָנט פאַרשטעלן.

אט דעם קליינים אומבאַדייטנדיק שריט, וואָס די פרויען האבן גיטון, דורך דעם, וואָס זיי זענין נאָר אַראָפּ דורך דער צווייטער זייט פון וואַגאָן, אט דער אומבאַדייטנדער און אפשר אומבאַמערקבאַרער טריט. האט פאַרשאַפט אונדזערע אַלע פּאַסאַזשירן, אויסערגיוויינליכן צער.

נישט מער נאָר איין קלייניקייט:

היות דער וואַך-זעלנער, וועלכער האט גיהיט די באַן-בריק, האט זיך באַ-צויגן מיט חשד צו די פּאַסאַזשירן ער האט זיי פשוט אָנגינומען פאַר שפּיאָ-נין (!) וועלכע האבן בדעה צו פאַרניכטן די בריק, און איבערצורייסן די באַן-ליניע... און דעריבער האט ער בשום אופן נישט גיוואָלט דורכלאָזן די פרויען, וועלכע האבן זיך גיפונין אויף יענער זייט פון דעם נאַסיפּ, דורך דער איינציק מעגלעכסטער וועג, וואָס אונטער דער בריק. און דער וואַך זעלנער,

הודפס מתוך הארכיון היהודי

איז זיי מזהיר אז זיי זאלן נישט וואגן צו גיין, ווייל ער וועט שיסן.. אן קיין רחמנות, שטעלט זיך פאר דעם גיוויין פון די קינדער און די פרויען.

די זון איז שוין פארגאנגען, ס-ווערט שוין פינצטער. און זעלנער־מחנות ציען זיך אן אויפהער און דא וועלן זיי מוזן בלייבן אליין אויף יענים זייט בארג, אין דער צייט וואס נאר אייניקע טריט טיילן זיי אפ פון זייערע מענער, פון יענים זייט נאסיפ.

און ס־העלפן נישט קיין שום יללות און תחנונים. געגן דעם אייניציק שטרענגין אכזריותדיקן ווארט, וואס דער זעלנער רעט ארויס מיט אזא קאלטקייט און פעסטקייט:

איך שיס!.

ר' אלחנן, האט זיך פאמעלעך ארויפבאקומען אויף דעם נאסיפ, און האט מיט גיוויין און מצטיקער שטים, אפעלירט צום יושר פון סאלדאט. אבער יעניר האט אויערן פון א ביקס, און א הארץ פון א קאלטן שווערד:

זיי זאלן נישט וואגן!

איך וועל שיסן!..

אט אזוי האט דער צושטאנד פון צושיידונג און טויט־שרעק אנגיהאלטן א שטיק צייט.

אבער בדרך נס האבן די פרויען פאמעלעך אין דער פינצטער זיך ארויפבאקומען אויף דעם נאסיפ, און אזוי פאמעלעך האבן זיי אראפגיקלעטערט פון צווייטן גליקליכן זייט.

און נישט גיריכטערהייט זענין זיי באלד מיט די קינדער אנגיקומין צו זייערע מאטיס און מענער. און בשמחה האבן זיי זיך שוין גיריכט צו פארברענגין דעם שבת אין פעלד. אפשר איז עס גיבליבן דער העכסטער מאמענט פון פרייד און גליק עונג שבת אין משך פון זייער גאנצן לעבן!..

און זיי האפן זיך אביסל בארואיקט. און דער חפץ חיים האט מקבל שבת* גיוועזן. און דערנאך גירעט וועגן שבת, וועגן מלחמה און וועגן דער גאולה, ווי זיין שטייגער איז גיוועזן שטענדיק נאך קבלת שבת.

אבער נישט לאנג האט די מנוחה אנגיהאלטן.

באלד האבן גינומין ציען גאנצע מחנות זעלנער, פוס-גייער, רייטער און אויף הארמאטן, די ערשטע זעלנער, וועלכע האבן זיי באמערקט האבן נאר פון זיי גילאכט, אפגישפאט, אבער באלד איז דער לאכן פארוואנדלט גיווארן, אין „א שפיל טון זיך" אין „א שטיף" אזוי; גלאט אזוי לשם לוסטיק מאכן זיך און זיי האבן גינומין ווארפן אויף זיי,- די פייער־פאקעלן וואס זיי האבן גיטראגן אום כדי צו באלייכטן זייער וועג.

אבער אט דער „שפיל" איז שוין גיווארן צו „ערנצט", און גיפערלעך, פאר דער גרופע וואס האט זיך גיפונין אומבאהאלפן און שוצלאז אויפן פעלד, צווישן דער צובושיוויטער חברה.

אט פאלט א פאקל הארט נעבן זייערע זאכן און נאך איין ביסעלע און ס-קענין זיך אנבאפן פון דעם פייער אלע זאכן. און עפיס נאר בדרך נס, און די זאכן האבן זיך נישט אנגיצונדן. דא האבן שוין אלע מיטרייזנדע פשוט מיט גיוויין, גיפאדערט פון חפץ חיים, אז ווי נאר ס-וועט דורכגיין א צוג, און וועט זיך אפשטעלן, דאן זאל מין לאזן די זאכן און פארן ווייטער, ווייל ס-איז דאך פשוט סכנת-נפשות.

אויב דערווייל האט מין מער נישט ווי גיווארפן אויף זיי מיט פייערדיקע־שטור־קאצן, איז אבער נישט אויסגישלאסן, אז די ווייטערדיקע מחנות, זאלן נישט שיסן אויך אויף זיי. ווייל מע קען דאך זיי חושד זיין דער אייבערשטער ווייס וואס!..

אבער דער אלטער ענטפערט זיי מיט קאלטקייט און חפץ חיים גבורה: אבער ס-וועט דאך זיין א חילול השם... יענער וואס וועט זען, וועט נאר וויסן, אז דער „חפץ חיים" איז גיקומין צופארן אום שבת...

אז ס-איז גיוועזן פיקוח נפשות, דאס וועט דאך קיינער נישט וויסן!..

דאן האבן אלע דעם חפץ חיים מבטיח גיוועזן, אז מער 'ווי אין וואקזאל פון דער ערשטער סטאציע, וועט קיינער פון זיי נישט ארויס, דעם גאנצן שבת. און אויך וועט קיינער פון זיי נישט „אויסזאגן" ווער מ-איז און פון וואנט מע פארט...

און אויף די באדינגונגין, האט דער חפץ חיים מסכים גיוועזן צו פארן. זעלבסט פארשטענדלעך, אז צו די „תנאים" האבן מסכים גיוועזן אלע מיטרייזנדע און ס-איז באשלאסן גיווארן, אז מיט דעם ערשטן מעגלעכן צוג, וועלן זיי פארן ווייטער.

און באלד הערן זיך טאקע די טריט פון א לאנגזאם שלעפנדן צוג, און אונדזערע אלע פאסאזשירן לאזן די גיפעק און קלעטערן פאמעלעך אויף דעם גלאטן נאסיפ, ביז אויף זיין רוקן, דארט וואו די באן־ליניע ציט זיך. און עפיס ווידער איז גישעען א נס, און וואך-זעלנער האט זיי נישט גישטערט אין זייער וועג ארויף צו און דער באן שלעפט זיך פאמעלעך. און אט איז שוין דער באן נעבן זיי, אבער ער האט זיך נישט אפגישטעלט און איז אוועק ווייטער.

דא האבן שוין אונדזערע פאסאזשירן גימוזט בלייבןווארטן אויף א צווייטן דורכגייענדיק צוג, וואס וועט זיך זיך אויך אפשטעלן, און מיט גרויס מי זענין זיי גיוועזן גיצוואונגין פאמעלעך צוריק אראפצוקלעטערן פון הויכן נאסיפ.

אבער באלד האבן זיך אונדזערע פאסאזשירן ארומגיזעען אז ס-פעלט זיי איינער פון דער חבורה. פארפאלן גיווארן דער בארדיטשאווער הרב ר' מרדכי דוב און מע ווייס נישט אפילו וואו צו זוכן אים. פון גרויס שרעק און באזארגטקייט איבער דעם גו"ל פון דעם פארלוירינים, האבן זיי נישט גיקענט דערמאנין זיך אפילו ווען מ-האט אים גיזעען צו לעצטן מאל.

אבער דער בארדיטשעווער איז נישט פארפאלן גיווארן; דער אייזן-פעסטער און שטענדיק מיושבדיקער יונגער בארדיטשעווער, ווי נאר ער האט שוין גיהערט די אנטגילטיקנ החלטה פון דעם חפץ חייםס מויל אז ער איז גרייט צו פארן; דאס האט שוין פאר אים גיקלעקט פאר א גינוגינדע פסק הלכה, אז ער מעג פארן. און ווי נאר ער האט באמערקט אז ס-איז קרוב לוודאי אז דער צוג וועט זיך נישט אפשטעלן, האט ער בליץ־שנעל מיט די גישווינדקייט פון א מחשבה, באשלאסן ביי זיך, אז ער מוז שוין פאר יעדן פרייז ארויפכאפן זיך און אפפארן, און דערביי האט ער שוין גיהאט א פארטיקן פלאן ווי אזוי ער וועט דערנאך קומין פון דער שטאט מאלאדעטשנא, מיט פורן און א פעסטע שמירה פון זעלנער, און וועט ראטיווין דעם חפץ חיים, מיט אלע מיטרייזנדע.

און כך הוה. ווי נאר די באן האט זיך דערנענטערט, האט דער קרעפטיקער אנטשלאסינער ר' מרדכי בער, זיך העלדיש ארויפגיכאפט אויף א בריקל פון א וואגאן און איז גיפארן אין דער ריכטונג צו דער סטאציע אין שטאט מאלאדעטשנא, פון וואנט ער וועט באלד אויספירן זיין פלאן, בנוגע אלימין רעטן.

אבער נישט אזוי ווי ער האט גיטראכט איז גיוועזן.

די קורצע שטרעקע, (ווי מיר דערוויסן זיך שפעטער, זענין זיי גיוועזן נאר זיבן קילאמעטער פון מאלאדעטשנא). האט גידויערט נישט מער ווי ביז 8 אזייגער אין דער פרי!..

דער צוג האט זיך גישלעפט און דערצו האט ער זיך אפגישטעלט יעדער ווילע. ווען ער איז אנגיקומין צו דער סטאציע מאלאדעטשנא, איז ער גלייך אוועק אין שטאט, וואו ער האט זיך ביי איינים ראשית-כל נאכגיפרעגט אויפן רב פון שטאט (הרב ר' משה אבראמאוויץ). יענער האט זיך פון אים אויסגילאכט: —

זע, זע אויף אים!

ער קומט צו פארן אום שבת און אנדערש ווי דוקא רעדן מיטן רב פאסט אים נישט...

אבער דער אומבאקאנטער יונגערמאן, אין די פארשטויבטע זאכן, נעמט אויף די באליידיקונג דוקא מיט צופרידנהייט און מיט א גוטמוטיקן שמייכל, פרעגט ער דאך וואו וואוינט דער רב. און יענער ווייזט אים דעם ובס שטוב. אבער ער גיפינט שוין נישט דארט דעם רב. ער גיפינט זיך שוין אין בית-מדרש ביים דאווינין.

און דער בארדיטשאווער גייט גלייך אין בית-מדרש אריין.

אבער פון אומיטום קוקט מין אים נאך. אלע ווייסן אז ער איז גיקומין צופארן אום שבת.

און אויב/אין יענע יארן איז גיוועזן נישט פון די זעלטנהייטן אז א יוד זאל פארן אום שבת, אבער אז נאכן פארן שבת, זאל ער גלייך לויפן צום רב און דערנאך אין בית-מדרש, דאס איז שוין גיוועזן פאר אלימין אביסעלע אויסטערליש פשוט נישט פארשטענדלעך.

און ווי נאר ער האט גירעט מיטן רב אפאר ווערטער, האט דער רב פשוט גיגעבן א ציטער פון שרעק און איבערראשונג, און עס איז גלייך גיווארן א טומל אין בית-מדרש אין מיטן דאווינין: דער חפץ חיים גיפינט זיך אויפן פרייען פעלד שוין א גאנצע נאכט!..

און גלייך האט זיך גימאלדן דער ארטיקער חשובער בעל־הבית פון שטאט ר' בנציון עלטערמאן, וועלכער האט מודיע גיוועזן, אז ער איז גרייט צוזאמין מיט דעם אומבאקאנטן יונגין-מאן צו פארן זוכן דעם חפץ חיים. און ער האט גליין גיהייסן שפאנין אפאר פורן.

ר' מרדכי בער האט דערווייל גידאוונט. און נאכן דאווינין גימאכט קידוש,

ח

ארכיון אסופות

צוזאמען מיט ר' בנציון עלטערמאַן און באַלד זענען אָנגעקומען די פורן. אבער דער באַרדיטשעווער, — ווייסנדיק די ערנצטע לאַגע אין וועלכער ס'געפינט זיך דער חפץ חיים מיט אַלע מיטרייזנדע און טאַקע צוליב דעם וואָס זיי ווערן פאַרפאָלגט דורך זעלנער.—האט געפאָדערט אַז צוזאַמען מיט זיי זאָלן אויך מיטפאָרן אַ וואַך פון אַפּאָר זעלנער. און מאַמענטאַל האבן זיך געפונען טאַקע דריי יידישע זעלנער, וועלכע האבן אויסגעדריקט זייער גרייטקייט, צו פאָרן זוכן דעם חפץ חיים און אים צו היטן, איינער פון די זעלנער איז געווען אַ ייד מיט אַ באָרד, שוין אין די מיטעלע יאָרן און צוויי יונגערע. אין אויף די ערשטע פור, האט זיך אַריינגעזעצט דער אומבאַקאַנטער יונגערמאַן מיט ר' בנציון עלטערמאַן, און אויף די צווייטע פור האבן זיך אַרייגעזאַצט די דריי יידישע „יוונים" מיט זייערע ביקסן אין די הענט. און זיי זענען אַרויסגעפאָרן. אבער נישט אַזוי גיך זענען זיי געקומען צום ציל. זיי זענען געפאָרן זוכן אַזאַ ארט ביי דער באַן־ליניע, וואו אונטער דעם הויכן נאַסיפּ, קרייצט דורך אין דער ברייט אַ בריק.

אבער זייער זוכיניש איז אָן דערפאָלג.

און אט אַזוי האבן זיי אַרומגעזוכט ביז אַזייגער פיר בייטאָג. און האבן געמוזט אומקערן זיך צוריק אין שטאָט אָן קיין דערגרייכטע רעזולטאַטן. אבער דערווייל האט דער פאַרפאַלן ווערן פון דער זוכינדער־עקספּעדיציע, וועלכע איז אַרויסגעפאָרן בערך אַזייגער ניין פרי און דאָ איז שוין נאָך האַלבן טאָג, און קיין שום ידיעה איז נאָך וועגן „חפץ חיים" נישט דערהאַלטן געוואָרן. און אויך די שלוחים אויף צו זוכן האבן זיך נישט אומגעקערט; דאָס אַלץ האט פּשוט אַרויסגערופן אַן־אומגעהויער פּאַניק אין שטאָט. ג—ט ווייס וואָס דער „חפץ חיים" מאַכט!..

דאָס איז געווען די איינציקע דאגה, וואָס האט אַלעמען באַהערשט. דער רב האט אויך אַרויסגעשיקט פיל יונגע לייט פון שטאָט, וועלכע זאָלן אויך גיין זוכן די פאַרפאַלענע.

אבער ווי שרעקלעך איבעראַשט זענען אַלע געוואָרן, ווען אַזייגער פיר בייטאָג, האבן אומגעקערט די פורן אין וועלכע ס-האבן זיך געפונען ר' מרדכי בער, ר' בנציון און די יידישע דריי זעלנער,* און זיי האבן דערציילט זייער זוכיניש און בלאָנדזשעניש אַ גאַנצן טאָג און זיי האבן בשום אופן נישט געקענט געפונען יענים ארט, וואו דער חפץ חיים נישט איז

ארכיון אסופות

און אויפן האַרצן, איז אַזוי ווי דער וועטער אויף דרויסן. אַ סוף אַלולדיקער טאָג. דער הימל איז פאַרדעקט מיט אַ געדיכטן וואָלקן. די לופט איז אָנגעפולט מיט פייכטקייט. און פון נאָך האַלבן טאָג טריפט שוין אַ דינער רעגנדל וועלכער האט זיך פאַרנאַכט צו פאַרשטאַרקט זיך, און איז געוואָרן געדיכטער, און אָפטער...

אט אין אַזאַ וועטער מוז נעבעך דער „חפץ חיים" מיט די פרויען און קליינע קינדער זיין אויפן גאַס!.. און כמעט די גאַנצע שטאָט געפינט זיך יעצט אַרום די ליידיק אומגעקערטע פורן.

צום גליק אבער, האט זיך געפונען צווישן אַלעמען אַ ייד פון אַ ישוב (דאָרף), וועלכער האט אויסהערנדיק ווי דער בחור שילדערט, ווי אַזוי ס'דאַרף אויסקוקן יענער ארט: אַ הויכער נאַסיפּ, אונטן שניידט דורך אַ וועג, דער באַן גייט איבער אַ בריק... האט זיך יענער ייד אָפּגערופן: איך ווייס וואו דאָס איז! דאָס איז אַ זיבן ווערסט פון דאַניט...

און גלייך האט אים ר' מרדכי בער אַריינגענומען ביי זיך אין דער ערשטער פור און ווידער זענען זיי אַוועקגעפאָרן.

און זיי זענען געפאָרן בערך איבער אַ שעה צייט, אין דער ריכטונג וואו ס-האט זיי געפירט זייער נייער באַגלייטער. און זיי זענען געקומען צום בריק וואָס אונטערן נאַסיפּ, און טראַץ דעם וואָס ס'איז געווען שוין כמעט טונקל־פינצטערלעך. ראשית, צוליב דעם געדיכטן וואָלקן און רעגנדל וואָס האט געגאָסן. און ווידער איז שוין געווען פאַרנאַכטלעך, אבער דאָ האבן זיי באַמערקט, גלייך נאָכדעם ווען זיי זענען דורכגעפאָרן דורך די בריק, וואָס שניידט דורך דעם נאַסיפּ, אַז דאָרט אונטער די בלימלעך גייען אַרום מענטשן. און דער באַרדיטשעווער האט מיט עקסטאַז און באַגייסטערטע פרייד אויסגערופן: דאָ איז דער „חפץ חיים"!.. דאָרט זענען זיין

און מאַמענטאַל זענען זיי פון די פורן אַראָפּגעשפּרונגען און זענען געגאַנגען אַהין. און אויך דאָרט איז די שמחה געוואָרן גרויס:—דער באַרדיטשעווער איז דאָ!.. און דער חפץ חיים וועלכער האט זיך אָקאָרשט געוואַשן צו די סעודה שלישית און ער האט נאָך נישט באַוויזן אָפּצוואַשן די הענט, האט מיט צופרידנקייט

געזאָגט: וואַשט זיך צו שלש סעודות איך וועל אייך מוציא זיין מיט די ברכה. און אַלע האבן זיך געוואַשן, און נאָך דער „המוציא", האט זיך ערשט אָנגעהויבן דאָס דערציילן זיך מיט די איבערלעבענישן וואָס האט יעדן באַזונדער געטראָפן. און דער באַרדיטשעווער האט דערציילט ווי אַזוי ער איז פון זיי אָפּגעפאָרן און ווי אַזוי ער איז געקומען צו זיי. און די מיטרייזנדע מיטן חפץ חיים, האבן דערציילט ווי זיי איז געגאַנגען ביז יעצט.

די נאַכט איז זיי ברוך־השם אַריבער גאַנץ רואיק, קיינער האט זיי נישט געטשעפּעט. און אַפילו דער וואַך־זעלנער, וואָס האט זיך צו זיי באַצויגן מיט אַזויפיל חשד און האט זיי באַהאַנדלט אַזוי שרעקלעך, איז אויפן פרי מארגן געוואָרן גאָר אַן־אַנדערער מענטש, ווייזט אויס, אַז די האַלטונג פון די געבליבענע פּאַסאַזשירן אויפן פרייען פעלד, האט פאַרטריבן פון אים יעדן חשד צו זיי, און זיי האבן אַרויסגערופן פיל רעספּעקט און אַכטונג.

און דער וואַך־זעלנער האט זיך פאַראינטערעסירט מיט זיי. און ווען ער איז געוואָר געוואָרן וועגן די הויכע אידעאַלע מאַטיוון, וועלכע האבן באַוואויגן אונדזערע פּאַסאַזשירן אָפּצושטעלן זיך אויפן פעלד, האט ער גלייך פאַרשטאַנען אַז דאָס מוז זיין הויכגעשטעלטע פּערזענלעכקייטן. און ער האט זיך פאַר זיי פאָרגעשטעלט אַלס אַ סטודענט פון ריגע, און דערביי האט ער זיי פאַרזיכערט זיין גרייטקייט צו זייער שוץ און מיטהילף.

און ווען מ-האט אים אין דער פרי אויסגעביטן פון זיין וואַך־פּאָסטן, איז ער אַליין אַוועק אין נאָענטן דאָרף, און האט פאַר זיי געבראַכט וואַסער אויף וואַשן זיך און מילך פאַר די קינדער.

און ער האט שוין אויך מודיע.געווען זיין נאָכפאָלגענדן וואַך-זעלנער, אַז ער זאָל זיי שיצן, שפּעטער ווען ער איז ווידער געקומען אויף זיין פּאָסטן, און ווען ס-האט גענומען רעגענען, האט ער אַליין אַריינגעטראָגן די ספרים מיט די זאַכן אין זיין וואַך-בײַדל. ווי אויך האט ער אַהין אַריינגעבעטן דעם אַלטן „חפץ חיים", מיט די פרויען און קינדער. און ער אַליין איז געשטאַנען אויף דרויסן. מיר וועט דער רעגן נישט שאַטן! האט ער געזאָגט.

און אט אַזוי האבן זיי געהאַט אַ גאַנץ רואיקן שבת. נישט מער וואָס איין זאָרג האבן זיי געהאַט, וואָס איר האט געפעלט. (די לעצטע איז געווען געווענדיט צום באַרדיטשעווער).

מיר האבן נישט געוואוסט פּשוט וואָס איבערצוקלערן, הגם מיר האבן אַפילו גערעכנט אַז איר האט געמוזט אַרויסכאַפּן זיך, אויף דעם גייענדיק צוג...

און גלייך נאָך הבדלה, האבן זיך אַלע אַריינגעזעצט אין די פורן און זענען אָפּגעפאָרן אין שטאָט אַריין (אין מאַלאַדעטשנאַ). און אין שטאָט איז געוואָרן ששון ושמחה און ביי די איינוואוינער פון שטאָט מיטן רב בראש איז געבליבן, ווי באַלד אַז זיי האבן שוין זוכה געווען צו האָבן דעם חפץ חיים ביי זיך אין שטאָ", וועלן זיי שוין אים אָפּהאַלטן לכל-הפחות ביז איבער ראש השנה. און דער חפץ חיים וועט זיך דערווייל אויסרוען. און זיי וועלן האבן דעם חפץ חיים צום יום הדין.

און דער חפץ חיים איז מרוצה געוואָרן, ווייל ער האט שוין מורא געהאַט אַז ס'זאָל חס וחלילה נישט אויסקומען צו בלייבן אויף ראש השנה אין פעלד, ווער ווייס צי מע וועט זיך דערשלעפּן ביז ראש השנה צו אַ יידישן קבוץ?!.. (צו ראש השנה איז געבליבן נאָר אַ וואָך צייט). און דער חפץ חיים איז געבליבן ראש השנה אין מאַלאַדעטשנע.

דער רב פון שטאָט, (הרב ר' משה אַבראַמאָוויץ שליט"א) האט דעם חפץ חיים מכבד געווען מיטן מסדר זיין די תקיעות. ס'איז דערביי העכסט כאַראַקטעריסטיש, אַז די גאַנצע צייט פון זיין וויילן אין מאַלאַדעטשנאַ, פלעגט דער חפץ חיים זיך מיען אויסצושטיין שמונה־עשרה נאָך איידער דער מרא דאתרא פלעג אויסשטיין...

דער חפץ חיים האט דאָרט אויך געזאָגט אַ דרשה לויטן וואונטש פון רב און די מתפללים. גערעט האט ער נאָר 10 (צען) מינוט. און ער האט גערעט נאָר וועגן שמירת שבת און אַזוי ווי דאָן איז מען געווען געצוואונגען צו עפענען די געשעפטן פאַר די דורכגייענדע זעלנער, האט דער חפץ חיים זיי געזאָגט:—„אַז מ'נייט מעג מען פאַרקויפן אום שבת, אבער מ'טאָר קיין הנאה נישט האָבן פון דעם ריוח".

מע זאָל עס צוטיילן פאַר אָרימע קרובים אדער אָרימע לייט...

און מאָנטיק נאָך ראש השנה, איז דער חפץ חיים אָפּגעפאָרן פון מאַלאַדעטשנאַ אין רוסלאַנד.

און מיטוואָך איז שוין אין מאַלאַדעטשנאַ אַריין דער „דייטש"...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ב״ה.

פון ווערטער צו מעשים!

צו אַלע אָרגאַניזאַציעס ,,בנות־אגודת־ישראל׳׳ אין פוילן!

אין סאַמע מיטן פון בלבול המוחות אויף דער יידישער גאַס, וואָס ווערט אַלץ שטאַרקער און העפטיקער פאַרשריגן מיט יענע קולי קולות וואָס וואָרצלין אויס דעם חוש פאַר שטילע און באַשיידינע מעשים, ענערגישע אַרביט. אין אַ צייט פון אינהאַלטסלאָזיקייט זענין פאַרגיקומין אונדזערע 5 קרייז־קאָנפערענצן אין אַלע טיילן פון פוילן, וועלכע האָבן באַוויזן דעם גרויסן ערנצט און אַחריות וואָס באַהערשט אונדזער מחנה.

דער דראַנג צו מעשים, דאָס רייסן זיך צו פּאָזיטיווע שאַפונגען, וואָס איז גיקומין צום אויסדרוק אין די אַרויסגירוקטע פּאָסטולאַטן, אַרויסגיזאָגטע און אַדורכגישמועסטע פאַרלאַנגען און וואונטשן, וועלכע זענין גיקומין פון טיפע ערנצטע נשמות, פון אויפריכטיקן רצון און שטרעבן וואָס האָט גיפונין זיין אָפּקלאַנג אין דעם וואָרט, וואָס האָט אַרויסגישריגן פון אַלץ און אַלימין

נעשה — מיר וועלן טון, מיר ווילן טון און מיר מוזן טון!

מיר האָבן גיהערט דאָס גישריי פון אונדזערע שוועסטער. מיר האָבן פאַרשטאַנין דעם ווייטיק, מיר ווייסן, מיר פילן מיט אַלע אַלע אונדזערע חושים דאָס גיבאָט פון דער שעה און מיר טרעטן צו צו גראַנדיעזע אַרביטן. מיר ווילין פאַרוואַנדלין די ווערטער אין מעשים, געבן זייער נשמה—אַ לבוש, אַ פאַרקערפּערונג און ממשותדיקן אַנהאַלט.

מיר אַפּעלירן דעריבער צו אַלע אונדזערע אָפּטיילונגען, צו נעמין זיך באַלד צו אַ באַנייטער אינטענסיוויטעט אויף אַלע אַרביטס־גיביטן פון אונדזער אָרג. אונדזער נייער פּאַראָל: **פאַרברייטערן, פאַרטיפן און פאַרשענערן** בכמות ובאיכות אונדזער רעיון וואָס באַלעבט אונדזער בנות־באַוועגונג.

מיר נעמין אויפן ערשטן פּייער פון אַן־ענערגישער דורכפירונג, די **אָרגאַניזאַציאָנעלע** פאָרים און דאָ מוזן מיר באַצייכינין עטלעכע אויפגאַבן:

א) **דיסציפּלין**—דאָס מוז זיין אין אַלע זיינע פאָרמין—דאָס איז דער אַלף און דער תיו פון יעדע אָרג. יעדער רוף פון די צענטראַלע מוז פּולקאָם אַדורכגיפירט ווערן. אַלע אונדזערע צירקולאַרן מוזן ביזן קלענצטן רעאַליזירט ווערן, אָבליגאַטאָריש. אַ גרויסע מאָס פאַראַנטוואָרטלעכקייט מוז אין זיך האָבן יעדע איינציקע חברה, זי מוז זיך שטעלן סאָלידאַר אין די רייען פון אונדזערע אַקטיוויסטנס, באַהויכט מיט יענער מאָס איבערגעבנקייט און התלהבות, אומדערשיטערלעכן רצון און ענערגי. נאָר מיטן וועג פון אומבאַדינגטער דיסציפּלין, אומבויגזאַמע גיהאָרכזאַמקייט וועלן מיר קאָנין ב״ה רעאַליזירן אַלע אונדזערע אַרביטס־פּלענער.

ב) **אַריינציען די יידישע פרוי, די יידישע מאַמע אין אונדזערע רייען**, נישט בלויז מוטערס פון יידישן עתיד, נאָר אויך מוטערס פון יידישן היינט דאַרפן אַריין אין די „בנות". די יידישע מוטער וועלכע האָט באַוואוסטזיין צו געבן איר קינד אַן־אמתדיקע יידישע באַציאונג, דורך איינשרייבן אין ב״י־שול. [illegible] היים איז די רעאַלע שול נאָך די לימודים אין ב״י. די שטוב מוז אין זיין חלל פילן די יידישע אייגנאַרטיקייט, אָנגיזאַפּט און אַדורכגיוואָרימט מיט יידישן האַרץ און נשמה, מע זאָל אַריינאָטעמין אין זיך יידיש־באַוואוסטזיין פון די שטוב אַרביטן, פון די פאַמיליאַרישע סביבה און דאָס קאָן נאָר דערגרייכט ווערן ווען מיר וועלן אַריינציען **די יידישע מוטער אין אונדזער באַוועגונג**, און דאָס שטעלן מיר אַלץ דעם סעיף א׳ אין אונדזער באַנייטער אַרביט.

די יידישע מוטער מוז געבן די האַנט דער יידישער טאָכטער, ביינאַנד שאַפן, בויען די יידישע היים אויף די יידישלעכע יסודות פון געגנזייטיקע האַרמאָניע פון רעליגיעזער אידיליע. יעדע יידישע מוטער מוז זיך גרייטן צו איר אויפגאַבע אַלס די הויז־לערערן פון אירע קינדער און דאָס, מיט אַריינטרעטן אין די רייען פון בנות, מיט געבן דעם מוסטער־איניציאַטיוו פאַר אירע נאָכפאָלגער.

יידישע מוטער! אַריין מיט דיין מאַמידיקייט, מיט די זאָרגפעלטקייט און צערטלעכקייט, רחמנות און מסירת־נפש, מיט די נישט־לעשבאַרע מאָס התלהבות, מיט אידעאַליזם און מעשים. **קומט צו אונדז מיטהעלפן, מיטטראָגן דעם עול פון מוטערלעכקייט פאַרן כלל, פאַרן** היינט און מאָרגן, פאַר דער יוגנט.

בנות אַגודת ישראל, מוז צוטרעטן צו די אַקציע מיטן גאַנצן ברען פון אידעאַליזם, דורך אויפקלערונגס־מיטינגן, פאַרשפּרייטן וואָס אַ גרעסערע צאָל פּרטיסי־חברות ביי יידישע פרויען.

ג) **אַגודיזם** די בנות דאַרף אַנטוויקלין צווישן אירע חברות די אידעאָלאָגיע פון אַגודת ישראל, דורך אָפטע שמועסן און באַטייליקונג אין פאַרשידינע פּאַרטייאישע אַקציעס, איינוואָרצלין דעם חוש פאַר די אומאָפּהענגיקייט פון די אָרטאָדאָקסיע, דעם קאַמף וואָס אַגודת ישראל פירט לגבי די פרייע, כדי צו ווערן אויף אַלע גיביטן זעלבסשטענדיק און אַרויסרייסן זיך פון „גלות ביי יידן", איבערנעמין די יידישע אָנפירערשאַפט, כדי צו ריכטן אַלע יידישע פראַגן לויט די אָנגיצייכנטע פּרינציפּן פון אונדזער הייליקער אמונה—און תורת משה.

ס־דאַרפן פאַרגיליינט ווערן אָפטע מאַמרים פון די אָרט. פּרעסע וועגן די אַקטועלסטע ברענינדיקסטע פראַגן אינים אָרט. כלל־לעבן, באַזונדערס דער קאַמף אין אונדזער הייליק לאַנד, וואו אַגודת ישראל קעמפט אַזוי פאַרביטערט און אַזוי שווער פאַר יעדער פּאָזיציע אינים דאָרטיקן כלל־לעבן. בנות אַגודת ישראל דאַרף זיך באַטראַכטן אַלס „טאָכטער" פון אַגודת ישראל. וועמענס גורל פון איר פאָטער און דערציער איז נאָנט און טייער און פאַר וועמין זי איז גרייט אַלע מעגלעכסטע קרבנות צו ברענגען.

דערציאונגס־אַרביט פון די חברות

אונדזערע דערציאונגס־אַרביט מוז רעאָרגאַניזירט ווערן, און פאַרנעמין דעם חשובדיקסטן אָרט אין אונדזער באַנייטער טעטיקייט.

א) **לימודים** — ס־מוזן אויפסניי און מיט די גאַנצע אַנטשלאָסנקייט אונטערגינומין ווערן און ביי יעדע בנות־אָפּטיילונג אָרגאַניזירט ווערן לימודים פון תנ״ך־וויסן. מיר וואַרפן **אַ חוב אויף יעדער חברה פון בנות צו ווידמינין אַ שעה אין טאָג ידיעות התורה והיהדות**, אַפילו אין נישט־באַשטימע לערן־שעהן, דאַרפן זיך די גרופן „בנות" אַדורכלערנין נאָכאַמאָל, אָדער פאַרטיפן זיך אין דעם גילערנטן דורך אַ גימיינזאַמין שמועס אויף אַ תורהדיק טעמע.

ב) **מידות**, אונדזערע שוועסטער דאַרפן דינין אַלס מוסטער מיט זייער לעבנס־אַרט, באַהויכט מיט יידישע מידות, באַשיידנקייט. קאָנסעקווענטקייט און אויסגיהאַלטנקייט. מיט אַ ריינים יידישן קוק רעאַגירן אויף אַלע אַקטועלע פראַגן צווישן דער יוגנט. נישט מיט רעש און אויסערלעכע עפעקטועלן טאַראַראַם, נאָר יידישלעכע שטיל, קאָנצענטרירנד אין אַ וואַרימער יידישע סביבה. מע זאָל אין אונדז זעען דעם מוסטער ייד און מוסטער־מענטש אין אַלע הינזיכטן.

ג) **ביבליאָטעק** אין אונדזער ביבליאָטעק דאַרפן פאַרנעמין אַן־אָנגיזעען אָרט די שאַפונגען פון אונדזערע דענק ערציהעריש, בירנבוים און אַנדערע. זיי דאַרפן אויך אָפט גינומין ווערן צום אַדורכאַרביטן גרופּן־וויין און צופּאַסן דאָס בוך צו זיין לייענער לויט ניוואָ און אויפנאַם פעאיקייט.

ד) **פאַראַנשטאַלטונגען** אַ גרויס אָרט דאַרף פאַרנעמין ר״ח אָוונטן מיט פּראָגראַמין וואָס זאָלן אַ סך לערנין אָדער דערהויבן דעם ניוואָ פון די אָנטיילנעמער. ס׳דאַרף אויסגינוצט ווערן יעדער יומא דפּגרא אויף אַן־אָוונט גיווידמיט דעם רעיון פון טאָג. אַ יוביליעאום פון אַ יידישן דענקער, אַ יאָרצייט אַלס דער טאָג פון פאַרטיפונג אין זיינע ווערק. נעמין פראַגמענטן פון דער יונג אָרט ליטעראַטור און זיי באַנוצן אַלס טעמע אויף שיחות און פאַררעדונגען.

ה) **באַציאונג** צווישן זיך מוז זיין אויף אַ גאָר האַרציקן חברשן אופן אויספלוגן מוזן ווערן באַגלייט מיט פאַרשידינע שמועסן וואָס זאָלן לערנין און געבן דעם חוש פאַר די ג—טליכע בריאה אַלץ שאַפונג פון איין סוף.

ו) **עלי׳** — מיר באַמערקן אַז דער אויסדרוק עלי׳ דאַרף פאַרשטאַנין ווערן אין זיין גייסטיקן פשט — אויפשטייג. די בנות חברה דאַרף אין זיך צו פאַרקערפּערן דעם סינאָנים פון אַן־עולה, וועמינס באַשטימונג אונדזער ג—טלעכער משורר האָט באַצייכנט: נקי כפים ובר לבב. אויסאַרביטן צו פילן מיט יענים רגש. וואָס דערהויבט אַלע פשוטע ענינים, און פילן אין זיך אַ טיפן דרך ארץ פאַר אונדזערע גרויסע יידישע גאונים וועמינס וואָרט ס־דאַרף זיין דאָמינירנד אין אַלע לעבנס־פראַגן.

מיר דערשעפן נאָך נישט דערמיט נישט אונדזער קולטור־טעטיקייט, דער עיקר: אויסאיידלין פאַרטיפן דאָס באַוואוסטזיין. אינערלעכע פרייד פון בטחון־פולן גלייבן, קאָנסעקווענטקייט, אויסדויער מיט חן פון יידישע מדות, ס־זאָל זיין אידיליש אַדורכגידרונגין מיט אונדזער הייליקן ציל — והי׳ מחניך קדוש!

ארץ ישראל

איינס פון די אַקטועלסטע פּראָבלעמין ביים יידישן פאָלק איז היינט ארץ ישראל. מיר, וואָס בענקין און שטרעבן פון אייביק צום מאָמענט פון גאולה, דאָס [illegible]ידנטום וואָס איינס פון זיינע [illegible] גיוואוסט און גידענקט די מאמרי חז״ל וועלכע רופן צו ישוב ארץ ישראל. די ערשטע פּיאָנערן פון ישוב ארץ ישראל זענין גיוועזן אונדזערע גייסטיקע מנהיגים, וועלכע האָבן גילייגט דעם אבן היסוד צו אַ נייעם יידישן ישוב. מיר, די רעליגיעזע יוגנט וועלן ווייטער פאָרטזעצן דעם ישוב ארץ ישראל מיטן זעלבן פייער און ברען. אָבער ארץ ישראל עקזיסטירט נישט פאַר אונדז אַלץ קאָניוקטור, אַלס עמיגראַציע לאַנד נאָך די פאַרפאָלגונגען און גלות— ארץ ישראל איז פאַר אונדז דאָס לאַנד פון אונדזער עבר, דאָס לאַנד וואו מיר וועלן שלימותדיקער קאָנין מקיים זיין די מצוות התורה, און דערפאַר איז אונדזער צוגאַנג צו דעם פּראָבלעם אַן־אייגנאַרטיקער.

די צענטראַלע פון „בנות אַגודת ישראל" צוזאַמין מיטן קרן־הישוב האָט איינגיאָרדנט אין אַ רייע פּונקטן פון לאַנד מחנות פאַר חברות, וואו מע קאָן זיך מכשיר זיין גייסטיק און פיזיש צו פירן אַ יידיש לעבן אין ארץ ישראל. אונדזערע מחנות טראָגן אָבער דעם כאַראַקטער פון אַ דערציערישער שול, וואָס דאַרף דערציען יידישלעכע בירגערנס אינים יידישן לאַנד. יידיש אין זייער איכות און כמות. אין זייער הנהגה מיט זייער באַוואוסטזיין און קאָנין טראָגן דעם פולן אַחריות פאַר זייער אויפגאַבע צו געבן דאָס יידישע לאַנד פון תנ״ך. יידישע מענטשן אַדורכגידרונגין מיט זיין מסורה און זיין היסטאָרישן עבר.

בנות אַגודת ישראל פאָדערט אויף אַלע אירע חברות צו שטיצן מיט אַלע מעגלעכקייטן דעם „קרן הישוב"—אַרביטן, אַגיטירן אין וואָרט און שריפט. איינאָרדינין זאַמל־אַקציעס, אָוונטן גיווידמיט דעם רעיון פון אַ יידיש תורהדיק ארץ ישראל.

די בנות־מחנות ווערן גישאַפן מיט ישוב הדעת, מיט אַ חשבון הנפש. מיר ווילן נישט אַז ארץ ישראל זאָל ביי אונדז אָננעמין אַ כאַראַקטער פון אַ סעזאָן־אַרטיקל, אַ צייט־פּסיכאָז, וואָס זאָל זיין כאַאָטיש אָן אַ סדר, אָן אַ גיהעריקן פּלאַן און אָן אַ באַוואוסטזיניקן תוכן. אָבער ארץ ישראל איז נישט נאָר היינט, נאָר ס־איז אייביק גיוועזן און ס־וועט ביי אַלע אומשטאַנדן נישט אויפהערן צו זיין, מיר זענין צוגיבונדן צו ארץ ישראל מיט אַלע פעדים פון האַרץ און גיפיל, און דערפאַר זענין מיר פאַראַנטוואָרטלעך פאַר יעדן שריט און פאַר יעדן וואָרט וואָס מיר זאָגן. אונדזער טון איז צוזאַמינהאַנג מיט ישוב הארץ און דערפאַר, ווייל אונדזער חיבת הארץ איז און שטאַמט מער פון האַרץ, פון די טיפסטע פּנימיותדיקע גיפילן. מע טאָר אָבער פון קיין שום אָרט נישט אַרויסרופן קיין גייעג אין די בנות־מחנות אַריין, אַדרבא, צוריקהאַלטן, וואָרנין נישט צו לויפן אין בהלהדיקער איילעניש. אויך קענין די בנות־מחנות נישט זיין בלויזע פילאַנטראָפּישע אינסטיטוציעס. עס ווערט אַלץ גיטון וואָס עס איז נאָר מעגלעך, כדי צו שיצן אונדזערע חברות, וואָס נוגע דער עלי׳ קיין ארץ־ישראל. אָבער נישט די בנות־מחנות זענין דער איינציקער וועג דערצו. עס ווערן גיזוכט אַלע פאַרבינדונגען און בע״ה וועלן מיר זיי גיפונין.

פילאַנטראָפּיע און צדקה

בנות אגודת־ישראל אַלס מוטער, אַלס שוועסטער מוז ווידמינין אַ גרויסן טייל פון אַרביטס־פּראָגראַם די פילאַנטראָפּישע טעטיקייט זיין פאַרטרעטן אין אַלע פילאַנטראָפּישע אינסטיטוציעס און דערביי יעען צו האָבן אַ דעצידירנדע השפּעה צו דערהאַלטן זייער יידישן כאַראַקטער. באַזונדערס ביי יתומים־טעטיקייט וואו מיר דאַרפן אַט די עלנטע און פאַרלאָזינע צו געבן יענע וואַרימקייט פון אַ זאָרגזאַמקייט און צערטלעכקייט און דערביי זיי צוציען צו יידישקייט, לינדערן ווייטיקדיקע און צובראָכינע נשמות, און שאַפן געגנזייטיקע הילפס־פאָנדן. מיר מוזן מיט אונדזער באַציאונג צו אָרימע און עלנטע דינין אַלץ מוסטער פאַר אַנדערע. מיר דאַרפן וויסן, אַז מיר דערפילן דאָס אַ חוץ די תורהדיקע מצוות וואָס זענין פיל־מאָליק דערמאָנט און האָבן דעריבער מער חיזוק, אויך אַ מענטשלעך און גיוויסנס־חוב, בנות־אגודת־ישראל דאַרף פילן דאָס מיט זיין פּנים צווייטן, דאָס ערבות־גיפיל פאַרן מיטייד ווען ער גיפונט זיך אין אַ שווערן מצב. וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך — די הויפּט־יסודות פון מצוות בין אדם לחברו דאַרפן זיין און פאַרנעמין אַ חשוב אָרט אין אונדזערע פּנימיות הן כללישע, הן פּריוואַטע. אַלץ דאַרף זיין אַ דורכגיוואַרימט מיט מיטגיפיל, האַרציקע פאַרשטענדיקייט און רחמים.

פּראָדוקטיוויזאַציע און רעכט אויף אַרביט

שווער און שרעקלעך איז דער יידישער מצב, גידרוקט פון אַלע זייטן מאָראַליש ברעכט זיך נאָך אונטער דעם עול הפּרנסה, וואָס שווערט און פרעסט וואָס אַמאָל שטאַרקער, די איינציקע עקזיסטענצן פאַרן ייד זענין יעדע מינוט על־על צושמעטערט צו ווערן, האַנדל און די אַלע לופט־מסחרים זענין פון פאַרויס באַשטימט מיט דעפיציטן, און ספּעציעל טראַגיש איז עס פאַר די יוגנט וועלכע כאַפּט זיך היינט אָן צו יעדע אַרביט אַבי צו פאַרזיכערן זיך אַ מאָמענטאַלע עקזיסטענץ. באַזונדערס און באַזונדערס ליידן דערפון די רעליגיעזע יוגנט, וועלכע מוזן דערביי עומד בנסיון זיין בנוגע חלול שבת, מאכלות אסורות און דערביי צו זיין אָפּהענגיק פון פרייע בעלי־בתים.

בנות אגודת־ישראל ווענדיט זיך דעריבער צו אַלע אָפּטיילונגען אונטערצונעמין אַן־אַקציע ביי יידישע אונטערנעמונגען, — אין יידישע שטובן צו באַשעפטיקן חברות פון בנות אגודת־ישראל. נאָר אַ יידיש באַוואוסטזיניק מיידל קאָן איבערגיגעבן ווערן אַ יידישע קיך, אַ יידיש קינד און אַ יידישע היים, און ביי יעדע אָפּטיילונג דאַרף גישאַפן צו ווערן פאַך־קורסן לויט די אָרט מעגלעכקייטן, און אַגיטירן צווישן יידן שומרי־שבת, אַז זייערע אַלע הצטרכותן זאָלן אויסגיפירט ווערן נאָר דורך אונדזערע חברות. די אויסאַרביטונגען פון אונדזערע בנות־מחנות דאַרפן ווי ווייט מעגלעך באַנוצט ווערן דורך יעדע בנות־חברה. פּרטים וועגן דעם גרייטן מיר צו אַ ברייטן פּלאַן, וועלכער וועט בקרוב פאַרעפנטלעכט ווערן.

* * *

כדי אָבער דאָס צו פאַרווירקלעכן דאַרפן מיר האָבן אַ טריבונע־פון וואַנין ס־זאָל אַרויסגיין דער רוף און צו וועלכן ס־זאָל דערגיין דער עכאָ און וואו ס־זאָל אָפּגישלאָסן ווערן דער סך־הכל, דער פאַרצייכינער פון אונדזערע ליידן און פריידן, דערפאָלגן און פאַרלוסטן. דער מאַנער און וועקער, דער רופער און אומאויפהערלעכער שרייער [illegible] דער קריטיקער פון יעדע אָפּגיש[illegible] אַרביט. דער דערציילער און גימיטלעכער אויסשמועסער — די פּרעסע.

און דאָ דערמאָנין מיר דעם חוב אויף אונדזערע אָרגאַניזאַציעס צו פאַרשפּרייטן ס־„יידישע טאָג־בלאַט" און באַזונדערס אונדזערע זשורנאַלן „בית־יעקב", „קינדער־גאָרטן" און אַלע זיינע אויסגאַבן, וואָס צילן צו געבן אונדז אַ קלאָרן יהדות־בליק אויף אַלע דערשיינונגען אין אונדזער לעבן. שטייט אומאויפהערלעך אין קאַמף פאַר אונדזערע פאָדערונגען הן אויסערלעך הן אינערלעך. מיר מוזן פאַרטאָפּלין די צאָל עקזעמפּלאַרן אין יעדע שטאָט, צו פאַרעפנטלעכן אַלע אונדזערע אַנאָנסן אין אונדזער פּרעסע, און דערמיט מאָראַליש און מאַטעריעל שטיצן אונדזערע טריבונעס.

בנות אגודת־ישראל דאַרף זיך רעקרוטירן פון אַזעלכע וואָס האָבן גיענדיקט די ב״י־שול, דאָן נאָר מיט אַזעלכע קאָן מען זיין זיכער אין זייער אויסגיהאַלטנקייט און אין זייער אומדערשיטערלעכקייט אַלס גיטרייע יידישע טעכטער. דעריבער פאָדערן מיר אויף אַלע פעאיקע כוחות און אונדזערע אָפּטיילונגען זיך אָפּצוגעבן מיט די בתיה־פאַרבאַנדן, ווי ווייטמעגלעך מיט זיי אָנצופירן, מאַכן אויספלוגן און פירן פאַרשידינע שמועסן, וועלכע זאָלן זיי לערנין גוטע און איידעלע מדות.

בתיה דאַרף זיך באַטראַכטן אַלץ דער אַוואַנגאַרד פון בנות אגודת־ישראל און דאַרף אָנצופירן מיט איר טעטיקייט אין די פרייע שעהן נאָך, אָדער פאַר די לימודים אין ב״י.

בתיה דאַרף צו פלעגן און אַנטוויקלין ביי די יוגנט־נשמות דעם חוש פאַר גיזעלשאַפטלעכע אַרביט, און פאַרברייטן זיי אַלץ צוקונפטיקע אַקטיווע בנות.

בתיה דאַרף אין איר פּראָגראַם און אויף אַ חשובן אָרט אַריינעמין די גימיינזאַמע מסיבות, פאַרברענגען צוזאַמין מיט גיזאַנג, און פאַרשידינע משלים, דערציילונגען פון יידישע גרויסע מענטשן און פּרטים פון זייער לעבן און שאַפן, צוציען זייערע קינדישע נשמות מיט האַרציקע ווערטער וואָס זאָלן טיף טיף פאַרוואָרצלין די יידישע מדות און מאָראַל און לאָזן שטאַרקע שפּורן אין זייערע קינדישע נשמות.

כדי סיסטעמאַטיש אַ דורכצופירן די אַלע אַרביטן פּראָקלאַמירט די צענטראַלע פון בנות אגודת־ישראל דעם טאָג פון

ל״ג בעומר אַלץ בנות־טאָג

ל״ג בעומר אינים טאָג פון פרייד, צוליבן אויפהערן די מגפה פון די תלמידי ר׳ עקיבא, אַט די גרויסע יידן וואָס זייער איינציקער חטא איז גיווען קעגנזייטיקע פאַרשטענדניס־לאָזיקייט און דאָס האָט דערפירט צו זייער יונגן טראַגישן טויט דאַרפן צו זיין די דערוועקער, די גורמים, אַז מיר זאָלן עס מתקן זיין דורך אחדות, דורך אַ באַנייטע רעאָרגאַניזירונגס־טעטיקייט אויף אַלע גיביטן. נישט קיין איינצלנע פּונקטן וואַרפן מיר אָן, נאָר דעם שלימותדיקן דערפילן פון אַלע. וועלכע זענין אָפּהענגיק איינער אין צווייטן.

יידישע פרוי, מוטער און טאָכטער!

גיט אייך די האַנט, הויבט העכער די פאָן, פעסטער שטאַרקער, אומדערמידלעך אומדערשיטערט, און לאָמיר שוועסטערלעך גיין פאָרויס, עולה זיין ברוחניות ובגשמיות אין גישלאָסינע רייען, מיט פאַרייניקטע כוחות — באור ה׳

צענטראַלע פון בנות אגודת־ישראל
אין פוילן.

חודש אייר תרצ״ד

קלעבט דאָס אויס אין אייער לאָקאַל!

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ישראל עמיאט

די משוגענע לאה...

(פון די קאנטאניסטן-גזירות)

א׳

ס־איז די פרייד נאך פון סוכות ביי ייִדן נישט אריבער
שמחת-תורה! עס הוליעט און לעבט אין די שטיבער!
ביי זייַנע פאטראָווים און ווייַנין דער גביר,
דער אָרימאַן געבעך — ביי חלה מיט ביר...
יום־טוב אין שטעטל! נאר אין הייזל אין לעצטן,
וואַרט איינער אויף וואך, און שבעה גיזעצט זיך!
ווער וויים פון א יום-טוב? די שמחה פאַרשטערט!
אט אַזוי א, שוין טעג דריי עס ליגט אויף דער ערד
ווער קען א צורה פון א מענטש שוין דערקענין
א פנים פאַרסאַדזשיט, די אויגן נאר ברענין
אין פלאַמין פון ווילדן שגעון און צאַרן
א בייזע, א פינצטערע וויסטע עין-הרע!
לאה די אלמנה, וויי און ווינד!
אין סאַמע יום-טוב גיכאַפּט איר דאָס קינד!
די אָרימע מאַמע גידיענקט ווי אַצינד:
...אין בעטל גישלאָפן דאָס אָרימע קינד
אויף איז גיוועזן די אַלמנה און וואַך:
א פינצטערער חלום האָט איר דערשלאָגן בייַנאַכט
מאַטע דער כאַפּער פון קהל גיקומין
דאָס קינד אירס, דאָס טייַערע ביי איר צוגינומין
א שרעק האָט דער מאַמיס האַרץ פון גילעגער גיריסן
און וויי! ווער זאָל אויף דעם זיך ריכטן און וויסן,
אין דער זעלבער נאַכט נאָך גיקומין פון קהל
איינס נאָך א קינד גי־עלט האָט צום צאָל...
לויפט מין, מע זוכט און מע גיפונט:
לאה די אלמנהס איינציק קליין קינד.
א קינד אַ מלאכל קליין און באַחנט
די שכינה אַליין נאר אויף דעם האָט גישייַנט
די אייגעלעך טיף, די אייגעלעך שוואַרץ:
וויי דער נביאות פון אַן־אַלמנהס א האַרץ!
וואָס האָט נישט די אָרימע מאַמע דערוואַרט
פון ישראליקלין אירן? — אויף דער וועלט דעם שכר!
וואָס וועט איר טייַער קינד אַלץ דען נישט זייַן? :
א גאון ביי ייִדן, פון זייַן ליכטיקן שייַן
וועט מין דורות פאַרלייַכטן אין גלותן שוואַרץ,
וויי און ביטער דער מאַמיס האַרץ!
דאָס האָסטו פאַרשפאָרן דעם ביסן פון מויל
און טראָגן שכר-לימוד פון קינד דייַנס דעם עול!

ב׳

...שוין דריי טעג ווי מ־האָט איר בן-יחיד גירויבט,
אויף דער ערד ליגט די אָרימע, ווי מיט אייַזן באַטויבט,
וואָס האָט איר גיהאָלפן דאָס אייפערן און הערן,
איר ווילדער גייאָמער, די קוואַלן פון טרערן?
אירע תחנונים ביי ר׳ שלמה ראש-קהל
ער האָט איר קיין ענטפער גי־געבן צומאָל...
וואָס דאַרף זי אַן־ענטפער? זי ווייס עס אַליין,
וואָס וועט איר שוין העלפן דער שטראָם פון גיוויין.
אַז א כפרה פאַר קהלישע זינד,
האָט מין גינומין איר איינציק שיין קינד
אויסלייז פאַר איינים א זון פון א גביר
ביי דיר נאר דאָס קינד. אַלמנה, ביי דיר!
ווער וועט דען לאָזן אויף א לעבן א האַלבס
ביי זעלנעו״ ושרעבד זייַן יונגיטשקן שוואַלב?
פיניף און צוואַנציק יאָר זייַן קאַנטאָניסט,
אין ערגיץ אַן עק־לאַנד פון סיביר־ישן וויסט.
א גזירה פון מלכות! מ־זאָגט אַז צו שמד,
גייען א העלפט פון די קינדער כמעט.
און מע דערציילט אָן זיך מעשיות א סך
וואָס מלכות הרשעה האָט אַלץ אויסגיטראַכט
ווי יינגיטשקע גפשלעך אין פינצטערער בעץ
פאַנגין צו נעמין און דינין דעם געץ:
„מע גיט זיי א פאָר טעג קיין וואַסער אין מויל
„מע פייַניקט זיי שווער אין שרעקלעכן גרויל
„נאָך דעם — מע ווייַזט זיי א טיש פון כל־טוב
„און ווער קאָן עס בייַשטיין די דאָזיקע פּרוּאָוו?
טאָ וועלכער גביר וועט עס לאָזן זייַן קינד
אין א גרוב פון יסורים און פינצטערער זינד
מ־האָט שוין אַן־עצה א גרייטע פאַרטראַכט:
מ־האָט „כאַפּערס״ גידינגין, און יעדער בייַנאַכט
כאַפּט מין א קינד צי ביי אַן־אָרימע מו ער,
ווער קען פאַר טייַוואָלים אַזוינע זיצן און היטן?
מע כאַפּט אַזוי לאַנג ביז מע פילט אויס די צאָל
מיט אָרימע קינדער חטאת הקהל!..

ג׳

...אַט איז דער טאָג שוין פאַרן פאַרשיקן:
עס וואָלט אויף איר טייַער קינד לאה כאַטש איין בליק טון
פאַרן טיר אויפן רעגן זי שטייט און זי וואַרט
פאַרן טיר ווי איר חפץ איז ביי קהל פאַרשפאַרט
עס ציטערט און פלאַטערט דאָס מאַמישע האַרץ
דאָס פנים איז פינצטער חושך פאַרשוואַרצט
— ישראליקל מייַנער, יתומל קלייַנס,
„הערסטו דער מאַמיס פאַרביטערט גיוויין ?
זי האָט אַזוי פיל דאָך, אַזוי פיל מיט איר קינד
צו רעדן און וואָרינין פאַר נעץ פון דער זינד
...אַט פירט מין די מחנה קינדער אין עטאַפּ
ס־האָט לאה איר בן־יחיד אויף א רגע דערכאַפּט
אַרום ווילדע יונגין פון קהל די היטערס,
מיט שטעקנס פאַריאָגן די אָרימע מוטערס
וואָס לויפן נאָך איבער די גאַסן מיט ווילדן גיוויין,
און וואַרפן ווי שטיינער די קללות אַריין
אין דער וועלט פון אַכזריות זייער פּיין און פאַרדראָס
איז נישט פול נאָך מיט גאַל און מיט צאַרן דער כוס
מע שלאָגט נאָך די מוטערס! מ־מאַכט וואונדן ביז בלוט!
דער, וואָס וויל רעדן אין דער לעצטער מינוט,

„וועט איר בן־יחיד זיין שטארק און זיין פעסט
„אליין צווישן אלע אין טומאהשער נעסט?
גראבט ווי א ווארים דורך מאמישער בלוט:
—וועט ער בײַשטיין די פרואוו אין דער לעצטער מינוט?
איז פײַכט שוין די דיל פון מאמיס געוויין:
– ער איז דאך א קינד נאך, ערשט וואס אנטוויינט...
האט דער ווייטיק דאס הארץ פון דער מוטער פארקלעמט.
— וועט איר זון חלילה די זיידיס נישט פארשעמען?.
נאך א טאג אדורך אין וויסטן צער און פיין
מיט א ווילדן גיטומל עס רייטן ארײַן
מאטע דער כאפער פון קהל גיקומען,
מלבושים פון ישראליק דעם קליינינם גינומען
יא, לאז וויסן די מאמע, לאז זי וויסן,
אומזיסט מער קיין טרער נאך איר קינד נישט פארגיסן
ער קומט ערשט דער מאטע צוריק פון עטאפ
דער מאטע וואס האט איר קינד צוגיכאפט:
„א טשודאק דער קליינער, ווי ער איז א ייד...
„האט מען עס גיסמאריעוויט... גירינען דאס בלוט...
„גיהערט א מעשה?.. ארום אים גרויסע לייט
„דער גראצא באטשאלניק און אפיצירן פון ווייט
„מע בעט זיך ביים קליינים: נו נעם שוין אין מויל *
„און ער, נאך א תענית שווארץ ווי דער קויל,
„ער וועט קיין טריפות נישט עסן, ער איז א ייד!
„...לויפט איבער לייב שוין דעם דינערס א ריט
„מסתמא אזוי גיוועזן דאך באשערט,
„ס־האט דער קליינער א צלם צובראכן אויף דער ערד,
„א צלם גישטאנען דארט אויפן טיש,
„נו, איז די דיל שוין מיט בלוט גיווארן פארווישט..."
— נו, וואס קלערט זי די לאה? אן־אלמנה א נאר...
זאל זי נעמען די מלבושים, וואס שטייט זי אוןווארט?
איר ישראליק איז דארטן צו קבורה גיקומען
ס־האט א שטעטל דערגעבן דעם הרוג גינומען...

— — — — — — — — —

כא, כא און כא, כא – האט זיך לאה צולאכט,
הערסטו א מעשה אין דער פינצטערער נאכט?
„נישט גילאזט זיך!"—דאס לעצטע ווארט פון איר ברוסט
מער האט זי פון דעמלט פון זיך נישט גיוואוסט!

* * *

ווער קען דער משוגענער לאה דען נישט
האלט אין איין וויינען, די אויגן נאר ווישט.
עס זענען שוין יארן פון איר גזר־דין אריבער,
דאך לויפט נאך די ארימע ארום איבער שטיבער,
איבער געסלעך פון שטעטל משוגע און ווילד,
אין פינצטערע נעכט איז ווייטאג צעברילט
און אין מיטן גייאמער און קללות פון האס
עס פלאצט איר גילעכטער ארויס אויפן גאס:
„ער האט נישט גילאזט זיך! ער האט נישט גילאזט!"
און ווידער דער ווילדער גייאמער צולאזט...
די משוגענע לאה אלט שוין און גרא,
איר דור אויף דער וועלט איז לאנג שוין נישטא
נאר ווערט נאך בלחש פון מויל צו מויל
דערציילט דער וואונדער גישרייען אמאל,
זער וואונדער פון לאהליס צען יאריק קינד
וואס האט נישט באפלעקט זיין גיוואלט מיט קיין זינד!

קלייניקייטן...

אין פארויכערטן ווארט־זאל פון וו.־ער וואקזאל זענען פאראן זייער פיל מענטשן. צווישן דער גרויסער גראער מאסע רייזנדע דרייען זיך ארום פארשידנארטיקע טיפן און גישטאלטן. טייל פון זיי בלישטשן מיטן ביליקן עלעגאנץ־בליאסק, טייל ווידער זענען אומיטיק. פארחושכט, גראד אזוי ווי די ווענט פון נישט רעמאנטירטן וואקזאל. מענטשן קוקן זיך איבער מיט פרעמדע, קאלטע, שטארע בליקן, — אדער מע שפרייזט נערוועז ארויף און אראפ. יעדער ווארט אויף זיין צוג, אויף א פארבינדונג פארטצוזעצן זיין רייזע.

אלע האבן זי אין גלייך אויסזען: נערוועז, אומגידולדיק, ענלעך איינער צום צווייטן — גישט צום אונטערשיידן שוין באלד. מיין אויפמערקזאמקייט ציט אבער אויף זיך עפיס א יונגע דאמע, א פריילין אבער גאך גאר א יונג מיידל, וועלכע ווייזט ארויס מיט איר האלטונג אין ווארט־זאל א מאדנע נערוועזיטעט.

אונטערן ארים טראגט זי, די דאמע עפיס א קליינטשיק פעקעלע — און באמערקט האב איך, אזוי איז טאקי צוליבן דאזיקן פעקעלע איז זי עס בערוועאיש. יעדע רגע, יעדע סעקונדע, טוט זי דאס פעקעלע פארשלעפן אלץ מער אונטערן ארים, כדי מע־זאל אפילו א פיצעלע דערפון נישט ארויסזען. זי קוקט אויס צו זיין א יידיש קינד. איר נאז, איינן און האר, זאגן עדות זערויף. און דא פאלט מיר איין א מאדנע גידאנק: ...ווער ווייסט? היינטיקע צייטן — א מיידל, איינע אליין אזוי בערוועאיש און אויפגירעגט? קריזיס אין בעלט, באנקראט פון גייסט, רעוואלוציע — אפשר איז דאס פעקעלע טאקי א באמבע, וואס דארף א ליאדע רגע אויפרייסן? אפשר־גאר א פלעשעלע סם? —

אפשר, ווער ווייסט?...

רוק איך זין צו נענטער צו איר און באטראכט זי בעסער, א דורכדריגגלעכער; און קוק זיך טאקי איין אינים פעקעלע, וואס פארשטעלט אונטערן ארים. און דא אנטפלעקט זיך פאר מיר א גארמאדנע פאקט: פונים פעקפלע הענגט נאך א שטיקל יידישע צייטונג און ס־שטארט ארויס א... שפיץ פון א בייגל...

און דא איז מיר אלץ קלאר גיווארן: א ש ט י ק ל י י ד ש ע צ י י ט ו נ ג!... א פאר יידישע אותיות אויף א שטיקל פאפיר. אין וועלכן ס־איז איינגיפאקט א בייגל — און דעריבער נערוועאיש ביז גאר, אויפגירעגט — פאלט וויאין די לעצטע מיבוטן פארן באגיין זעלבסטמארד: א י י ד י ש ו ו א ר ט — א ח ר פ ה...

א ביטער רחמנות, נעבעך...

האב איך איר אזוי באטראכט און באטראכט און די דאמע, מיינינדיק א פנים אז איך איך טאדל איר יידישע שטיקל פאפיר, אין וועלכן די בייגל איז פארפאקט, האט זיך צו מיר גיוואגדן אין א גיבראכינים פויליש:

„א שטיקל פאק־פאפיר אפשר האט איר?.."

און אזוי תחנונימדיק זענען די פאר ווערטער גיזאגט גיווארן, אזש כ־האב טאקע מיט איר מיטלייד באקומען און א שטיקל פאפיר גיגעבן...

גאר אן־אנדערע איז די עלעגאנטע דאמע באלד גיווארן. אפגיגומען איז פון איר פנים די מרה־שחורה גיווארן און א פריינטלעכער שמייכל האט זיך אויף איר פנים צולייגט...

כ־האב זיך אוועקגיקערט אין א זייט און זיך גוט. אבער ביטער פונאנדערגילאכט —

און איר, ליבע לעזערגס, זייט וויסן: קומט צו אייך אמאל אזא עלעגאנטע קרובה צו גאסט — זאלט איר איר, למען־השם, דאס ביסעלע עסן אין וועג א היים נישט פארפאקן אין א יידישע צייטונג. ס־שמעקט, תשוט, מיט סכנת־נפשות...

* * *

מיר זיצן אין קופע און די רייזנדע שמועסן זיך פונאנדער. דערציילט איינער מופתים, וואס ער האט אלץ אין די ווארשעווער מוזעאומס גיזען: אזוי פיל ווענט, באהאנגען מיט אזעלכע שיינע בילדער, פון גרויסע קינסטלער. בילדער — כאטש מענטשן לעבעדיקע, א שטייגער זיי וואלטן דיר א ברייטן „שלום עליכם" גיזאגט...

— וואס? — שלאגט אים איבער א צווייטער — אט־א־די בילדער מיינט איר? אהא, כ־פארשטיי שוין. די מאדערנע מענטשן ווילן העצן דעם מענטשן, ווי מ־העצט א חיה אין ווילדן וואלד. און דאס גיפעלט אייך אזוי שטארק? מיר אבסאלוט נישט. איין בילד אבער האב איך אמאל גיזעצן. איז עס מיר אויף אייביק אין זכרון פארבליבן: אן־אויסגידארטע שקאפע, איינגישפאנט אין א פיל־באלאדיגים וואגן, א זייער שווערע משא. דאס פערד קען דעם וואגן באין־אופן נישט דערשלעפן, ס־שטייט אויף איין ארט און — דער פורמאן קלאפט און קלאפט מיט זיין הארטער בייטש אויף דעם פערדס דארן רוקן. און באלד דערנאך א צווייט בילד, א פארטזעצונג פון ערשטן: די שקאפע ליגט שוין אויסגיצויגן מיט אירע קאפיטיס און דער פורמאן שטייט אלץ איבער איר מיט א גרויסער בייטש און רק ער קלאפט און קלאפט —

און טראכט איך מיר: אן־ארבינעלע שילדערונג פאר יידן: די שקאפע — דאס בילד פון יידישן גורל אין גלות. אויסגידארט, אויסגימאגערט, אויף דער ערד שוין באלד אויסגיצויגן און רק מע קלאפט אונדז אן אויפהער...

א שווערער זיפץ האט איבערגיריסן דאס מאנאטאן־קלאפן פון די רעדער — — — —

* * *

נישט יעדער איינציקער פארמאגט דעם גרויסן גייסטיקן כוח זיך צו באשעפטיקן בלויז מיט צילבאוואוסטע, נוצלעכע זאכן. לײַדיקע, אויסגיהוילטע נשמות מוזן דאך אבער אויך האבן א ביסעלע שפייז — זוכט מען זיך אויס אנדערע „באשעפטיקונגען": בארעט מען אנדערע, זוכט מען יענימס „חטאים", מע זוכט זיי אוי־ס פון אונטערן פינגער און מע גיפינט שוין. אן־אלטע גישיכטע, און קוים וויל שוין דער ערשטער עפיס ממשותדיק אויפטון, קומט צוגיין דער צווייטער, דער פוסט און־פאסטניק און לייגט אייך אוועק אויף ביידע לאפאטיס. מע קלערט גאר נישט איבער מכוח די מיטלן — אוועקגיהרגט און פטור אן־עסק...

ס־איז א אלטע גישיכטע, וואס חזרט זיך איבער אפילו אין אונדזער בנות־באוועגונג: — וואס, א רעדנער זאל ביי אונדז ארויסטרעטן וועגן „בית יעקב" און „בנות"? — די שטאט וועט דאך רעדן; — איי, „מע רעט" דאך סיי־ווי? נו, דאס קומט יענים נישט און ער דארף בלויז אייך שטערן.

און — ס־לונגט טאקי זייער אפט אויך...

דארף מען די קשיא־פרעגער ענטפערן: א מער כביכול אליין? ווען ס־האט גיהאלטן ביי יידישקייט פון דער יידישער פרוי, פון דער יידישער שטוב, האט גאט גיזאגט צו משהן:

„כה תאמר לבית יעקב" — דו זאלסט רעדן צו דער פרוי. דו, משה, אליין.

און דאס דארף זיין דער לימוד אויף היינט!

* * *

אסתר ראזא הייבנער

ארכיון אסופות

גיקליבינע פערל

גיזאמל פון
א שנור
(נאכדרוק פארבאטן)

תורה־ווערטער, גידאנקן און אפאריזמין פון יידישע גרויסע מענטשן.

ספירה.

א׳

מיר ציילן די טעג פון ספירה. די טעג צו קבלת התורה, צו ווייזן די אומגי־הויערע בענקשאפט צום טאג פון די קבלת התורה.

(יד החזקה, החינוך, פוסקים)

ב׳

ספירה איז ניין און פערציק טעג, ווי די יארן צום יובל. ווי דארטן איז וקדשתם את שנת החמשים. ס־פיפ־ציקסטע יאם איז הייליק. אזוי דא קומט דאן — שבועות.

(מאה שערים)

ג׳

קיין שהחיינו ווערט נישט גימאכט איבער ספירה, צוליב דעם פאלקס־אבילות אף ר׳ עקיבאס תלמידים.

(פוסקים)

ד׳

דער עומר איז — גערשטן, א מאכל בהמה. ווייל פאר קבלות התורה איז דער מענטש גיוועזן ציל־לאז אן אמונה. אבער שבועות ווען דער מענטש איז ארויף אויף זיין מענטשלעכע מדרגה האט מין גיברענגט ביכורים — פון ווייץ א מאכל אדם.

(מהרש״א ע״ק דר״ה)

ה׳

עומר התנופה

ע׳ מיט א׳ טוישן זיך אפט אין די אותיות אחה״ע אזוי אז מע קאן זאגן אומר התנופה —

גיהויבינע רייד.

(רבי ר׳ בונם)

ו׳

אייר, דער פרילינג־חודש וואס לינדערט אלע ווייטאגן איז באמת מסוגל לרפואה מיט זיין בלויזן נאמין.

איר איניציאנלירט: אני ה׳ רופאיך.

(טעמי מנהגים)

ז׳

וספרתם לכם

פון לשון ספיר — קרישטאל.

איר זאלט אויסקריסטאליזירן דעם „לכם" אלץ וואס האט אנגיעה צו „אייער" גשמיות לעבן.

(בעש״ט)

ח׳

אויפן זעלבן:

דאס ציילן זאל זיין לויט אייך, דער זמן די צייט זאל אנגירופן ווערן אויף אייך און נישט איר אויף די צייט. זייט למעלה מן הזמן!

(משמרת שלום)

ט׳

מלא העמר.

דאס פולע ווארט „עמר" עין מם ריש באטרעפט די צאל פון קדוש און דאס איז דאך דער ציל פון א יידישן קרבן.

(של״א הקדוש)

י׳

אחר קצץ בנטיעות

ר׳ עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום

(חגיגה)

די טבע פון אחר, איז שוין צו זיין א מפריד בין הדבקים, אפצוהאקן. אריינ־צוברענגען פירוד־לבבות.

דאגעגן דער צדיק ווע׳לכער גייט באלד צו מיט די איידעלע כוונה פון שלום איז זוכה ארויסצוגיין טריאומפירנדיק מיטן ארדער־שלום.

(עקידה)

י״א

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה

די סוף־אותיות מאכן: ר׳ עקיבא

ווייל צדיקים ליידן פריער, ערשטביים סוף זענען זיי זוכה צו א ביסל פרייד

(ספרי קבלה)

י״ב

ל״ג בעומר האבן זיי (ר׳ עקיבאס תל־מידים) אויפגיהערט צו שטארבן, דערי־בער איז עס א יום שמחה, ווייל ל״ג בעומר גיפאלט אין „חי" אייר

(של״ה הקדוש)

י״ג

נאך א טעם:

ולישרי לב — שמחה

נאך ל״ב (צוויי און דרייסיק) קומט שוין שמחה און בכלל דער וואס ס־פארמאגט אין זיך לב, רגש און מימלא א בעל מדרגה -- ווערט אין די בחינה פון חי׳ ווייל צדיקים אפילו במיתתן קרוין חיים — אומשטערבלעך.

(דער טרוסקער מגיד)

פרקי אבות

פרק א.

א׳

ועמך כולם צדיקים — ל„עולם"

ווען מע קוקט זיך ארום צו די „וועלט סארע פנים מישטיינס גיזאגט ס־האט. דערזעט מין ערשט אז ועמך כולם צדיקים, אז יידן זענין לויטער צדיקים א קעגן דעם גיפאלינים עולם פון אונד־זער היינטיקייט.

(פרי חיים)

ב׳

מעשי ידי — להתפאר

דאס תפארת פונים חומר איז טאקע ווען מע נעמט אזא ליימיקן גשם און מע דערהויבט עס צו אזא איידעלע אצילות.

(רבי ר׳ בער)

ג׳

קבל תורה—מסיני

סיני דער קלענצטער בארג אויף וועלכן ס־איז דאך גיגעבן גיווארן די תורה, האט גיגעבן מוט משה רבינו, דעם עניו מכל האדם אז אויך ער זאל מקבל זיין די תורה.

(ר׳ אלעזר פלעקלש)

ד׳

הוא חי׳ אומר

דער אמתער צדיק זאגט אייביק מיט הי׳, א לשון שמחה

(רבי נחמן מבראצלאוו)

ה׳ *

אל תהי׳ כעבדים המשמשין את הרב

דער מענטשלעכער כוח איז דאך נאר פון אים, כביכול, ווילט איר זיין משמשין „את" הרב, מיטן כח פון השי״ת און דערצו נאך וועלן באצאלונג?

(רבי ר׳ בער)

ו׳

אל תהי׳ כעבדים המשמשין את הרב שלא ע״מ לקבל פרס.

זייט נישט באצאלטע. ווערט איר אבער זאגן אז איר זענט פטור פון א שוגג, ווי ס־איז די הלכה ביי א שומר חנם דעריבער: ויהי׳ מורא שמים עליכם, האטס מורא פאר א עבירה, אפילו א שוגג כדי ס־זאל נישט ברענגין צו א מזיד.

(רבי דניאל טירני)

ז׳

מורא „שמים"

ווי די הימלישע מלאכים וואס האבן נישט קיין יראת הרוממות.

(נשמת אדם)

ח׳

ויהי׳ עניים בני ביתך

דיינע שטוב־מענטשן זאלן זיין ווי עניים באשיידן ביז גאר. זיין מסתפקים במועט.

(ר׳ אלי׳ הכהן)

ט׳

וקנה לך חבר

קויף פאר דיר, דיר אליין דעם מענטש־לעכן טיטול: חבר.

(אברבנאל)

י׳

אויפן זעלבן:

וקנה (פון לשון: קנה) דיין פעדער, זאל זיין דיין חבר.

(ספרי חסידות)

י״א

ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות—

אויב פילסט א שנאה צום רבנות איז עס אין עס נאר ווייל מ־האט צו טון מיט די מאכט־פארשטייער.

(הון עשיר)

י״ג

נגיד שמי׳ — וויל מין האבן א לאנגין נאמין (אין תרגום לשון נגיד נגיד — ציען) אבד שמי׳ — זאל מין זיין נאמין פארכלינגן, פארטושן, דער עניו איז זוכה צום שם־טוב.

(מדרש שמואל).

י״ג

„ודלא" מוסיף – יסיף.

ווער ס־מערט א סך „גארנישטקייטן" — יסיף — ווערט עס אים אנידערלייגן, ווייל שולדיק איז דאס „ודלא יליף" — ווייל זיין לערנין איז אויך נאר שטותים, וואס געבן „גארנישט" דעריבער „קטלא חייב" איז ער ווערט, האט ער זיך אליין דאס אנגימאכט.

(ר׳ משה פשעווארסקער)

י״ד

אם אין אני לי, מי לי.

אויב איך באשולדיק מיך אליין נישט, ווער װערט עס טון. אנדערע מענטשן נעמין דאך מיך אלס מוסטער, לערנין פון מיר. איך פון וועמין?

(ווי העמודים)

אויפן זעלבן:

אויב מיין „איך" איז ביי מיר אין די בחינה פון „אין", כ־זארג ווייניק וועגן מיר. מי לי — קלערט אן־אנדערער פאר מייניט וועגן. וכשאני לעצמי — אויב כ־האלט מיין „איך" פאר עפיס א וועזן, מה אני — וואס קאן איך שוין אליין אויסקלערן.

(רבי ר׳ בער)

ט״ז

ולא מצאתי לגוף, טוב משתיקה

דען דאס פארמלאזע שווייגן, די מחשבה וואס קאנצענטרירט זיך אינים גוף. איז דאך באריר־לאז, נישט פארשוועכט און דערפאר — ס־איידלסטע.

(הפלאה)

סוף

גידענק

דיין חוב

צו ארביטן פארן

„קרן הישוב"

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אֶלימלך שטייער.

אַרום דעם אייגנים שאָטן...*) (סקיצע)

ס־איז געווען אינמיטן נאַכט, ווען נחומקע האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף מיט עפּיס אַ מאָדנע שרעק אין האַרץ.

אין מידן פאַרשלאָפנטן קאָפּ האָבן זיך עפּיס ווערטער אַרומגעבלאָנקעט ווי פייגל אין אַ קליאַטקע, און ער האָט זיי בשום־אופן נישט געקענט פּאַקן.

אינעם בוידים־שטיבל איז געשטאַנען אַ טונקעלע פייכטקייט און דורכן שמאָלן פענצטערל האָט דער קייגנאיבערדיקער גאַז־לאָמפּ אַרויסגעבלעזלט רויטלעכע צינגען.

איז נחומקע אַזוי געזעסן האַלב־אויפגעזעצט אויפן בעט מיט פאַרזשמוריטע אויגן זיך איינגעקוקט אין די צעוואַקלטע שאָטנס אויף דער וואַנט, וואָס האָבן זיך צעוואַקסן אין משונהדיקע געשטאַלטן און מיטאַמאָל האָט ער זיך דערמאָנט.

— יאָ, ער האָט דאָך אים געהייסן קומען נאָך חצות, ער, דער פרעמדער ייד, דער „למד־וואָוניק" וואָס באַצייכנט אין פּאָליש...

אין דער שטיל איז ער אַראָפּ איבער די קרומע וואַקלדיקע שטיגן — און איז אַרויס אויף דער גאַס. אַ טויטע שטילקייט האָט זיך געוואַלגערט איבער די טונקעלע אויסגעקרומטע שטיינער, איבער די בלינדע מרה־שחורהדיקע מויערן. די לופט איז געווען וואַרעמלעך געדיכט.

איבערווייניק האָט געגעסטיט אַ פאַרקלעמטער וויסטער פּחד, אַ זעלכער וואָס קען אַמאָל באַפאַלן אַ מענטש אין אַ ליכטיקע שטוב צווישן מענטשן — און פּלוצים פּאַקן ביים גאָרגל.

פון די משופּעדיקע טורעמלעך האָבן זיך שאָטנס געראַטשקעט, ווייסע אויסגעצויגענע שאָטנס.

ארכיון תקופות

עפּיס אַ ווייטער פייף האָט דורכגעשניטן די נאַכט. און דאָס האַרץ איז אָנטפאַלן געוואָרן.

אין קאָפּ זענען געקראָכן מעשיות וועגן מתים, וואָס קומען אין די נעכט אין שול לייענען אין די תורה...

און מיטאַמאָל האָט עפּיס אַ בלישטש־געטון ווי אַן־אויג פון דער פינצטערניש. נחומקע האָט אויפגעשוידערט; דאָס אויג האָט אויסגעזען צוריבן מיט בלוט.

אָבער באַלד האָט ער זיך באַרואיקט.

ס'איז געווען אַ פענצטער פון דער קלויז, וואָס האָט געדרימלט ווי אַ ריזיקע חיה מיט פיס פאַרלייגטע הינטער זיך.

פון דאָרטן האָט אַ פלעמל אַרויסגעווינקען ווי אַ בלוטיק אויג אין טונקעלען צופּראַלטן פאַר־הויז, איז נחומקע אַריין.

געהערט אַ צופלאַטערטער, ווי אין ליידיקן פינצטערקייט האָט זיך אַריינגעשניטן עפּיס אַצוואָוועטע געיאָמער:

— „אַ בת־קול, וואָס ברומט ווי אַ טויב:

ווי איז צום פאָטער — וואָס האָט פאַרטריבן זיינע קינדער, — אוי, אוי, אוי... און ווי צו די קינדער וואָס זענען פאַרטריבן געוואָרן פון פאָטערס טיש — אוי, אוי, אוי..."

נחומקע האָט ניפּלט ווי אין אים איניווייניק, וואָלט זיך עפּיס אָפּגעריסן. ער האָט אַריס־געטון די קליאַמקע און געבליבן שטיין אויף דער שוועל פון פּאָליש.

אין מיטן שטוב איז אויף דער ערד געזעסן דער פרעמדער. אויפן קאָפּ איז אַש געווען פאַרשפּרייט און אַרום [אים איז געווען נאָס ווי פון צופלאָסענע טרערן.

יענער האָט אויף אַ ווײַלע אויפגעהויבן דעם קאָפּ און נחומקע האָט באַגעגנט אַ פּאָר פאַרנעפּלטע בליקן, ווי זיי וואָלטן געקוקט ערגעץ העט־ווייט, אין אַן־אַנדערער וועלט.

האָט ער אין גאַנצן אויפגעשוידערט,

— האַ, איז עס דער זעלביקער פרעמלער ייד, וואָס טאַנצט אַ יעדן טאָג מיט אַ צופייערט פּנים אַרומין באַלעמער אין בית־המדרש?

„ווען איך טראַכט מיר, אַז גליטשט זיך אויס מיין טריט טוט מיך דיין חסד, ג—ט — דערהאַלטן..."

איז עס דאָס זעלבע פּנים?

איז נחומקע אַ צייט אַזוי געשטאַנען מיט אַ שוידער אין גאַנצן לייב געקלאַפּט

אַ צאָן אין אַ צאָן — געוואָלט אַרויס — און געבליבן שטיין, ווי צוגענאָגלט צום אָרט.

זיין פאַרנעפּלטער, צושיקלטער אויג האָט זיך געגליטשט איבער אַ גלאַטיקן, נישט געהיבליוויטן טיש — וואו ס־זענען געלעגן צוואָוואָרפן ספרים אין רויטע טעוועלעך מיט דראַבנע רש"י־אותיות — און אַ האַלב ברויט איינגעוויקלט אין אַ גראָלעך פּאַפּיר.

אין ווינקל איז געשטאַנען אַ שוואַרצלעך־אָנגעכוימילטע וויאַדרע מיט וואַסער. דער פרעמדער האָט נישט אויפגעהויבן די אויגן, נישט אַרויסגערעט קיין איינציק וואָרט, ווי ער וואָלט נחומקען גאָרנישט געווען באַמערקט.

באַלד, האָט ער זיך שטום אויפגעהויבן מיט שטילע טריטעלעך זיך דערנעענטערט צו דער וויאַדרע און זיך געוואַשן די הענט.

נחומקע האָט געפילט אַ פּחדימדיק־נאַכטיקן ציטער אין אַלע ביינער און געוואָלט וואָס שנעלער אַרויס פון דאַנען. — אַי — דאָס פּנים, דאָס פּנים, ער האָט עס דאָך נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזען. וואָס איז עס געשען, צי איז עס נישט קיין טעות? צי האָט אים דער פרעמדער ייד, וועלכער דרייט זיך שוין אַזוי לאַנג אַרום אין שטעטל, טראָגט אַרום אַ צושטראַלט פּנים, גיט זיך אַזוי פיל אָפּ מיט קינדער, צוטאַנצט זיך פּלוצים אַזוי סתם און אַ קאַראַהאָד — צי האָט ער אים טאַקע געהייסן קומען אַזוי שפּעט אין פּאָליש? און ער איז געקומען! — צו וואָס?

אוי, דאָס פּנים, דאָס פּנים — ס־איז דאָך עפּיס נישט דאָס זעלבע.

און אין די ביינער ליגט אַזאַ שוידער.

אים האָט אָנגעכאַפּט אַ חשק, צו אַנטלויפן פון דאַנען, שנעל צו אַנטלויפן אַהיים, זיך אַריינוואַרפן אין בעט און זיך צודעקן מיטן בעטגעוואַנט איבערן קאָפּ.

אָבער ער איז געשטאַנען אויף איין אָרט.

ניקוקט, ווי דער פרעמדער אורח, וואָס קיינער ווייסט נישט וואָס ער וויל און וואָס ער טוט, שניידט אַזוי באַזאַכט פּעניצלעך ברויט, טינקט זיי אין וואַסער און עסט.

געזען, ווי אייניציקווייז, ווערט זיין צוזאַמענגעצויגן־צעשטרייט פּנים אויסגעלייטערט ווי אַ הימל נאָך אַ רעגן.

הארכיון היהודי

און צום סוף, ווען יענער האָט אויפגעהויבן זיין בליק אויף אים, איז שוין פון דאָרט געווען פאַרשוואונדן די אַשיקע גראָלעכקייט און ס'איז געלעגן אַ מילדער שמייכל.

און דאָס פּנים איז געווען פריידיק צושטראַלט.

— מיין קינד, זייער גוט וואָס די ביסט געקומען...

זיין קול האָט זיך ווייכלעך געגליטשט, אַרומגענומען.

— דו דאַרפסט עס וויסן, דו מוזט עס וויסן —

*

אמתע שמחה, שפּראַצט אַרויס נייערט פון אמתן צער, אַזוי ווי טאָג שפּראַצט אַרויס פון נאַכט... און אַזוי ווי אַ יעדער טאָג געבירט אַ נייע וועלט — אַזוי האָט אַ יעדע וועלט זיינע ווערטער, זיין ניגון. אַ יעדע חכמה האָט זיין ניגון. און אפילו „אפּיקורסית" האָט זיין אייגענעם ניגון. און אפילו פון די לידער פון די גוים, שפּאַרט אַרויס דאָס גרויסקייט פון געהייליקטן, געלויבט איז ער... און אַלע ווערטער, און די אַלע ניגונים ציען צו, פלאָנטערן זיך אַמאָל אַריין איינער אין אַנדערן. ווערט פון דאַנען געבוירן איניווייניקסטע צוריסנקייט, ווערט פון דאַנען געבוירן צער...

דאָס איניווייניקסטע אייניקייט פונים באַשאַף ווערט צושטערט.

פאַרבלייבן נאָר איינציקע — ביי די אמתע פרייד איבער אַלע פריידן — די דאָזיקע וואָס קענען זיך פאַרנייען אין זיך אַליין, אַזוי — אַז זייער אייגענער ניגון, זאָל פאַרטויבן אַלע ניגונים פון אַרום.

מע דאַרף קענען אַנטלויפן פון דער וועלט, בכדי צוריקקערן צו איר אַ גאַנץ צוריקקערניש, בכדי אומצוקערן זיך צו איר איניווייניקסטן תוך...

אַזוי איז עס... מע דאַרף קענען אַנטלויפן פון זיך אַליין, כדי דערנאָך צוריקקערן צו זיך אַליין מיטן גאַנצן האַרץ, מיט דער גאַנצער נשמה...

„די וועלט דאַרף מען בלויז איבערשפּרינגען" — אַזוי האָט געזאָגט אונדזער רבי רב נחמן פון בראַצלאַוו, זיין אָנדענקן זאָל זיין געבענטשט".

דער פרעמדער איז מיטאַמאָל אַנטשוויגן געוואָרן — און אָנגעהויבן זיך שנעל

*) אַ פראַגמענט פון אַ גרעסערער דערציילונג: א. ג. „מיר דאָס דור פון צחישן"...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

פאַרן בײם טיש, צוזאַמענגענומען די צושױבערטע ספּרימלעך אין אַ זאַק, און אים גענומען אויף די פּלייצעס.

נחומקע האָט נאָך געזען, װי ער האָט גענומען אַ צושאַפּענעם־יאַדערדיקן שטעקן אין האַנט און זיך אומגעדרייט צו דער טיר.

נחומקע האָט געפילט, דער שוידער איז זיך צוגאַנגען ביז די שפּיצן פינגער פון די פיס.

און דער פרעמדער האָט זיך נאָכאַמאָל אויסגעדרייט, אָנגעהאַפּטן אויף נחומקען אַ פּאָר טיף־געוואָרענע אויגן:

— בלייב געזונט מיין קינד...

... יאָ, און איצט איז געקומען מיין צייט אַוועק צו גיין, אַוועק צו גיין פון זיך אַליין... מ־דאַרף קענען פאַרלאָזן אַלץ וואָס איז נאָענט, אַלץ צו־וואָס דאָס האַרץ איז צוגעבונדן, בכדי זיך צוצורירן צום אייגענעם ניגון וואָס אין האַרץ, צוריק־קומען צו זיך... אַזוי, מיין קינד.

און ער איז אַרויס.

נחומקע ווידער האָט דערשפּירט, ווי די פיס זענען אים עפּיס מאָדנע לייכט געוואָרן, ווי ער וואָלט געשוועבט אין לופטן.

ער איז געגאַנגען; געגאַנגען און נישט געוואוסט ווי ער גייט...

ער האָט בלויז געזען פאַר זיינע אויגן דעם געשיקטן רוקן פון פרעמדן ייד מיטן זאַק אויף די פּלייצעס, וואָס האָט זיך שנעל דערווייטערט טריט ביי טריט.

און מיטאַמאָל איז ער געבליבן שטיין מיט אַ גרויסע שרעק אין האַרץ. אין דער ווייטער אויסגעהעלטער טונקלקייט האָבן זיך אַריינגעשניטן די רויט־צושימלטע מויערן פון בית־הקברות.

— הייסט עס, אַז ער איז שוין פאַרקראָכן, ווייט הינטער דער שטאָט... האָט נחומקע אויפגעציטערט.

און מיטאַמאָל האָט ער זיך אויסגעדרייט און אָנגעהויבן מיטן גאַנצן כּוח לויפן שנעל אויף צוריק. די פיס זענען געוואָרן צענטנער שווער און אויפן שטערן האָט אַ שווייס געקלעפּט און אין זיין רוקן — האָט זיך אים געדאַכט — האָבן עמיצנס בליקן זיך איינגעשפּיזלט שאַרף ביז ווייטיק. און ער איז געלאָפן, געלאָפן דער הימל האָט זיך אָנגעהויבן רויטלעך אויסשיילן און פון ערגיץ זענען געפלויגן שטיקער ווייט געזאַנג.

ער האָט שוין געזען פאַר זיך דעם שפּיציקן דאַך פון זיין פאָטערס הייזל, ווי ער איז געשלאָפן, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, הויך געאָטעמט באַדעקט מיט שווייס. פּלוצים האָט פון שמאָלן ליקל וואָס הינטערן קלויז אַדורכגעטאַנצט עפּיס אַ מענטש.

ס'איז געווען יקותיאל דער שטאָט־משוגענער.

ער האָט געהאָפּסלט און זיך געדרייט אין ראָד אויפן זעלבן אָרט און אַ לענגלעכער שאָטן האָט זיך געשלענגלט הינטער אים.

— אַז אַ מהומה זאָל אויף אים קומען, דעם שטן ימח־שמו.

— האָט ער געטופּעט מיטן פיס.

— אַז מע קען זיך־פון אים נישט אָפּטשעפּן, אַז מע קען נישט אַנטלויפן פון אייגענעם שאָטן... אַז ווי מע גייט און ווי מע שטייט איז עס דאָ, דער אייגענער פאַרשאָלטענער שאָטן...

און ער האָט זיך שנעל אויסגעדרייט און גענומען צוריקלויפן — און פאַרלענגלעכער אויסגעבלאַסיטער שאָטן האָט זיך געשלייכט נאָך אים אין ווילדן גייעג. נחומקע האָט מיט אַ שוידערניש אין קערפּער שטיל ווי אַ קאַץ צוריק זיך אַרויפגעדראַפּעט אויף די צוסקריפּעטע שטיגן און זיך אינים אָנטון אין בעט אַריין.

דאָס בעטגעוואַנט האָט ער אַריבער געשלעפּט איבערן קאָפּ.

און פאַר די אויגן האָבן זיך צולאָזט אין אַ ווילדן קאַראַהאָד דער פרעמדער ייד — און יקותיאל דער שטאָט־משוגענער...

האָבן זיך געפלאָכטן האַנט אין האַנט און צוזאַמען געטאַנצט.

און הינטער זיי האָט זיך געצויגן אַ צוואַקסענער צעווירבער שאָטן.

און זיי זענען אַנטלאָפן און דער שאָטן נאָך זיי. שנעל־שנעל.

און אַ ווייטער ניגון האָט זיך אַריינגעריסן, פאַרפּלאָנטערט. אַ געזאַנג בתוך געזאַנג. און יקותיאל, דער שטאָט־משוגענער האָט אַרויסגעוויזן אַ מויל פאַרפוילטע ציין:

— כאַ... כאַ... ימח־שמו זאָל ער ווערן דער שטן... ניין, פון זיך אַליין קען מען נישט אַנטלויפן, קען מען נישט... אומיטוט איז ער דאָ, דער אייגענער שאָטן.

זין דער פרי, ווען נחומקע האָט זיך געוואַשן אין קיך, געפילט ווי אַ שווערער טשאַד הייבט אָן אויסהעפּן — האָט ער געהערט ווי עמיץ האָט געזאָגט:

— און דער פרעמדער ייד, דער „למד־וואָווניק", ווי מע זאָגט, — איז פאַרשוווּנ־ן... אַזוי ווי מע ווייסט נישט פון וואַנען ער איז געקומען — אַזוי ווייסט מען נישט ווי ער איז אַהינגעקומען, פאַרשווּנדן... המ... אַ פּלא פון אַ ייר... המ...

אַ רוף צו דער רעליגיעזער געזעלשאַפט פון „צענטראַלן אָרטאָדאָקסישן אַרכיוו"

דער „צענטראַלער אָרטאָדאָקסישער אַרכיוו פייערט איצט זיין 5 יאָריגן יובילעאום. 5 יאָר עקזיסטירט שוין די דאָזיקע אַזוי וויכטיקע אינסטיטוציע וועלכע האָט געוואָרפן אַ נייעם געדאַנק אין דער אָרטאָדאָקסישער געזעלשאַפט צו קאָנצענטרירן אויף איין צענטראַל־פונקט אַלע מינים מאַטעריאַלן, וואָס קאָנען עדות־זאָגן וועגן אונזער געשיכטלעכן קאַמף, אַנטוויקלונג, און דערגרייכונגען — אַ נייער געדאַנק איז עס געווען, פאַר די אָרטאָדאָקסישע מאַסן, — אומפאַרשטענדלעך און אומבאַקאַנט — אָבער די אידעע האָט זיך ביסלעכווייז געבאַנט אַ וועג אין די מוחות און הערצער פון די מער פאַרשטענדיקע. וואָס גרעסערע קרייזן האָבן זיך מיט דער אַרבעט אָנגעהויבן צו פאַראינטערעסירן און דאָס אַרכיוו־מאַטעריאַל איז כסדר געוואַקסן, — פון אַן־אוטאָפּיע איז געוואָרן אַ ווירקלעכקייט. דאָס איז געשען אַ דאַנק די אידעאַליסטישע איניציאַטאָרן און עסקנים, וואָס האָבן די אידעע געטריי געפלעגט און פּראָפּאַגאַנדירט, מיט זייער שטילער איבערגעגעבענער אַרבעט איז ניגעלייגט געוואָרן דער פונדאַמענט פאַרן פאַקטישן „צענטראַלן אָרטאָדאָקסישן אַרכיוו". וואָס וועט אין דער צוקונפט ווערן דער אוצר, פון יידישן רעליגיעזן שאַפן, און וועט דינען אַלס געשיכטלעכער שפּיגל פאַר אונזער היסטאָריש־העראָאישן קאַמף פאַרן עקזיסטענץ פון אונזער פאָלקסטום און זיין אורשפּרינגלעכער פאַרים און גייסט. —

אין אַלע לענדער שטעט און שטעטלעך, האָבן זיך אָפּגעפונען מענטשן מיט פאַרשטענדניש פאַר דער זאַך, וועלכע האָבן אויפגעקליבן און געזאַמלט אַלע אַרט מאַטעריאַלן, וואָס האָבן אַ שייכות מיטן יידישן לעבן אין זיינע אינערלעכע און אויסערלעכע פאַרהעלטענישן, פון דעם אַלעם האָט זיך איצט שוין אָנגעזאַמלט אַ חשובער און ווערטפולער פאָלקס־אוצר, אויף אַלע געביטן פון יידישן פאָלקלאָר, ביבליאָגראַפיע; געשיכטע א. א. וו., וועלכער בלייבט אַן־אייביגער מאָנומענט פאַר אַלזייטיקער פאַרשונג און אָביעקטיווער אָפּשאַצונג. —

באַזונדערס, ווערט פאַראייביקט דער העלדן־וועג זייט דער אַנטשטייאונג פון דער וועלט־אָרגאַניזאַציע „אגודת ישראל" אין אַלע עטאַפּן פון איר אַנטוויקלונג, ביז צו איר עקספּאַנסיוון אויפשטייג, און נצחון אויף אַלע געביטן פון יידישן לעבן: דאָ ווערט אויך פאַראייביקט אַלץ, וואָס האָט נאָר אַ שייכות מיטן לעבן און שאַפן פון די רעליגיעזע מנהיגים און גדולים אינערהאַלב דעם יידישן פאָלק. שטייענדיק פאַר נייע גרויסע אויפגאַבן, ווענדיט זיך דער „צענטראַלער אָרטאָדאָקסישער אַרכיוו", יעצט צו זיין 5 יעריקן יובילעאום מיט אַ הייסן רוף צו אַלע פריינט, זאַמלער און עסקנים, פון דער אָרטאָדאָקסישער געזעלשאַפט: העלפט בויען דעם בנין פון דעם צוקונפטיקן פאַרפאָלקאָמטן צענטראַלן אָרטאָדאָקסישן אַרכיוו! עס דאַרף נאָך פיל געטון ווערן, אַ סך געביטן דאַרפן נאָך ווערן באַאַרבעט, פיל ווערטפולע דאָקומענטן ווערן פאַר אונדז פאַרלוירן. ווערט פריינט פון דער אַרבעט, וואָס עס טוט דער „צענטראַלער אָרטאָדאָקסישער אַרכיוו", העלפט לייגן אַ ציגל צו אַ ציגל און עס ווערן אויפגעשטעלט אַ גיגאַנטישער אַרכיוו־מוזעאום!!!

איבעראַל דאַרפן תיכף ווערן געגרינדעט: 1) „זאַמלער־קרייזן", וואָס זאָלן מיט איבערגעגעבנקייט אַלע מעגלעכסטע מאַטעריאַלן און געגנשטאַנדן אויפזאַמלען און קאָנצענטרירן אינים „צענטר. אָרט. אַרכיוו" און 2) „פריינט־גרופּן", וועלכע זאָלן די אַרבעט מאַטעריעל אונטערשטיצן און פינאַנסירן.

אין דער האָפענונג אַז דער רוף וועט געפינען אַ הילכיקן אָפּקלאַנג אין דער רעליגיעזער געזעלשאַפט, טרעט דער „צ. א. אַ." אַריין אין זעקסטן יאָר פון זיין טעטיקייט מיט באַנייטע כּוחות און פאַרשטאַרקטער ענערגיע.

לייטונג פון
„צענטראַלן אָרט. אַרכיוו".

■■■■■■■■■■

אַלע בית־יעקב־שולן לאָזן אויס־קלעבן אין עפנטלעכע ערטער דעם גרויסן פּראָפּאַגאַנדע־פּלאַקאַט

„פאַרשרייבט אייערע קינדער אין „בית־יעקב"־שול!

הארכיון היהודי

דאָס יובל־העפט פון קינדער־גאָרטן

נומער 50

איז אַן־עשירותדיק ליטעראַריש לייען־בוך פאַר יעדן יידישן קינד!

עס איז דער חוב פון יעדער לערערן צו פירן אַ גרויסע אַגיטאַציע, אַז קיין איין יידיש קינד זאָל נישט פאַרפעלן צו האָבן דאָס יובל־העפט.

אינטערעסאַנט, צוציענד, באַלערנד פאַר יעדן יידישן קינד ביז גאָר!

פון שוועסטער צו שוועסטער

(בריוו, עצות, אָנווייזן און ענטפערס)

חברה ר׳:

איך בין נישט צופרידן מיט אונזער הייבערשטאָט „בנות“ אין וואַרשע, דאָ אין דער רעזי־דענץ געפינען זיך נאָך הונדערטער יידישע מיידלעך, וואָס זענען ראוי צו געהערן צו „בנות“ און וואָלטן זיכער געהערט צונ־איר. עס פעלט אָבער אַ טיכטיקע פירערשאַפט. באַזונדער וואָלט געקענט אַ סך מצליח זיין אונזער פרויען־פאַרבאַנד און דאָך איז די טע־טיקייט פון אים נישט קיין גענוגנדיקע. אגב, וואָלט אויך זייער אַ סך אויפגע־טון, ווען עס זאָלן אָרגאַניזירט ווערן גרופּעס אין פאַרשידענע ראַיאָנען פון שטאָט.

מיר זענען אין דער מיינונג, אַז פאַר אַלץ דאַרף די וואַרשעווער „בנות“ זיך דינגען אַן־אייגענע דירה; אמת, מיר שטייען אויפן שטאַנדפּונקט, אַז „בית יעקב“ מיט „בנות“ מוז זיין ענג פאַר־בונדן און אין אַלע שטעטלעך מוז „בנות“ האָבן אָנ־אָרט אין לאָקאַל פון „בית יעקב“, אין גאָר גרויסע שטעט אָבער, בפרט אין וואַרשע מוז „בנות“ האָבן אַן־אייגן לאָקאַל. „בנות“ אין וואַרשע דאַרף פירן אַ פאַרצווייגטע קולטורעלע פּעדאַגאָגישע, בילדונגספּעלערישע און סאָציאַלע טעטיקייט, און דערצו איז דער ערשטער תנאי, אַ בהרחבהדיק לאָקאַל. לויט אונזער מיינונג איז עס נישט אַזאַ שווערע זאַך. עס דאַרף אויך געשאַפן ווערן אַ ספּעציעלער קאָמיטעט, וואָס זאָל במשך אַ פּאָר וואָכן זיך אָפּגעבן רק מיט אַ געלט־זאַמלונג אויף אַ לאָקאַל און עס וועט נישט אַזוי שווער אָנקומען. אין לאָדזש האָט אויך די זאַמלונג אויף אַ לאָקאַל־פאָנד געהאַט דערפאָלג. אַחדאי מוז מען דערצו האָבן אַ ביסל ענערגיע, און דער עיקר אַ פּאָר טיכטיקע טוערנס, אָבער צווישן וואַרשעווער אָרט. פרויען און בנות־פירערנס קענען זיך אַזעלכע לייכט געפינען.

לערערן מ. קאַנאַפּניצקאַ:

אויף דער בנות־קאָנפערענץ אין לאָדזש, ווי מסתמא אויף אַלע לעצטע קאָנפע־רענצן, איז דער צענטראַל־פּונקט פון סדר־היום געווען די ארץ־ישראל פראַגע. דער עיקר איז אַ סך דערמאָנט געוואָרן וועגן דעם זכות אויף סערטיפיקאַטן פון דער אגודה, און פה־אחד האָבן אַלע געפאָדערט, אַז דעם זכות עולה צו זיין אינעם הייליקן לאַנד אַריין סיי פון מענער סיי פון פרויען זאָלן האָבן נאָר די, וואָס זענען באמת ראוי דערצו. אַלץ ליגט פאַרשטייט זיך אין דער האַנט פון קרן־הישוב דירעקטאָריום אין וואַרשע.

אויב מיר וועלן נישט געבן דין־קדימה אונדזערע בעסטע און געטרייעסטע, וועלן מיר זייער אַ סך האָבן צו באַדויערן, און ס־וועט דערפון חלילה אַרויסקומען אַ בכייה לדור. איך רעד נאָך יעצט נישט פון דעם אופן העלי׳ פאַר „בנות“ ווי אַזוי דאָס וועט געאָרדנט ווערן, נאָר איינס מוז שטרענג אָפּגעהיטן ווערן: פרויען וואָס זענען עולה, מוזן דורכאויס זיין בנות־חברות אפיציעלע, און פון די פאַרדינסטפולסטע, נישט עפּיס סתם־רעליגיעזע, אַזעלכע, וואָס קוועטשן אויס באַשטעטיקונגען פון בנות־אָרגאַניזאַציעס. זאָלן אויך אונדזע־רע אָרגאַניזאַציעס זיין שטרענג ביים אַרויסגעבן באַשטעטיקונגען און פאַר קיין פרייַן נישט געבן, נאָר אַזעלכע וואָס פאַרדינען זיך דאָס.

מיר זענען גאַנץ אין דער זעלבער מיינונג. די בנות־צענטראַלע שטייט אין בסדרדיקן קאָנטאַקט מיטן קרן הישוב דירעקטאָריום אין וואַרשע, און זאָרגט מיט אַלע מיטלען, אַז ס־זאָל דער בעסטער עלעמענט פון „בנות“ געגעבן פון די כותים. עס איז אָבער דער הייליקסטער חוב פון אַלע בנות־אָרגאַניזאַציעס צוצוהעלפן און נישט געבן זייער חתימה, נאָר די וואָס פאַרדינען דאָס, און נישט לאָזן זיך טעראָריזירן, אַפילו פון די נאָנטסטע און באַקאַנטסטע — ביי אַלע אומאַנ־גענעמע מאָלן, איז גוט זיך צו פאַרשטענדיקן מיטן צ. ס.

חברה רחל נ:

ביי אונדז איז „בנות“ ערשט נישט לאַנג געשאַפן געוואָרן. מיר שטויסן זיך אַלץ כסדר אָן אויפן מאַנגל פון אָרגאַ־ניזאַטאָריש און אידעאָלאָגיש מאַטעריאַל. מיר מוזן דאָך אונדזערע חברות קודם באַקענען מיט דער אגודה־אידעאָלאָגיע, און מיר ווייסן נישט דעם מקור פון וואַניט דאָס צו שעפּן? אַצינד ווייסן מיר נישט די יסודות פון אונדזער אייגן בנות־פּראָגראַם, וואָס זענען מיר אַלס פרויען־באַוועגונג? וואָסערע שטעלונג האָבן מיר צו דער פראַגע פון פרויען־רעכט? וואָסערע שטעלונג האָבן מיר צו דער שפּראַכן־פראַגע?

— אמת, מיר האָבן נאָך נישט קיין אָרגאַניזאַ־טאָריש און אידעאָלאָגיש מאַטעריאַל מיט אַזאַ שפע ווי מיר דאַרפן האָבן. אָבער, ס־איז נישט אמת, אַז אין דעם מקצוע האָבן מיר גאָרנישט. די ערשטע אידעאָלאָגישע אָפּהאַנדלונג וועגן אגודת־ישראל איז „וואָס וויל און וואָס איז איז אגודת ישראל“ פון ר׳ יעקב ראָזנהיים. גוט זענען אויך די בראָשורן: „וואָס וויל אגודת ישראל“ פון א״ז פרידמאַן, „וואָס וועט פאַרס זיין מיט דער כנסת ישראל“ פון הרב טובי׳ האָ־ראָוויטש, „איך גלות ביי יידן“ פון ד״ר נתן בירנבוים. גוצליך צו דעם איז אויך דער באַ־ריכט־נומער פון די „יוגנט־בלעטער“ פון דער צווייטער כנסי׳ גדולה, דער נומער הונדערט פון „בית יעקב“, „דאָס יידן־פּראָבלעם“ פון ד״ר ברויער, „רעליגיע און נאַציע“ פון ד״ר ב. פּעס־לער. טיפער אידעאָלאָגיש מאַטעריאַל געפינט מען אויך אין „יובילעאום־בוך“ לכבוד דעם זעכציקסטן געבוירן־טאָג פון ד״ר נתן בירנבוים. בנוגע „בנות“ מוזט איר אין דער ערשטער ריי זיך פאַרשאַפן קאָמפּלעטן פון אונדזער זשורנאַל, כסדר בלעטערן די קאָמפּלעטן דורכלייענען די וויכטיקסטע מאמרים און אָפּהאַנדלונגען, זיך באַצייכענען די וויכטיקסטע אַרטיקלען.

אט למשל וועגן דער פראַגע פון פרויען־רעכט, זענען פאַראַן מאמרים פון הרב ישעי׳ רייכער, פון מ. געץ, פ״ז גליקסמאַן, י״ל אָרלעאַן, רעפע־ראַט פון חוה נאָלדשטאַף ספּעציעל וועגן דעם אויפן וואַרשעווער בנות־צוזאַמענפאָר. לייענט די בראָשור „וואָס וויל בנות“ פון א״מ ראַגאָווי, „פאַרשוואונדענער גן־עדן“ פון י. ל. אָרלעאַן, „די אָרגאַניזירונג פון בנות“ געזאַמלטע שריפטן פון שרה שענירער, וועגן שטעלונג צו דער שפּראַכן־פראַגע. — צי האָט איר שוין געלייענט דעם יידיש־נומער פון „בית יעקב“ די שריפטן „גאולה פון לשון“, „יידישקייט און לשון“ און „יידיש ווערטער ביכל“ פון ד״ר שלמה בירנבוים? פאַר־שטייט זיך, אַז מיר ווייסן אַליין אַז עס פעלט נאָך אין אַלע מקצועות די געהעריקע מאַטע־ריאַלן — באַמיט אייך נאָר און זוכט נאָך צווישן שריפטן, זשורנאַלן, בראָשורן, און איר וועט לע״ע האָבן וואָס צו באַאַרבעטן און צו געבן אייערע חברות.

חברה ח״ג:

איך חידוש זיך תמיד, למאי האָבן מיר אַ כלל „דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב“, פאַר וואָס ווירקן אַזוי ווייניק די אָפטע רעפעראַטן, וואָס ווערן גע־האַלטן ביי „בנות“. אונדזערע פירערנס רעדן פאַר די חברות מיט התלהבות און פייער ביי אַלע אַקציעס, וויפל ווערט געוועקט און געמונטערט פאַר „טאָגבלאַט“ פאַר בית־יעקב־זשורנאַל, פאַר זאַמלונגען, און פאַר וואָס זענען די פּראַקטישע רעזולטאַטן אַזעלכע קליינע ביי אונדז האָב איך זיך אַרומגעזען איז עס אַ סך מאָל אַ פועל־יוצא דער פון, וואָס די אייגענע וואָס רעדן אַזוי וואָרים וועגן אַלץ, ווען עס קומט צו זיי אַליין טוען זיי נישט דערפילן זייער חוב, זיי ווילן זיך נישט לאָזן קאָסט און שטרענגען זיך נישט אָן, ממילא וואָסאַרע השפּעה קענען האָבן זייערע שיינע דרשות? איך דערצייל דאָס נישט כדי עמיצן צו קריטיקירן, נאָר אפשר וועט דאָס האָבן אַ ווירקונג. אגב, אפשר איז עס נאָר ביי אונדז אַן־אויסנאַם און אומעטום איז עס אין דעם פּרט בעסער כ־דערצייל דאָס נאָר פאַר אונדזער טובה וועגן.

לערערן ר—ש:

איך האָב אין מיין שול איינגעפירט אין די לעצטע צוויי קורסן, דאָס בוך „גע־זאַמלטע שריפטן“ פון פרוי שרה שע־נירער. איך מיין, אַז דאָס איז לעת עתה דאָס בעסטע און נוצלעכסטע בוך וואָס דאַרף געלערנט ווערן די קינדער זענען זייער צופרידן פון דעם לימוד אין דעם בוך. קודם האָט עס די מעלה וואָס עס איז געשריבן אין אונדזער נייעם אויסלייג און מיט אַ לייכטן פּשוט יידיש־סטיל. די קינדער גייען אַדורך די געשיכטע פון „בית יעקב“ און „בנות“ אַצינד די ימים־טובים אָפּהאַנדלונגען די שמועסן וועגן די פאַרשידענע פּראָב־לעמען, פון יידישן פרויען־לעבן, ווי צניעות, כשרות אא״וו. גאָר אַ גוט הילף מיטל צום לימוד פון מדות זענען די בריוו צו קינדער. ביי יעדער לעקציע ווערן די קינדער געוואָר עפּיס אַ נייע מדה און דערביי איז עס אָנציענד ביז גאָר. איך מיין, אַז דער לימוד פון די שריפטן דאַרף זיין אָבליגאַטאָריש. ווען מיר וועלן אַפילו שוין האָבן די בעסטע לייען־ביכער, וועט אויך זיין אונדזער הייליקער חוב די „שריפטן“ צו האָבן אין אונדזער שטענדיקן לימוד־פּראָגראַם. יעדעס מיידל אין „בית יעקב“ דאַרף די שריפטן קענען און פון זיי שעפּן התלהבות און געטרייִשאַפט צו יידישקייט. אגב, זאָלן די קינדער האָבן אַ מוסטער בילד פונים לעבן און שאַפן פון דער ערשטע, וואָס האָט אונדז אַלע מקרב געווען צום בית־יעקב־אידעאַל. ווער עס לאָזט אַדורך דעם לימוד פון די „שריפטן“ טוט לויט מיין מיינונג אַ גרויסע עוולה דעם גייסט פון אונדזער שול.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

די לעצטע צוויי בנות קאנפערענצן

די קאנפערענץ אין לאדזש

דינסטיק דעם צווייטן טאג חוהמ"פ איז פארגעקומען די קאנפערענץ אין לאדזש, אין לאקאל פון בית-יעקב-שול. אין דער קאנפערענץ האבן זיך באטייליקט א גרויסע צאל דעלעגאטנס און געסט. די קאנפערענץ עפנט פרוי חי' קאן מיט א קורצער אריינפיר-רעדע און כ-ווערט געוועלט א פרעזידיום פון: פרל. גראספעלד—קראקע, פרוי גרינפעלד—לאדזש. פרוי פאגעל, פרל. שלענסקא לאדזש, פרל. זנאמיראווסקא—פיעטרקאוו, פרל. שטייער—קינסק פרל. בעלגלום זד. וואלע די זיצונג פירט דאצענטן פרל. גראספעלד.

דאן געבן אפ באריכטן: רחל ראגאזשינסקא (א-א-קאוו), מארגולעס (טורעק) ראטשטיין (לאסק) פייד א (בעלכאטאוו), זנאמיראווסקא (פיעטרקאוו) לפווי (קאליש). נאכן פארענדיקן די באריכטן ווערט די ערשטע זיצונג געשלאסן.

אויף דער נאכמיטאג-זיצונג האבן זיך אנגעהויבן די באגריסונגען אין נאמען פון ועד הרבנים אין לאדז האט דעם צוזאמענפאר באגריסט הרב סילמאן דעפ. מינצבערג, פרעזעס פון קהלה-ראט ה' פישל ליבערמאן, פרנס ד. ה. זילבערשטיין, די שילערן פון דער לאדזשער בית יעקב-שול טאבע קאן א. א. און באקומט א ווארט צום באריכט פון דער צענטראלע רעד. א. ג. פרידנזאן.

מיר לעבן שטענדיק מיט א חשבון — דאס איז א סימן פון פארשטענדיניש, — יעדע תקופה, וואס ווערט אפגעשלאסן אין דער בנות-ארבעט איז מיט א סך הכל. אייגנטלעך, האט שוין געדארפט זיין דער לאנד-צוזאמענפאר. מכמה טעמים אבער זענען געווען וויכטיקע קרייז-צוזאמענפארן. די פינף צוזאמענפארן, וועלכע זענען פארגעקומען ביז-איצט בילדן א לאנד-צוזאמענפאר און האבן אין זיך אזוי פיל קראפט ווי א לאנדס-קאנפערענץ. צוויי קאנפערענצן וועלן נאך פארקומען אין לעמבערג און אין ווילנע.

מיר אלע געדענקען נאך דעם צוזאמענפאר אין ווארשא — ההלטות זענען געווען א סך. דערפרייענד איז דאס, אז א סך נייע שאפונגען זענען געמאכט געווארן, הגם זיי האבן זיך אין די החלטות נישט געפונען.

פון 125 אפטיילונגען איז די ארגאניזאציע געוואקסן אויף 225 אפטיילונגען, די עווידענץ איז איינגעפירט געווארן. ס-זענען פארגעקומען 30 פגישות און צוזאמענפארן.— דער צ. ס. האט זיך באטייליקט אין יעדער פגישה. געשיקט איינלאדונגען געגעבן פראגראמען און אליין פערזענליך זיך באטייליקט.

די קארעספאנדענץ איז געשטיקן אויף 15 טויזנט בריוו. ס-זענען ארויסגעשיקט געווארן 60 צירקולארן וועגן פארשידענע ענינים. עס ווערט פינקטלעך און גיך געענטפערט אויף יעדן בריוו, ס-איז אנגעצושירט געווארן אן-אינסטרוקטארקע און גע-פרואווט אנגאזשירן נייע אינסטרוקטארקעס—ס-איז ארגאניזירט געווארן דער בתיה-פארבאנד וועלכער האט אויפצואווייזן א טעטיקייט, דאס פראגראם מוז אבער פארבעסערט ווערן.

אין דער קולטור-ארבייט האט דער צ. ס. געגעבן די ליניע און אויפקלערונג אין אלע ענינים. דאס איז געטון געווארן דורך צירקולארן און אפהאנדלונגען. די ארבייט פאר יידיש איז ענערגיש געפירט געווארן. ס-איז ארגאניזירט געווארן א חודש פאר יידיש און בירנבוים-אויסלייג. ס-איז געהאלטן געווארן דער דופק איבער דער צייט: יובל פון אגודת ישראל 15-יעריקער יובל פון בית יעקב. די הספדים איבער דער פטירה פון לובלינער רב זצ"ל און איבער אלע מאמענטן אין יידישן לעבן. ס-זענען אנגעצייכנט געווארן די ליניעס פון בנות-חודש מיט אן-ארבייטס-פלאן. ס-איז פעסטגעשטעלט געווארן די צוזאמענארבייט פון בית יעקב מיט די בנות-ארגאניזאציעס.

בנוגע דער פרעסע, איז אין דער ערשטער ריי-געשטיצט געווארן די ארטאדאקס. טאג-פרעסע. בית יעקב זשורנאל איז דערשינען אין 44 העפטן דערונטער: 1) יידיש-נומר, 2) אלמאנאך, 3 נומר הונדערט, 4) בנות-נומערן, 5) שענערער-העפט קינדער גארטן און לייען-ביכלעך פאר קינדער 40 העפטן.

דער רעדנער רעט ארום די תשיבות פון קינדער-ליטעראטור, וואו מא דארף נאך א סך טון אויף דעם געביט. ס-זענען ארויסגעגעבן געווארן שול-ביכער אויף יידיש, ס-איז דערשינען דאס בוך „יידישע נשמה" — 3 חלקים „יידיש לשון" געזאמלטע שריפטן פון שרה שענירער „די העלדין פון געטא". אין פלאן זענען געזאמלטע כתבים פון נתן בירנבוים — יובל-בוך לכבוד נתן בירנבוים, א לייען-בוך „די יידישע וועלט" א זאמל-בוך „די יידישע פרוי" ספעציעלע נומערן: 1) ארץ ישראלדיקער נומר, 2) אידעאלאגישע נומר, 3) פעדאגאגישער נומער, בראשורן וועגן „בנות".

אין סאציאלע און עקאנאמישע ענינים איז אי-ספעציעל געפלעגט געווארן די סאציאלע גערעכטיקייט, לויט דער תורה. ס-איז געוועקט געווארן צו ארבעטן פאר העלפן ארימע קינדער, געשטיצט געווארן אלע פילאנטראפישע אינסטיטוציעס. געוועקט געווארן צו גרינדן פאך-קורסן און פראדוקטיוויזירן די פרויען-יוגנט. ס-איז אנגעהויבן געווארן א קאמפאניע פון שאפן ארבייט און באשעפטיקונג, עס איז דערגרייכט געווארן סטיפנדיעס ביי דער קהלה און פיל פונקטן זענען געשאפן געווארן זומער-קאלאניעס.

פאר קרן הישוב זענען געזאמלט געווארן גרויסע סכומים געלט, אויך פארן בית יעקב-סעמינאר, כופר נפש-אקציע. פאר יח"ל, פאר פליטים פון דייטשלאנד, פאר הונגעריקע יידן אין רוסלאנד, פאר די בית יעקב-שו[illegible] און אזוי ווייטער.

מיט אנדערהאלבן יאר צוריק האט זיך אנגעהויבן אן-ארבייט פאר א"י. מיר האבן גערופן צו צוריקגעהאלטנקייט אין דעם סערטיפיקאטן-פסיכאז און גערופן צו סבלנות און אויסדויער. ס-זענען געשאפן געווארן און ס-ווערן געשאפן הכשרה-פונקטן. מ-האט זיך געווענדעט צו דער אגודה וועגן חברות פון „בנות". — די הכשרה אין לאדזש וועט זיין א מוסטער פארן לאנד. ס-זענען פאראן גרויסע אויסזיכטן פאר א פרויען-באוועגונג אין ארץ ישראל.

נייע פלענער צו פארשטארקן די ארבייט: ארויסגעבן א חודשלעכן בנות-בולעטין, שאפן א פרעלעגענטן-קורס, פאך-קורסן אין גאנצן לאנד, שאפן קינדער-ליטעראטור, יובל-נומר פון „קינדער גארטן", באזוכן, טורנעען. פאר דער עליי' קיין ארץ ישראל אריינציען די יידישע פרויען אין דער ארבייט. דאס שאפן א פעסטע עקזעקוטיווע און וועג-ווייזער פאר בנות אגודת ישראל. נאכדעם האט דער דירעקטאר פון דער בית יעקב שול ה' נ. י. בערלינער געהאלטן א רעפעראט וועגן דער ארץ ישראל-פראגע. דער רעפערענט האט ברייט פונאנדערגעוויקלט דאס ארץ ישראל פראבלעם און די אויפגאבן פון דער „אגודה" צו דעם פראבלעם און באזונדערס פון דער ארגאניזאציע פון „בנות אגודת ישראל".

דאן האט זיך אנגעהויבן אן-ערנצטע דיסקוסיע און וועלכע ס-האבן זיך באטייליקט: פרל. ווייסקאל (בלאשקי), פרל. וויצמאן (פיעטרקאוו) באלדעברג (מלאווע), ראזא (בענדין). שטאל (פאביניץ) מארגולעס (טורעק), לעווי (קאליש) פאגעל (לאדזש) פרוי שטיין (אוניעוו) פרל. גרינבערג (סאכאטשעוו) שלענצקא (לאדזש) באהאריער (סטאפניץ) שערמאן און פיגולא (בעלכאטאוו) לובינסקא (קאזשיניץ). אויף דער דיסקוסיע ענטפערן אפ רעד. פרידנזאן, דיר. נ. בערלינער און דאצענטן גראספעלד. דאן האלט פרל. גראספעלד א לענגערע איינהאלטסרייכע שלוס-רעדע און זאגט צו. אנד. אז דער עיקר נויטיקט זיך אונדזער באוועגונג אין קלארקייט, מע מוז געבן די חברות ריינע אמונה באוואוסטזיין, מע מוז זיין פאראנטווארטלעך פאר דורות, אריינפירן אין די מוהות א טיפן און שטארקן גלייבן און דערויף אויפבויען אונדזער גאנץ ארבייטס-פראגראם.

די רעדע פון פרל. גראספעלד האט איבערגעלאזט אויף אלימין א טיפן רושם און באדאנקט געווארן מיט שטורמישע אפלאדיסמענטן.

די הויפט-רעזאלוציעס פון דער קאנפערענץ, וואס זענען א פועל יוצא פון אלע פארגעקומענע באראטונגען זענען פאלגענדע:

א) עס ווערט געשאפן א פעסטע עקזעקוטיווע וואס שטייט צו הילף אין אלע ענינים דעם צ.ס.

ב) דער צ. ס. דארף צוגרייטן נעבן בנות-קאלאניעס פירערן-קורסן מיט אן-איינהייטלעך פראגראם.

ג) די אגודה צענטראלע ווערט איינגעפאדערט נישט צו געבן קיין סערטיפיקאטן פאר פרויען סתם. נאר די, וואס זענען אפיציעלע חברות פון „בנות".

ד) ארגאניזאציעס וואס דערפילן נישט זייערע דיסציפלינירטע התחייבותן, דארף דער צ. ס. נישט אקייגנקומען מיט הילף אין זייער ארבייט.

דערמיט ווערט די קאנפערענץ געשלאסן.

די קאנפערענץ אין קיעלץ

זונטיק כ"ד אדר איז אין קיעלץ געווען א קרייז-קאנפערענץ פון בא"י. צו דער קאנפערענץ זענען געקומען פיל דעלעגאטנס פון די נאנטע שטעט און שטעטלעך. דער זאל איז געווען שיין דעקארירט און אויסגעהאנגען מיט פאסיקע אויפשריפטן די שטימונג אן-ערנצטע. געעפנט די קאנפערענץ האט די לערערן פרל. מארטענפעלד. אין איר ערעפנונגס-רעדע האט, זי אנגעוויזן אויף דער וויכטיקייט פון דער קאנפערענץ און פארענדיקט מיט רירנדע ווערטער. עס ווערט דאן געוועלט א פרעזידיום: הרבנית ראפאפארט, פרוי ראפאפארט, פרוי פייגענבלאט, פר. קאמינער, אלס סעקרעטארנס. פרוי וויערניק און פרל. הדסה שווער. צום פרעזידיום ווערן אויך איינגעלאדן: לערערן מארטענפעלד, לערערן (בערלינער) (יענדזשעוו) לערערן אייבישיץ (כענטשין) פרל. ווייסבלום (סטאפניץ) פרל. טריימאן (קינצק). דעם פארזיץ פירט פרל. מארטענפעלד, - באגריסונגס-רעדעס האבן געהאלטן: הי' הערבערג, פרל. קאמינער אין נאמען פון פרויען-קאמיטעט פרל. שווער אין נאמען פון „בנות" אין קיעלץ. אין איר באגריסונג וויזט די לעצטע אן אויף דער פאראנטווארטלעכע אויפגאבע פון „בנות אגודת ישראל" בכלל און באזונדערס ביים אויפבוי פון א"י. א. ג. פון כענטשינער „בנות" באגריסט פרל. בארנשטיין א. ג. פון קינצקער „בנות" פרל. טריימאן א. ג. פון קיעלצער בתיה-פארבאנד באגריסט שילערן פון 5 קורס דבורה פייגענבלאט. א. ג. פון בית יעקב שילערן דינה הארבערג. מיט א רעפעראט א. ד. ט. „אונדזערע פרויען העלדנס אין דער געשיכטע" טרעט ארויס די חברה רבקה לחאסקא, וועגן א"י רעט שרה פייערשטיין. א. ד. ט. „בית יעקב" און „בנות אגודת ישראל" רעט פרל. ר. שטראסבערג און ס-ווערט געמאכט אן-הפסקה. במשך דער הפסקה ווערט געפירט אן-אקציע פאר „קרן הישוב". עטלעכע ווערטער וועגן קרה"י און קרושת א"י האבן געזאגט די שילערנס: בעקערמאן, הייגנארטן, און ווייגבערג זייער געלונגען פירן אויס א דיאלאג די קליינע שילערנס זיסהאלץ און גלייט.

נאך דער הפסקה האלט א גלענצענדן רעפעראט רעד. פרידנזאן איבער די אקטועלע פראבלעמען, וואס עס נעמט ארום בא"י. דער רעפעראט ווערט אויסגעהערט מיט גרויס אינטערעס און אין נאמען פון פרויען-פארוואלטונג באקומט פרוי פייגנבלאט דאס שלוס-ווארט. א. ג. פון ארטיקן „בנות" רעט פרל. ווייסבראט, א. ג. פון ב"י די שילערן בארנשטיין, ביי א געהעריקער שטימונג ווערט די ערשטע זיצונג פארענדיקט שפעט אין דער נאכט. דערנאך איז אויך געווען א באנקעט פאר די דעלעגאטנס און געסט, אויף וועלכע ס-ווערט צוו. אנד. פארגעלייענט א לעבעדיקע צייטונג.

די צווייטע זיצונג קומט פאר מאנטיק 10 אזייגער אין דער פרי. דעם פארזיץ פירט לערערן בערלינער פון יענדזשעוו, צום פרעזידיום ווערן געבעטן הרבנית ראפאפארט, פרוי ראפאפארט, לערערן מארטענפעלד, פרוי גפן, פרל. בלומענפעלד פרל. ווייסבלום, פרל. פאס און פרל. שווער. עס ווערן דאן אויסגעהערט א ריי באריכטן פון די בנות-גרופן פון קיעלצער בנות פרל. חאנטשע סטאשעווסקא, פרל. פאסניעדזשעוו, פרל. טריימאן (קינצק) פרל. מארטענפעלד (קיעלץ) פרל. שווער (קיעלץ) פרל. ווייסבראט און פרל. ברענער (קיעלץ) און די באריכטן שטעלן זיך די דעלעגאטנס אפ אויף פארשידענע פראגן ווי: סטיפענדיום-פאנד, איינהייטלעכן קאטאלאג, די חסידישע עלטערן זאלן שיקן זייערע קינדער אין ב"י און די טעכטער און „בנות", וועגן „הכשרה" און דאס שיקן אינסטרוקטארנס צו יעדער בנות-ארג. צו שטארקן די בנות-באוועגונג.

אויף אלע בארירטע פראגן ענטפערט אפ ה' פרידנזאן זייער געלונגען און צופרידנשטעלנד. ה' פרידנזאן פארזיכערט אויך צוו. אנד. : ד בקרוב דערשיינט דער וועג-ווייזער פאר בנות-ארג. וואס וועט די ארגאניזאציע געבן א געהעריקע ריכט-ליניע אין זייער ארבייט. שלוס-ווארט האלט פרל. בערלינער און פארענדיקט מיט א הייסן וואונטש, אז פון גרויס באגייסטערונג זאל מען איבערגיין צו מעשים.

ביי א טיף-געהויבענער שטימונג און מיט מוט פארטצוזעצן די פארווירקלעכונג פון אונדזערע אידעאלן פארלאזן מיר דעם זאל ארום 3 אזייגער בייטאג מיטן אויסרוף „לשנה הבאה".

אונדזער געטרייע חברה און בנוה-שוועסטער בלומע טעמע קארפיען ווי אויך די פאמיליע ביגעלאייזן צום פריצייטיקן טויט פון זייער איינציקן ברודער און געליבט איי-ניקל שמואל זיינוויל ע"ה דריקן מיר אויס אונדזער טיפסטן מיטגעפיל, אין דער ארבייט פאר אונדזער הייליקן אידעאל זאלט איר אייער טרייסט געפונען!

צפורה ראטשטיין (לאסק)
רחל קאמיאנקא (לאדזש)
לאה זאנדמאן (לאדזש)

כוס תנחומים אני מגיש לידידי מר מנחם טורב זילבערשטיין מצנז-חדש למות עליו אחותו באבי ימי' נ"ע מורת ב"י בקריניצה. בעבודתך הבלתי פוסקת לטובת רעיונינו — תמצא ניחומים.

המשתתף בצערך

אלתר שנור

לודז

גידענקט אין אייער חוב פאר

„קרן הישוב"!

עמוד 17 מתוך 19 הודפס מתוך הארכיון היהודי

פון דער בנות-צענטראַלע

אָרגאַניזאַציע-שטייער

פון ל״ג בעומר אָן ווערט איינגעפירט אַן־אָרגאַניזאַציע שטייער פאַר דער צענטראַלע צו 10 גר. פון יעדע מיט־גלידערן אַ חודש. עס ווערט פעסטגע־שטעלט פאַר יעדע אָרגאַניזאַציע פון 2 ביז 6 זל. מינימום, דעם דאזיקן שטייער וועלן די אָרגאַניזאַציעס קענין צורעכינין צום אָרטיקן מיטגלידס-אָפּצאָל, אָדער נעמין באַזונדער דירעקט. פאַר די ערשטע צוויי חדשים דאַרף נעמין יע־דער אָרגאַניזאַציע באַלד ביים אַרויס־געבן די נייע מיטגלידס-קאַרטע צו 20 גר. דאָס איינפירן דעם שטייער איז אַ דרינגנדיקע נויטווענדיקייט, צוליבן פאַרגרעסערן זיך פון דער אַרבּיט פון דער צענטראַלע אויף אַלע געביטן, און די ריזיקע קאָרעספּאָנדענץ, צוליב וואָס די בלויזע פּאָסט-אויסגאַבן האָבן זיך פאַרפילפאַכט.

בנות־ביולעטין

די טעג דערשיינט דער ערשטער בנות-ביולעטין, אין דעם דאזיקן ביולעטין ווערן געגעבן אָנווייזן פאַר דער בנות־אַרבּיט אויף אַ סך געביטן. 1) אידעאלאָ־גישע אויפקלערונגען 2) ווי אַזוי גרייט מען צו אַ פּרק-שמועס 3) מוסטער-פּראָ־גראַם פון אַ ראש־חודש אָוונט 4) שבועות פּראָגראַם 5) אָנווייזן צו לערנין מדות 6) טעמים אויף שיחות 7) פּראַקטישע אָרגאַניזאַציע-אַרבּיט.

דעם ביולעטין באַקומין צוגעשיקט נאָר די אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן געצאָלט 25 גילדן תרומת-חברה. די אָרגאַניזאַצ־יעס, וואָס האָבן דאָס נישט געטון וועלן נישט באַקומין.

ארץ־ישראל־קאָרעספּאָנדענץ

אין דער לעצטער צייט באַקומין מיר טאָג-טעגלעך הונדערטער בריוו, וועגן פאַרשידענע א״י ענינים און בנוגע הכשרה. די דאזיקע בריוו קענין נאָר באַענטפערט ווערן, ווען ס־ליגן ביי פּאָסט־מאַרקן פאַר 30 גר. אויף תשובה. אין געגנפאַל מוזן די בריוו בלייבן אָן תשובה.

דאָס אַריינציען נייע חברות

ל״ג בעומר דאַרף אין יעדן אָרט זיין אַ ספּעציעלע פייערונג (לויט אונד־זער צירקולאַר) אַריינציען נייע חברות אין „בנות“, די אַלע וואָס האָבן געענ־דיקט פולע 16 יאָר מוזן פון בתיה אַרויסטרעטן און איינגעשלאָסן ווערן אין די רייען פון „בנות“. אַלע אָרגאַניזאַצ־יעס מוזן דאָס אַדורכפירן, כדי צו קאָמפּלעטירן די בנות־אָרגאַניזאַציעס.

נייע אָפּטיילונגען

אין אַלע שטעט וואו ס־גרינדן זיך נייע אָפּטיילונגען, דאַרפן זיי תיכף דער־פון מודיע זיין דער צענטראַלע אין לאָדזש און אַריינשיקן 5 גילדן אויף אַן־איינהייטלעכן סטעמפּל און 5 גילדן אַ קאָנטע אויף תרומת-חברה. די אָרגאַני־זאַציעס וואָס זענען נישט פאַרבינדן מיט דער צענטראַלע, באַקומין גאָר נישט צוגעשיקט.

אַדרעס פון דער בנות־צענטראַלע:

Centrala „Bnos“ Łódź,

skrz. poczt. 146.

בית יעקב־זשורנאַל

עס זענין פאַראַן ליידער אַ סך אָרגאַ־ניזאַציעס, וואָס טון גאָר נישט אויף צו פאַרשפּרייטן דעם אייגינים אָרגאַן, דאָס בית יעקב-זשורנאַל.

לעצטנס האט די צענטראַלע פעסטגע־שטעלט פאַר יעדן אָרט אַן-אָבּליגאַטאָ־רישן צאָל עקז. וואָס דאַרף אין יעדן אָרט פאַרשפּרייט ווערן. מיר מאַכן אויפ־מערקזאַם, אַז דאָס נישט צו פּאַסן זיך צו דער פאַראָרדינונג פון דער צענטראַלע פירט צום איבעררייסן די באַציאונגען אויך וועט שוין אין קומינדיקן נומר פאַרעפנטלעכט ווערן אַ רשימה פון די גרופּן, וואָס האַנדלין פאַרברעכעריש לגבי זייער אייגינים אָרגאַן. באַזונדער וועלן אין קיין פאַל נישט געדרוקט ווערן קאָ־רעספּאָנדענציעס פון שטעט, וואָס פאַר־שפּרייטן נישט לכל הפּחות צו 10 עקז. און באַצאָלן רעגולער. אַזעלכע קאָרעס־פּאָנדענציעס, ווערן תיכף פאַרניכטעט און ס-איז אַ שאַד די טירחא אין די קאָסטן פון צושיקן זיי.

באַזוך אין דער בנות־צענט.

דאַנערשטיק ו׳ אייר האט אונדז באַזוכט די סעק־רעטאַרן פון דער וועלט-צענטראַלע „בית יעקב“ פון ווין פרל. שרייבער. דער גאַסט האט אַ לענ־געדע צייט דורכגעזען די גאַנצע אַרבּיט פון דער צענטראַלע און אויסגעדרוקט איר צופרידנ־קייט פאַר די אַלע גראַנדיעזע אַרבּיטן.

דערנאָך האט פרל. שרייבער באַזוכט די מוסטער־האַפטע בנות-מחנה אין לאָדזש אויף נאַרוטאָוויטשאַ 41 און איז געווען פול מיט התפּעלות פאַר דער מחנה און אירע איינריכטונגען.

דיסציפּלין!

אַלץ און אַלץ איז אָפּהענגיק פון דיסציפּלין! די אָרגאַניזאַציעס וואָס דערפילן נישט זייער התחייבותן דיסציפּלינאַריש זיי האָבן גאָר נישט צו דערוואַרטן קיין מיטהילף אויף ס-מינצטע מצד דער צענטראַלע. זיי ברענגען נאָר זיך אַליין שאָדן און אין יעדן אָרט מוז מען זיך דערפון אָפּגעבן אַן-ערנצטן דין וחשבון.

ס-זענין פאַראַן אַ סך פאַלן און פאַרלאַנגען וואָס קענין נישט נאָכגעגעבן ווערן, מחמת די פירערנס פון די אָרגאַניזאַציעס טון ברעכן אונדזער בריוו, צירקולאַרן, מודעות און טערמינען וועגן פאַרשידענע ענינים. מיר האָבן נישט קיין שום עצה אין אונדזער אָרגאַניזאַציע טאָר נישט זיין קיין דיסציפּלינלאָזע צולאָזונג באַוועגונג!

בירנבוים־אַלמאַנאַך

שוין דעם קומינדיקן חודש דערשיינט דאָס גרויסע זאַמל־בוך

לכבוד דעם 70-טן געבוירן־טאָג פון ד״ר נתן בירנבוים

אַ ספּעציעלער פּראָספּעקט וועט פונאַנדערגעשיקט ווערן צו אַלע אָרטאָדאָקסישע אָרגאַניזאַציעס.

לייענט און פאַרשפּרייט דאָס אינטערעסאַנטע בוך

אויף די וועגן פון ארץ־ישראל

הארכיון היהודי

פון **משה מאַרק**

40 אַרטיקלין און פעליעטאָנין און 28 בילדער און אילוס־טראַציעס.

פּריין 4 גילדן מיט 80 גראָשן נאָר במשך נאָך אַ חודש ספּע־ציעל פאַר אונדזערע אַבאָנענטן איז גילטיק דער הנחה-פּרייז

3 גילדן מיט 40 גראָשן

שוין מיט פּאָרטאָ.

צו באַקומין אין אונדזער אַדמיניסטראַציע. אָן געלט ווערט נישט געשיקט.

בוצט אויס די לעצטע געלעגנהייט!

ארכיון אסופות

נאָך צו באַקומין גאָר אַ באַגרענעצטע צאָל געמישטע קאָמפּלעטן פון בית-יעקב-זשורנאַל

30 נומערן דערונטער יובל־אויסגאַבּיס

800 זייטן, אַן־אוצר פון מאמרים, שטו־דיעס, דערציילונגען, נאָוועלן, לי־דער און פּאָעמיס און רייך פּעדאַגאָגיש אָרגאַניזאַציע־מאַטעריאַל.

כל הקודם זכה — נאָר 6 גילדן מיט 70 גר.

אַדרעס פון פאַרלאַג „בית-יעקב“:

Redakcja „Bajs Jakow“ Łódź

Kilińskiego 44. P. K. O. 67.795.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 18 מתוך 19

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

פרייז 60 גראשן.

BAJS JAKOW ŁÓDŹ, 25 Kwietnia 1934 r. zeszyt 115.

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW" Łódź, Kilińskiego 44. TELEFON 109-77. P. K. O. 67.795.

פיל ברכה, הצלחה און אריכות ימים ווינטשן מיר צו דער חתונה פון אונדזער ל. לערערן און פירערן פרל. ס. קלוגער זאל איר וויטערע ארביט באגלייט זיין מיט א סיעתא דשמיא און השי"ת זאל זי בענטשן מיט א גליקלעכן עתיד.

שוועסטערן בערמאן, און שוועסטערן ביאלעק, און פרוי בערמאן

לאדזש (גייערס-ראיאן) עקשטיין

אונדזער הארציקסטן מזל-טוב גיבן מיר איבער אונדזער זייער אקטיווע און ל. פארזיצענדערן פרל. חנה אייזנער צו איר פארלאבונג מיט ה' זיידעל (קאליש). אייביק גליק זאל אייער לעבנס-וועג באגלייטן.

לערערן ש. זימנאוואדא

פארוואלטונג פון „בנות אגודת ישראל", פרויען-פארבאנד און אלע בתיה-גרופן

חירושאוו

א הארציקן און ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע איבערגעגעבענע חברה שרה זילבערבוים צו איר פארלאבונג מיט ה' לייבל גאלעווסקי (נאשעלסק). ברכה און הצלחה זאלן תמיד אייער לעבנס-וועג באגלייטן. מיר ווינטשן אייך מזל-טוב אירע עלטערן, די איבערגעגעבענע ב"י טוער, פיל נחת פון איר צו דערלעבן.

בנות אגודת ישראל

חישענראד לערערן שרה גרינפעלד

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. חברה טאבע ווראצלאווסקא (דאברע) צו איר חתונה מיט ה' ש. ד. האפטקע (לאדזש) ווי אויך אונדזערע ביוו. פארוו. מיטגלידערן פראדל שקאפף (דאברע) צו איר התונה מיט ה' י. ל. גדיינסקי (לאדזש). השי"ת זאל באגליקן אייער עתיד און אייער מזל זאל לייכטן כשמש בצהרים

בנות אגודת ישראל

לערערן חי' סעגאל

דאברע ביי טורעק

צו די חתונות פון די זשיכלינער בנות-חברות אסתר ליפשיץ און רחל בארנשטיין און צו דיין פארלאבונג. מיין ל. קוזינע מלכה פוקס מיט ה' יאבלאנסקי ווינטש איך מזל-טוב. זאל אייער עתיד זיין א קייט פון אייביק גליק, תורה וגדולה במקום אחד.

וולאצלאוועק לערערן אסתר פוקס

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ל. געוועזענע לערערן פרל. גאלדע ערדינאסט מיט ה' ברין ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב. השי"ת זאל איר העלפן צו קענען ווייטער ארביטן פאר אונדזער הייליקן אידעאל.

נעסטער קורס בית יעקב

בנות קורס

דאבזשין-דרוו. לערערן גוטמארגן

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. חברה שרה מיגדאל צו איר פארלאבונג מיט ה' רייכענטאג. זאל אייער צוקונפט זיין באלויכטן מיט שטראלן פון גליק און צופרידנהייט.

אטוואצק בנות אגודת ישראל

אין אלע בית־יעקב־שולן דארף זיין אבליגאטאריש דאס לערנען די גיזאמלטע שריפטן פון שרה שענירער

אין א ריי שולן איז שוין איינגעפירט געווארן דאס בוך, און עס גיט די בעסטע פירות ביים לערנען און לייענען אין די העכערע קורסן.

די תלמידות באקענען זיך מיט דער געשיכטע פון „בית־יעקב" און „בנות". עס ווערט פאר די שילערנס קלאר דער זין און באטייט פון שבת, יידישע ימים־טובים און אלע יומא־דפגראס.

די תלמידות ווערן באוואוסטזיניק אינים ציל פון אן־אמתדיק יידיש תורהדיק לעבן פון א יידישער טאכטער.

דאס בוך איז א וועג־ווייזער און דערציער אין יידישע מדות ווי עס פאסט פאר ישראלס טאכטער.

די שריפטן פון שרה שענירער דערוועקן ביי די קינדער די תשוקה און דאס טיפסטע שטרעבן, נאכצוגיין אין די וועגן פון דער גרויסער יידישער פ־וי, וואס האט מקרב געווען צענער־טויזנטער יידישע פרויען־נשמות צום יידישן פאלק, צו זיין ג—ט און תורה.

איר גיט א גרויסן תקון און א סך שלימות די ב"י־שול, ווען איר פירט איין אבליגאטאריש די גי־זאמלטע שריפטן.

פונים פארביליקטן פרייז 2 גילדן, גיבן מיר נאך אראפ א ספעציעלן ראבאט די, וואס קויפן א גרעסערע צאל עקזעמפלארן.

הארכיון היהודי

צו די תנאים פון אונדזער ביוו. פירערן און לערערן פרל. ערדינאסט (זד. וואליע) מיט ה' גרין (שעראדז) פרל. האפטקע (קאזשמינעק) מיט ה' ווינשטיין (זד.-וואלע) ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב. בויט אייער צוקונפט אויף די בערג פון ציון, אין גייסט פון אונדזער אידעאל.

בנות אגודת ישראל

קאזשמינעק לערערן ב. אפענהיים

א הערצלעכן מזל-טוב און א גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר צו דער חתונה פון אונדזער ל. לערערן און גייסטיקע פירערן פרל. ס. קלוגער מיט ה' גרינפעלד. זאל דער אייביקער שטערן פון גליק אייער באגלייטער זיין און איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אין גייסט פון אונדזער אידעאל אין הייליקן לאנד.

בנות אגודת ישראל

ש. מארקאוויטש, פישער און זעלווער

לאדזש (גייערס-ראיאן)

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטש איך צו דער חתונה פון מיין ביוו. לערערן פרל. קעסטענבערג (וואלבראם) מיט ה' ראוויטש (ווארשע). גליק און צופרידנהייט זאלן אייך אייביק אייער וועג באגלייטן.

סעמינאריסטן הינדע זילבערבערג

וולאצלאוועק

פיל גליק אין א בליענדע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער ל. בנות-שוועסטער מלכה פוקס צו איר פארלאבונג מיט ה' נפתלי יאבלאנסקי (פיעטרקאוו) זאל אייער לעבנס-וועג באצירט זיין מיט בלומען פון אונדזער אידעאל.

וולאצלאוועק לערערן ק. שטערן

א הארציקן מזל-טוב ווינשטן מיר אונדזער פריינדן מלכה פוקס צו איר תנאים מיט ה' יאבלאנסקי (פיעטרקאוו).

חי' סאלניק, פריידע ערענרייך, פאמיליע פריזאנד, ביילע פריזאנד

וולאצלאוועק

*

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער חברה מלכה פוקס צו איר פארלאבונג מיט ה' נ. יאבלאנסקי (פיעטרקאוו).

שוועסטערן לעווקאוויטש, שוו. דאנציגער, שוו. ראגען, ברכה ראטער, פרומיט ווייאנד, ליפציע גאלדפארב

וולאצלאחעק

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר די בנות-חברה פרל. מלכה פוקס צו איר פארלאבונג מיט ה' נ. יאבלאנסקי (פיעטרקאוו). זאל דער שטערן פון גליק אייביק אייער לעבנס-וועג באלויכטן.

מאלע גרינבערג

פערל פלאקסער

וולאצלאוועק

א בליענדע צוקונפט, א שפע פון גליק און צופרידנהייט ווינטשן מיר אונדזער ל. חברה מלכה פוקס צו איר פארלאבונג מיט ה' יאבלאנסקי (פיעטרקאוו).

שוועסטערן האנדלסמאן, העלא דאמבעס, רוזשקע ווינטער

וולאצלאוועק

מזל-טוב

צו דער חתונה פון מיין ל. פריינדן ס. קלוגער (לאדזש) ווינטש איך א גליקלעכע צוקונפט.

זגיערזש יוטע מעלאכאוויצקע

צו דער פארלאבונג פון מיין ל. חברה שרה יוזעפאוויטש (פינטשעוו) מיט ה' קאזלאווסקי (סאסנאוויץ) ווינטש איך מזל-טוב

ב"י לערערן מ. וואסערצוג

טשענסטרכאוו

גדא טבא לידידי המושלם בעל כשרונות עסקן נלהב מר שלום מילשטיין מקולבסוב לנשואיו תזכה לברכות עד בלי די!!

ביטש-לודז שלך אלתר שנור

טיף דערשיטערט דריקן מיר אויס אונדזער מיטגעפיל אונדזער ל. און איבערגעגעבענע בנות-חברה בלומע טעמא קארפיען צוליבן פריצייטיקן טויט פון איר הייס געליבטן ברודער ע"ה. זאל השי"ת דיך טרייסטן צוזאמען מיט די, וואס טרויערן אויף ציון און ירושלים.

אין דער געטרייער ארביט פאר אונדזער אידעאל—זאלסטו א טרייסט געפונען.

לערערן וואלדליפעראנט

בנות אגודת ישראל

לאסק שוועסטערן דאווידאוויטש

טיף גערירטע דריקן מיר אויס דעם הארציקסטן מיטגעפיל אונדזערע טרייע חברות שוועסטערן פאטער צוליבן פריצייטיקן טויט פון זייער טיף באדויערטער מוטער ע"ה און אונדזער איבערגעגעבענע מיטארביטערן. השי"ת זאל אייך העלפן איר זאלט געפונען אייער טרייסט אין דער ארביט פאר אונדזערע הויכע אידעאלן.

פרויען-קאמיטעט

קאזעל בנות אגודת ישראל

דעם טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אונדזער זייער איבערגעגעבענע חברה יוכבד מארדיקס צום פריצייטיקן טויט פון איר הייס געליבטן פאטער ע"ה:

זאל דער אלמעכטיקער דיך טרייסטן צוזאמען מיט די אלע, וואס טרויערן אויף ציון וירושלים.

בנות אגודת ישראל, בית יעקב, בתיה-פארבאנד

גער לערערן ט. האפמאן

אבאנאמענטס־פרייז

א יאר — 7 גילדן. א האלב יאר 4 גילדן.

א פערטל יאר — 2 גילדן.

אנאנסן־פרייז

א גאנצע זייט — 200 ג. א האלבע זייט — 100 ג.

א פערטל זייט — 50 ג. א אכטל זייט 25 ג.

גיזעצט ביי מ. ראזענשטיין פיעטרקאוו פל. טריבונאלסקי 4

דער אבאנאמענט מוז גיצאלט ווערן פריעראויס געלט שיקן לויט פ. ק. א. 67,795

א גראטולאציע ביז 20 ווערטער 3 גילדן געלט פאר אנאנסן פריעראויס.

Red. i Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon. Nakł. Centr. (B. A. J.) Agudas Israel w Polsce. Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50

הודפס מתוך הארכיון היהודי